

ВСЕУКРАЇНСЬКА ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЯ
23-24 СІЧНЯ 2021

ЖИТТЯ І СМЕРТЬ ПСИХОАНАЛІТИЧНИХ СПІЛЬНОТ

УРОКИ ІСТОРІЇ І НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ
ОБ'ЄДНАНЬ

МАТЕРІАЛИ
КОНФЕРЕНЦІЇ

ГС “Національна психологічна асоціація” України
Дивізіон “Психоаналітична психологія і психотерапія”
Національний медичний університет імені О. Богомольця
Кафедра загальної і медичної психології
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра практичної психології
Інститут професійної супервізії
Українська асоціація психотерапевтів і бізнес-тренерів
Українська ліга психоаналітичних психотерапій
Центр практичної психології і психоаналізу “Mental wellness”

**ЖИТТЯ І СМЕРТЬ
ПСИХОАНАЛІТИЧНИХ СПІЛЬНОТ:
уроки історії і нові перспективи об’єднань**

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

23-24 січня 2021 року, Київ, Україна

Київ • Кривий Ріг
Видавець Роман Козлов
2021

УДК 159.964.2(082)
Ж74

Рецензенти:

МІРОШНИК ЗОЯ МИХАЙЛІВНА, доктор психологічних наук, професор, завідувачка кафедри практичної психології Криворізького державного педагогічного університету, член Дивізіону “Психоаналітична психологія і психотерапія” Національної психологічної асоціації України

МАТЯШ МИХАЙЛО МИКОЛАЙОВИЧ, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри загальної і медичної психології Національного медичного університету імені О. Богомольця

Ж74 Життя і смерть психоаналітичних спільнот: уроки історії і нові перспективи об’єднань :

Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції з міжнародною участю, 23-24 січня 2021 року, Київ, Мілан, Єреван, Токіо [Електронне видання]. - 168 с. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/4152>

ISBN 978-617-7643-82-0

У збірнику матеріалів подано доповіді та нотатки обговорень у великих групах, що були представлені на I Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції з міжнародною участю “Життя і смерть психоаналітичних спільнот: уроки історії і нові перспективи об’єднань”, що пройшла 23-24 січня 2021 року в додатку Zoom. Ключові спікери конференції були представниками різних психоаналітичних шкіл і осередків, теоретичних поглядів і країн: України, Італії, Японії, Вірменії. Матеріали, подані у збірнику, стосуються історії психоаналітичного руху, метапсихології функціонування психоаналітичних спільнот, прикладних досліджень і відносин психоаналізу з іншими дисциплінами, сьогодення і майбутніх перспектив в об’єднанні практиків психоаналізу.

УДК 159.964.2(082)

ISBN 978-617-7643-82-0

© Колектив авторів, 2021.

NGO “National psychological association” of Ukraine
Division “Psychoanalytic psychology and psychotherapy”
Bogomolets National Medical University
Department of General and Medical Psychology
Kryvyi Rih State Pedagogical University
Department of Practical Psychology
Institute of Professional Supervision
Ukrainian Association of Psychotherapists and Business-Trainers
Ukrainian League of Psychoanalytic Psychotherapies

**LIFE AND DEATH OF PSYCHOANALYTIC SOCIETIES:
lessons from history
and new prospects for unions**

CONFERENCE PROCEEDINGS

January, 23-24, 2021, Kyiv, Ukraine

**Kyiv • Kryvyi Rih
Publisher Roman Kozlov
2021**

UDC 159.964.2(082)

Reviewers:

ZOYA MIROSHNYK, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of Department of Practical Psychology at Kryvyi Rih State Pedagogical University, Member of Division “Psychoanalytic Psychology and Psychotherapy” in National Psychological Association of Ukraine.

MYKHAILO MATIASH, Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of Department of General and Medical Psychology at Bogomolets National Medical University.

Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions :

Conference proceedings. The 1st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. 168 p. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/4152>

ISBN 978-617-7643-82-0

This collection contains the reports and notes of large group discussions presented at the First All-Ukrainian scientific and practical online conference with international participation “Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions”, which was conducted on January, 23-24, 2021 via Zoom application. The main speakers of the conference were representatives of different psychoanalytic schools and theoretical perspectives, different unions and countries (Ukraine, Italy, Japan, Armenia). The materials in this issue are related to the history of the psychoanalytic movement, metapsychology of functioning of psychoanalytic communities, applied research and correlation of psychoanalysis to other disciplines, current-day and future prospects for associations of psychoanalytic practitioners.

UDC 159.964.2(082)

ISBN 978-617-7643-82-0

© Authors, 2021.

ЗМІСТ

Вступне слово

То маса чи спільнота? Чи обов'язково психоаналітичному об'єднанню ставати церквою або армією?.....	9
<i>Мар'яна Великодна</i>	

Доповіді

Історія психоаналітичних спільнот

Назад до Фрейда, за політикою позасвідомого	16
<i>Едісон Паломіно</i>	

Зигмунд Фрейд и священный Грааль. В поисках утраченного.....	33
<i>Галина Савченко</i>	

Психоаналитические сообщества Швейцарии: юнгианский и не-юнгианский путь	47
<i>Оксана Аршевская-Герен</i>	

Вітчизняний психоаналіз. Творення та поступ	70
<i>Наталя Наливайко</i>	

Історія поєднання психоаналізу і педагогіки: від витоків до наших днів	81
<i>Євген Нелін</i>	

Метапсихологія функціонування психоаналітичних спільнот

Психоаналитическое сообщество как пространство для существования желания	90
<i>Ольга Павловская</i>	

Варианты образцового сообщества - фантазии и Фантазм.....	98
<i>Элина Евланова</i>	

Утопия о единстве психологии и психоанализа.
Французский опыт осмысления 111
Олег Христенко

Отрицание смерти как отрицание жизни. Отрицание связи 119
Василий Манзар

Сьогодення і майбутнє психоаналітичних спільнот

Сотрудничество в поле пси-сообществ:
путь к приобретению или к утрате? 123
Наталья Турбина

Психоаналитический этюд с японской пациенткой 132
Ирина Амосенок

Операціоналізована психодинамічна діагностика (OPD2),
крок до контрольованої практики 138
Олександра Білявська

“Достатньо хороша” психоаналітична спільнота очима
українських практиків: результати опитування 141
Мар’яна Великодна, Євгеній Гергель

Нотатки конференції

Поєднання інакшостей, видимість українських
психоаналітиків, писемність як спосіб суб’єктивації:
огляд нових ідей учасників конференції під час обговорень
на великих групах 160
Мар’яна Великодна, Еліна Євланова, Наталія Наливайко

Ментализация обратной связи на итоги конференции
“Жизнь и смерть психоаналитических сообществ”:
комментарий ведущего большой дискуссионной группы..... 165
Валерий Дорожкин

CONTENT

Introductory word

So, a mass or society? Does a psychoanalytic association really have to become a church or an army?	9
<i>Mariana Velykodna</i>	

Reports

The history of psychoanalytic communities

Back to Freud, for the Politics of the Unconscious	16
<i>Edison Palomino</i>	

Sigmund Freud and the Holy Grail. In search for the lost.....	33
<i>Galina Savchenko</i>	

Psychoanalytic societies of Switzerland: Jungian and non-Jungian ways	47
<i>Oksana Arshevska-Guérin</i>	

Ukrainian psychoanalysis. Creation and advancement	70
<i>Natalia Nalyvaiko</i>	

The history of unification of psychoanalysis and pedagogy: from the origins to the present days	81
<i>Ievgen Nelin</i>	

Metapsychology of functioning of psychoanalytic societies

Psychoanalytic society as a space for the wish existence.....	90
<i>Olga Pavlovska</i>	

Versions of the exemplary society: cloud-castles and phantasm	98
<i>Elina Yevlanova</i>	

**A utopia of the unity of psychology and psychoanalysis.
The French experience of comprehension 111**
Oleh Khrystenko

Denial of death as the denial of life. Denial of connection..... 119
Vasyl Manzar

The present and future of psychoanalytic societies

**Collaboration in the field of psy-communities:
a way to acquisition or to loss? 123**
Natalia Turbina

A psychoanalytic case with a Japanese patient..... 132
Irina Amosenok

**Operationalized psychodynamic diagnostics (OPD2)
as a step to the controlled practice 138**
Oleksandra Biliavska

**A “good enough” psychoanalytic society from the Ukrainian
practitioners` perspective: results of the survey 141**
Mariana Velykodna, Yevhenii Herhel

Conference notes

**Combination of othernesses, visibility of Ukrainian
psychoanalysts, writing as a way of subjectivation:
review of conference participants` new ideas during large
group discussions 160**
Mariana Velykodna, Elina Yevlanova, Natalia Nalyvaiko

**Mentalizing the feedback on the results of the Conference
“Life and Death of Psychoanalytic Societies”:
a commentary of the leader of the large discussion group..... 165**
Valeriy Dorozhkin

УДК 159.964

Мар'яна Великодна

*Психоаналітик, клінічний психолог, кандидат психологічних наук,
кафедра практичної психології*

Криворізький державний педагогічний університет

*Модератор Дивізіону “Психоаналітична психологія і психотерапія”
Національної психологічної асоціації України*

ТО МАСА ЧИ СПІЛЬНОТА? ЧИ ОBOB'ЯЗKОВО ПСИХОАНАЛІТИЧНОМУ ОБ'ЄДНАННЮ СТАВАТИ ЦЕРKBOЮ АBO АРМІЄЮ?

Дорогі колеги, я переконана, що кожен з нас, хто вирішив долучитися до цієї конференції, має свої цілком конкретні питання щодо того, як і чому живуть, помирають, загалом функціонують психоаналітичні спільноти. Я хотіла би поділитися з Вами своїми питаннями, з оптики яких я з особливим інтересом слухатиму доповіді цього і наступного дня, шукаючи на них відповіді в історії чи сьогоденні існування психоаналітичних спільнот.

Передусім, мене зацікавив той факт, що в психоаналітичних виданнях (книгах, статтях) викладено багато свідчень того, що можна було б назвати невдоволенням спільнотами. Спробую трохи впорядкувати те, чого саме торкається це невдоволення.

По-перше, виглядає так, ніби психоаналітичні спільноти світу відтворюють схожу ієрархічну структуру, яка породжує схожі проблеми (P. Azzone, 2018; K. Eisold, 1994). Paolo Azzone (2018) коментує це як повне ігнорування спільнотами психоаналітичних відкриттів позасвідомих особливостей функціонування груп та розробок з психоаналізу соціальних процесів. Відтак, відтворювана структура, з притаманним їй розщепленням, наче невідворотно сприяє появі розколів, зловживань владою, відчуження (M.L. Ellis, 2020).

По-друге, відбувається (а точніше - фактично відбулося) **“склеювання” функцій спільноти як сертифікаційної та освітньої організації**. Через те, що одна і та ж організація відповідає за становлення кандидата, здобуття ним потрібних компетенцій, а також за його оцінку, кандидат в психоаналітики позбавлений одразу двох важливих можливостей: 1) тривалого, поступового, не форсованого процесу навчання, ідентифікації та компетентнісного зростання поряд зі старшими колегами (без страху, що весь його розвиток пильно оцінюється щомиті); 2) дійсно об’єктивної незалежної оцінки себе як того, хто оволодів достатніми знаннями, компетенціями, навичками, щоб бути визнаним як психоаналітик (I. Szecsyödy, 2008).

Третім аспектом, що викликає невдоволення чи принаймні занепокоєння у багатьох, є **тяжіння до функціонування спільноти як “психоаналітичної школи”**. K. Eisold (1994) назвав це тяжінням до **“ізмів”**: фрейдизм, лаканізм і так далі. Причому часто йдеться не лише про ідентифікацію самого психоаналітика з учителем та власне його чи її інтроєктовану приналежність до певної теорії, а й про оцінку зі сторони: **“А, так це ж лаканіст!”** З такого означального припиняється спроба зрозуміти ідеї цього конкретного колеги: він тепер не сприймається як самостійний мислитель, здатний до оригінальних ідей чи самобутнього аналізу клініки, він певний **“-іст”**.

Четвертою можна відзначити **імпліцитну чи експліцитну подвійність завдання тренінгового аналізу**, який спершу мав завдання саме відтренувати уважність кандидата до перенесення і, відповідно, контрперенесення (M. Balint, 1948), а далі став ще й діагностичною оцінкою кандидата (K. Eisold, 1994), чий аналіз кулуарно обговорюють для прийняття рішень із сертифікації. Також є повідомлення про те, що зміст тренінгового аналізу використовується для тиску на психоаналітика, який демонструє інакшість думки: йому нагадують деякі вразливі

місця, відомі зі звітів його аналізу, і натякають, що він просто недостатньо проаналізований ще.

По-п'яте, у спільнотах часто формується та розділяється між членами специфічне інституційне “супер его”. Наприклад, у психоаналітичних спілках часто підтримується мовчазна мораль, за якою сприяється ідеалізації вчителів та униканню зростання автономії та індивідуальності учнями (J. Reeder, 2004).

Які наслідки це має для життя спільнот? Наведу лише кілька прикладів з літератури:

- Атмосфера двозначності, секретності, переслідування і постійної пильної оцінки, особливо на етапі до отримання статусу психоаналітика (O. Kernberg, 1986; K. Eisold, 1994; J. Reeder, 2004; I. Szecsödy, 2008).

- Закупорення кандидатів у конфлікті між бажанням бути у зв'язку зі своїми вчителями та наслідувати їх і бажанням суб'єктивації та здобуття автономії (K. Eisold, 1994).

- Фобія інакшості - і власної, і чиеїсь (K. Eisold, 1994; H. Nilsen, 2019).

- Психоаналітичний тренінг замість підтримки епістемологічного пошуку суб'єкта займається навіюванням: вчить не мислити, а відтворювати думки (J. Reeder, 2004).

- Зловживання владою, що проявлене, до прикладу, у зверхній домінантності керівників та деяких викладачів (O. Kernberg, 2004).

Відтак, для багатьох психоаналітиків це стає складним вибором: належати чи не належати до психоаналітичної спільноти по закінченню свого тренінгу (J. Sloane, 2020).

Але ось що цікаво: якщо подивитися на конкретику цих докорів і скарг щодо функціонування психоаналітичних спільнот, можна помітити, що вони дивним чином перегукуються з описом двох “штучних мас” у “Психології мас та аналіз людського Я” З. Фрейда (1921). Йдеться про **церкву та армію**:

- Культивування певного ідеалізованого уявлення (теорії, школи, психоаналітичної постаті)
- Ігнорування індивідуальності (-іст!) і спрямування лібідо членів маси водночас на культивоване уявлення та на інших членів маси
- Пропонування суворо конкретних об'єктів для ідентифікації
- Образ ворога/диявола: медики, науковці, психологи, представники інших психоаналітичних шкіл
- Кара/трибунал за “гріхи”, “єресь”, “невиконання наказів”: наприклад, за нові ідеї, вивчення інших теорій і методів
- Наявність втаємничених і малозрозумілих ритуалів: наприклад, бюрократичні процедури особливого підрахунку годин аналізу чи супервізій, наприклад (щось ділити на 2, а щось узагалі приховувати)

При всій повазі до церкви та армії, слід пригадати, що З. Фройдів опис їх функціонування з прикладами про маленьких хлопчиків та їхніх батьків, їх любов до них, все ж апелює (і, вочевидь, справедливо) до того, що ми б зараз назвали саме Первинним Едиповим комплексом. Його роз'яснення добре описано у Лакана (J. Lacan, 1966). Психіка, структурована едипальною ситуацією, об'єднує часткові потяги під приматом Фалосу. У Первинному Едипі Фалос - завжди у Батька (радіше за функцією, ніж буквально), що дає Едипову обіцянку: *"коли подорослішаєш, то теж отримаєш його і зможеш насолоджуватися"*. Це розвертає дитину до прийняття багатьох речей (наприклад, різниці поколінь), але також і до бажання прискорити цю обіцянку дорослість у її дитячому розумінні: максимально догодити своєму супер его та ідеалу Я, побудованим з батькових настанов, намагаючись бути “хорошим” малим, прийнявши відповідні кастрації та приборкавши свої бажання усунути батька з його місця.

Однак невже це і є те єдине, чого ми могли б очікувати від психоаналітичної спільноти? Давати Едипальну обіцянку і відтворювати "хороших" психоаналітиків, що виконуватимуть "батькове веління"? Певний добре навчений, вишколений психоаналітик, який погодився не те що не зазіхати, але навіть не ставити під сумнів авторитет лідерів спільноти, певних історичних постатей психоаналізу чи психоаналітичної ідеї, які сповідує спільнота; старанний і однозначний у своїх поглядах, який відтворює у своїй клінічній практиці те, що схвалює спільнота. Хіба це нас задовольнило би?

Сьогодні можна сказати, що ми трохи більше знаємо про психосексуальний розвиток суб'єкта, ніж Фройд колись. Зокрема, тепер нам більше відомо про Вторинний Едипів комплекс підлітковості та його розв'язання (S. Lesourd, 2013). Підліток має виявити, що фалос не належить батьку, а далі - після низки спроб знайти нових володарів Фалосу (наприклад, серед ровесників) - виявити, що Фалос не належить нікому: всі мають нестачу, ніхто не володіє повним задоволенням, як і повним знанням. Це дозволить підлітку не лише прожити це як тяжкий депресивний і межовий стан (скорботи за своїм дитячим місцем і тілом), часто з маніфестацією психотичних частин, але й змінити своє Едипальне супер его, дуже персональне, бо побудоване з конкретних батьківських настанов, на супер его Соціальне, Культурне (S. Lesourd, 2002; D. Druzhinenko, 2012; M. Velykodna, K. Edeliyeva, 2020). Прийняття загальної кастрації (тобто притаманної усім) та встановлення верховенства Соціального супер его дозволяє підлітку від реального та уявного батька перейти до визнання батька символічного (тобто від конкретного Імені Батька до Імен Отців) і могли символізувати різні об'єкти як об'єкти часткового задоволення та інвестувати лібідо у щось нове, що втілюватиме його тепер уже зрілу суб'єктивність. Ми можемо порівняти цей процес із переходом до депресивної позиції (М. Кляйн), але ще більше, якщо мова

про спільноти - з формуванням робочої групи (В. Біони), здатної зосереджуватися на спільному вирішенні питань групи. Так чи інакше, саме Вторинний Едип і його розв'язання дає шлях суб'єкту до інтелектуальної, діяльній, бажальній автономії, а вона, в свою чергу, до зв'язку з іншими на нових, позаедипальних засадах.

Психоаналітична спільнота, яка пропонує свою структуру як придатну лише для розгортання Первинного Едипу, загалом створює для своїх членів 2 обмежені варіанти:

1) регресувати у вічний екстаз Первинного Едипу із розгортанням властивого йому перенесення через штучну масу за подобою церкви чи армії;

2) вийти з цього Едипу не через символічну операцію, на кшталт розв'язання перенесення, стерпного розчарування і деідеалізації, які можуть дати новий поштовх епістемологічному пошуку психоаналітика, а через відігравання: наприклад, покинувши спільноту, припинивши навчання, чи через відкритий бунт і деструктивну діяльність супроти спільноти.

Є, авжеж, і третій варіант для суб'єкта: не поспішати обирати і зупинитися в певній маргінальній позиції того, хто усвідомив, що щось не так, але не може дозволити собі відкрито проголошувати це, аналізувати разом з колегами із спільноти. Принаймні, цей варіант часом обирають як спосіб дожити до сертифікаційної процедури.

Відтак, одне з ключових питань цієї конференції для мене: то чи обов'язково нам це обирати - ставати церквою або армією? І якщо наш вибір інший - що могло би нам допомогти, зарадити у його втіленні?

Література:

Aronowitsch, E. (2001). Psychoanalytic models of supervision: Issues and ideas. *Internal working paper of the EPF-WPE compiled by Mary Target and Eva Aronowitsch, February 22, 2002.*

- Azzone, P. (2018). Understanding the crisis: Five core issues in contemporary psychoanalysis. *International Forum of Psychoanalysis*, 27:4, 255-265, DOI: 10.1080/0803706X.2016.1221134
- Balint, M. (1948). On the psycho-analytic training system. *International Journal of Psycho-Analysis*, 29, 163-173.
- Druzhinenko, D. (2012). *Le Père "impuissant" et l'objet a "impossible": impasses adolescentes dans le lien social actuel*. Dissertation.
- Eisold, K. (1994). The intolerance of diversity in psychoanalytic institutes. *International Journal of Psycho-Analysis*, 75, 785-800.
- Ellis, M. L. (2020). Dissenting colleagues; power, alienation, vulnerability. *Psychodynamic Practice*, 26:2, 124-135, doi: 10.1080/14753634.2020.1745677
- Freud, S. (1921). *Mass Psychology and the Analysis of the Ego*. Standard Edition, 18, 69.
- Lacan, J. (1966). *La signification du phallus*. Écrits, 685-695.
- Kernberg, O. (1986). Institutional problems of psycho-analytic education. *Journal of American Psychoanalytic Association*. 34:799-834.
- Kernberg, O. (2004) Discussion: "Problems of Power in Psychoanalytic Institutions", *Psychoanalytic Inquiry*, 24:1, 106-121, DOI: 10.1080/07351692409349073
- Lesourd, S. (2002). *Adolescence... Rencontre duféminin*. Érès.
- Lesourd, S. (2013). *La construction adolescente*. Érès.
- Nilsen, H. F. (2019). The history of the Norwegian Psychoanalytic Society. In P. Loewenberg Ed. (2019). *100 Years of the IPA: The Centenary History of the International Psychoanalytical Association 1910-2010: Evolution and Change*, 138.
- Reeder, J. (2004). *Hate and love in psychoanalytic institutions. The dilemma of a profession*. New York: Other Press.
- Szecsödy, I. (2008). Does Anything Go in Psychoanalytic Supervision?, *Psychoanalytic Inquiry: A Topical Journal for Mental Health Professionals*, 28:3, 373-386, DOI: 10.1080/07351690801962455
- Velykodna M., Edielieva K. (2020). The Issue of Adolescence in Psychoanalysis: Theory, Techniques and Ethics of Practical Work [In Russian]. In Journal "Habitus", Issue 12. p. 11-17.

Для посилення на цю статтю: Velykodna, M. (2021). So, a mass or society? Does a psychoanalytic association really have to become a church or an army? [In Ukrainian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book], pp. 9-15.

УДК 159.964

Едісон Паломіно

Фахівець з психоаналітичної психотерапії,
практик клінічного психоаналізу в Мілані.

Член Лаканівської школи психоаналізу Фрейдівського поля.

Редактор “Lacanpertutti”

НАЗАД ДО ФРОЙДА, ЗА ПОЛІТИКОЮ ПОЗАСВІДОМОГО

Вітаю усіх! Перш за все я хотів би подякувати вашій Національній асоціації психологів, а саме Anastasiya Tokareva та Mariana Velykodna за надану мені можливість прийняти участь у цій знаковій події під назвою “Життя та смерть психоаналітичних спільнот: уроки історії та нові перспективи об’єднань”, наповненої новими змістами, які вводять нас у площину Політики.

Саме звідси я беру заголовок своєї промови “Повернення до Фрейда за політикою позасвідомого”

Психоаналіз і суспільство.

Говорячи про політику, слід враховувати взаємозв’язок психоаналізу з громадянським суспільством та різними змінами, що відбуваються з ним в залежності від історичної епохи. Уцьому сенсі психоаналіз є завжди актуальний, він відновлюється, виходячи з його основних концепцій:

“Зречіться того, хто не може досягти, в межах свого горизонту суб’єктивності, своєї епохи” (1) - казатиме Лакан на Римському конгресі 1953 року. Саме завдяки відкриттю позасвідомого та його впливів, які Фрейд робить можливими, існування психоаналізу, як науки позасвідомого та застосування його для потреб цивілізації через те, що Фрейд називатиме “Психотерапія для народу”.

Три моменти визначають народження психоаналізу:

1. Перший пов’язаний із самотністю Фрейда. В самотності, не без стосунків із світом, він дав початок своєму психоаналізу.

Психіатрія, філософія, експериментальна психологія та інші форми пізнання зазнали впливу незламного бажання Фрейда. Перечитайте ще раз його праці та листи та побачите, як вони висвітлюють один одного. Тому Ганс Загс казатиме, що Фрейд - це той тип людини, який не народжується кожне століття (2).

2. Другий момент настає зі створенням, у 1910 році, Міжнародної Психоаналітичної асоціації, яка уособлювала у собі ефект перенесення та любові до психоаналізу та його винахідника Фрейда. Окремої згадки заслуговує Шандор Ференчі, який запропонував створення Асоціації на другому конгресі психоаналізу, що відбувся в Нюрнберзі у 1908 році. У своїй статті 1911 року “Про історію психоаналітичного руху” він пише: “Не можна заперечувати, що на сьогодні, прийняття позиції на користь асоціації вимагає великої персональної сміливості та відмову від академічних амбіцій (3)”. Мені здається, що це твердження є безпрецедентно актуальним сьогодні, і його корисно взяти до уваги, так як психоаналіз сьогодні підданий атаці нових форм псевдонаук, які тут в Італії ми називаємо сцієнтизм (scientism), які мають за мету нормалізацію людей шляхом бюрократичних дій, що сприяють економіці ринку. Тут ми можемо знайти те, що відчував Мішель Фуко, коли розповідав про виступи із промовами перед владними структурами (4). Ідеологія, яка стоїть за когнітивно-поведінковою терапією, повністю обнуляє область істини та сингулярність, яка є в серці кожного оратора.

Наприклад.

Дитина була приведена на сеанс із проблемою випускання газів із заднього проходу у школі, яке відволікало та дратувало вчителів. Незважаючи на проходження поведінкової терапії протягом року, ситуація повторюється. Школа та батьки вже не знають, що робити.

Вже на першому сеансі дитина просить мене пограти з ним іграшковими машинками, але я кажу йому, що їх у мене

немає. Тоді він просить мене бавитись ними у своїй уяві і я погоджуюсь. В якийсь момент він встає зі стільця і випускає велику кількість газів із анусу, так гучно, що змушує вікна моєї студії тремтіти. Я здивовано спитав, що це було? На що отримав відповідь, що це була рушійна сила для машини, таким чином він надав прискорення машині. Це як нітро прискорення для машини, але для цього треба спеціальну трасу - відповідаю йому. Маленький пацієнт починає сміятись, а його батько уточнює, що коли його син був малесеньким, він вмикав йому мультфільм "Speed Racer", в якому це нітро надавало прискорення машині. Розкриття цієї уявної ідентифікації привело до того, що за один сеанс проблема була вирішена. Зараз прискорення "нітро" маленький пацієнт використовує тільки у гонках з батьком вдома, а не в школі. Це одне з багатьох свідчень швидких ефектів психоаналітичного досвіду, який не зводиться до статистичної, кількісної, метричної мови, тобто до операцій вимірювання.

З іншого боку, слід сказати, що психоаналізу також загрожує сам психоаналіз, тобто дикі форми психоаналізу, які вважають, що вони перевершили Фрейда.

Психоаналіз - це джерело знань, який в той же час попереджає нас про непевність отриманих знань, якраз в цьому пункті, де вони співвідносяться із правдою.

Ці нові форми психоаналізу є новими формами сучасної маячні, яку не треба боятися викривати. Якщо б Фрейд звертав увагу на цих профанів, то психоаналізу не існувало б (5).

Не можна забувати, що психоаналіз винайдений Фрейдом, і що його основні поняття складаються з реальної та неможливої точки, яка є перехрестям та розділенням: позасвідомого, повторення, перенесення та потягів.

"Такі друзі несуть більшу загрозу ніж вороги. Великою небезпекою є те, що ми можемо стати модними, що приведе до

різкого збільшення кількості персон, які будуть визначати себе як аналітики” (6).

1. Третій момент є народження в Берліні 14 лютого 1920 р. Першого Інституту психоаналізу для потреб міста (7).

Таким чином ми маємо поєднання чистого, академічного психоаналізу та прикладного психоаналізу. Перший зберігає своє життя в Асоціаціях, який я б назвав будинком бажання аналітика, маленьким об'єктом “а” аналітичної справи.

Натомість другий вступає у прямі стосунки з суспільством через його Інститути, Клінічні центри, які використовують фундаментальні поняття психоаналізу. Тобто, за Фрейдом, золото психоаналізу зі сріблом.

“Уроки історії та нові перспективи об'єднання” - це частина нашої конференції, утопічна, але не цілком, тому що психоаналітики, незважаючи на їх внутрішні війни, показали, що можуть відмовитись від особистих претензій на користь психоаналітичної справи.

У 1907 р. у відповідь на різні напади, які зазнавав психоаналіз, швейцарський психіатр Ойген Блейлер опублікував статтю “На захист психоаналізу” (9). І саме під цим заголовком “На захист психоаналізу”, декілька років тому вийшов невеликий буклет, в якому зібрали виступи провідних представників різних психоаналітичних шкіл Італії. Послідовники Фрейда, Юнга та Лакана вийшли на поле битви на захист психоаналізу від наклепу в статті одного друкованого видання, в якій стверджувалось про неефективність психоаналізу у роботі з аутистами.

“Незважаючи на недоброзичливців, сьогодні психоаналіз безумовно живий, готовий прийняти інший виклик: протидіяти новим формам нападу на здатність людей мислити та на стосунки між людьми, властиві нашій епосі”. Це твердження, зроблене вісьмома авторами, є справжнім свідченням важливості та життєвої сили психоаналізу у сучасному суспільстві, особливо у світлі нападів, яким він піддається.

Арістофан, хороший грецький комік, говорив, що хоч три рази звертайся до мертвого, проте він ніколи не відповідає (11). Ми використовуємо це твердження, щоб показати, що якщо на психоаналіз нападають, це тому, що він живий та активний. І я думаю, що я щойно засвідчив це.

Для греків людина є політичною твариною, “politikòn zôon”, як твердить Арістотель, яка гарантує функціонування суспільства за допомогою “мистецтва царювати” згідно слів Платона. Ідеал греків - зробити з політики мистецтво, яке як рукавичка на руках поетів або художників; але наші керівники не поети, ніхто з них не малює так, як Моне, тому той же час було б ілюзією думати, що в руках поетів або живописців є рішення драматизму людської політики. З іншої сторони, у своєму творі “Кадучіта”, Зигмунд Фрейд представляє оголеність поета у його самотності, а у “Тотем і Табу” артиста захопленого своїм задоволенням.

Я роблю ці швидкі нагадування, для того щоб показати застосування психоаналізу, починаючи з фундаментальних принципів, і що його політика не відповідає логіці “тоталітаризму”, який має за мету контролювати та домінувати над масами; психоаналіз, натомість, націлений на сингулярність, суть якої полягає у відсутності чогось, чого ми не знаємо, позасвідомість, те що нас робить унікальними в світі. Це в мові позасвідоме, як суб’єкт знаходить свою абсолютну унікальність.

Кінець ілюзії

Таким чином Фрейд руйнує усі форми ілюзії, гармонії, досягнутих ідеалів, вносячи у центр цивілізаційної драми ще один елемент - потяг, Trieb, та постійна сила, яка є частиною нас та вносить сум’яття у всі елементи людського життя. Потяг, на відміну від інстинкту, є безголовим, як вектор без напрямку, що не входить у сферу суспільного порядку, хіба що його проникнення у наше життя, яке робить нас беззахисними (14).

Статеве дозрівання є його матеріалізацією, і сьогодні, як ніколи цю проблему ми знаходимо у наших підлітків, які стають все менш вихованими та відкидають світ правил установлених батьками та школою. Слова, адресовані їм, не працюють, їх обмежує потяг, який переповнює підлітків.

“Людство”, скаже Фрейд, “завжди знало, що воно має дух; Я повинен був показати йому, що є також потяги (Triebe)” (15).

Всі суспільства, від греків до наших днів, і різні форми економічної та соціальної політики ними введені, кульгають в цьому пункті: виховання потягів.

Таким чином, для Фрейда політика, разом із освітою та психоаналізом, складається як одна з професій, неможливих для людини (16). Неможлива в тому сенсі, що чогось не вистачає, і ця нестача творить решту: розрив роману між фантазією та реальністю, тобто з ідеєю гармонії у відносинах між статтями.

Отже, психоаналіз - це залишок, відсутність, траур; все є наслідком початкової втрати, тому що без іншої сцени, продуктом якої є свідомість, немає психоаналізу, або, принаймні, так як його розуміє Фрейд, оскільки позасвідоме є фундаментальним для нього; це інша сцена, походження психічної реальності.

Сам Фрейд втілює цей вимір: його чернетка “Проекту наукової психології” є неповною роботою, опублікованою лише після його смерті в наукових цілях, і з тієї ж опери є також спалені листи та кореспонденція з Флісом, Джонсом, Бінсвангером, Юнгом, Ференці, Марі Бонапарт та іншими його учнями.

Назустріч загубленому об'єкту

У листі від 6 серпня 1873 р., адресованому його другу Едуарду Зільберштейну, Фрейд, який тоді мав лише 17 років, пише: “Чи не могли би бути втраченими 10 моїх папірців замість цього одного незрівнянного листа? Не кажіть мені про

сурогати. Якщо б одного разу сонце розбилося б, і ми б жили в темряві, яку заміну ти міг би йому знайти? Якщо б океан висох і небесні джерела теж, який замітник води ти б міг запропонувати? Тож не говори зі мною про замінники, вони втрачені навечно і не повернуться більше “(17).

Як ви можете бачити, в цьому листі, від молодой впертой людини, ми вже маємо справжній вимір об'єкта; об'єкта втраченого назавжди; вся психоаналітична практика обертається навколо цієї втрати (пустоти).

Для Фрейда, внаслідок цієї втрати, дитина входить у мовне поле, і тут бере початок повторення і вся психічна драма, згенерована ним. Тому людська істота копірується у Ностальгії того, що було, та витрачає своє життя в пошуку замінника (суррогата) втраченого об'єкта, що є однак, згідно листа молодого Фрейда, безрезультативною діяльністю, так як пустота є з реального порядку речей.

Капіталізм позиціонується тут як спроба відповісти на цю відсутність, і він робить це шляхом безперервного виробництва предметів, які дають нам ілюзію можливості знайти наповненість, заповнюючи пустоту. Це і є зміст капіталізму, який ми повторюємо скрізь, де б ми не йшли, але я з іншого боку, вважаю, що капіталізм, в силу свого нескінченного виробництва предметів, відображає неіснування втраченого об'єкта та неможливість знайти його замітник.

Відсутність об'єкту є центральним для нашої клініки, саме тому Лакан каже, що психоаналіз - це не так мати справу з людиною, як з тим, чого їй не вистачає (18). Саме завдяки цьому втраченому об'єкту насолода входить у людську суб'єктивність (19). Цей загублений об'єкт Лакан, використовуючи топологію, називає “малий об'єкт а” - монету речей. Як бачите, це маленьке “а” - це ім'я, яке він дає тому, чого нема, а насправді тому, чого не було, як вчить Фрейд.

Ось це є походження мазохізму, основної складової всіх людських страждань, мазохізму як пошуку того, чого нема. Але якщо це відкриття не закінчується трагедією, то тільки завдяки цій відсутності бажання вступає в дію при умові, що воно є без об'єкта. Останні рядки “Тлумачення сновидінь” (20) викривають реальний вимір об'єкта, центр мрій. Істерія з її нескінченим невдоволенням якраз втілює це неіснування, за яким шкодує невротик.

І це є політика Істерії: істерія робить нас дурними знімаючи одяг лівою рукою та одночасно надягаючи його правою рукою. Логіка її функціонування вважається Блейлером амбівалентною і передовою границею сучасної психіатрії (21).

У важких формах ранньої анорексії ми знаходимо цей реальний вимір бажання втілений у позасвідомій ідентифікації себе з відходами, залишками, що спричиняє зіткнення двох бажань. Дитина просить у матері бути нагодованим, а мати відповідає нагодуй себе! (22). Усе, про що говорить Фрейд, що стосується цієї початкової провини, це те, що щось не працює у людській сексуальності і власне це відкриття було одним із мотивів, чому німецька влада його переслідувала та деякі учні покинули його.

“Коли робляться відкриття, які порушують спокій у світі, як сказав Фрейд, не можна запобігти порушенню власного спокою” (23).

Криза та влада

Виникає нова ера, яку слід розшифрувати, все змінюється, і не лише через активність людини та її винаходів, включаючи капіталізм, але також через природні катаклізми, що впливають на суб'єктність людини. Прикладом є Covid-19, який викликав турбулентність суспільства і призвів до кризи владних інституцій. Ця реальність вразила колективну уяву, поранивши її; цій травматичній події протистоять з ілюзією та надією, що її тривалість буде невелика і тому відбудеться повернення

до нормальності, але така обіцянка політичної тварини є далекою від психоаналізу.

Індивідуальна психологія, як зазначає Фрейд у “Психології мас і аналізі людського Я” (24), має соціальне походження, з цієї причини людині потрібно створювати стосунки та зв’язки з іншими. Це призвело до побудови різних форм соціального життя, в яких тіло є умовою для створення зв’язків.

Ця форма соціального життя, яка сьогодні ризикує стати старовинною, зазнала нищівного удару, що призвело до неминучих мутацій. Експерти говорять нам про соціальне дистанціювання, як про умову уникнення зараження, але потрібно уточнити, що “соціального дистанціювання не існує”, існує розділення тіл, що призводить до виникнення низки питань, особливо для нашої клініки, для якої присутність тіла є важливою.

Сказати, що “соціального дистанціювання не існує”, означає, що тіло у своїй спектральній формі, формі привида, є головним героєм у цій історії, в якій спосіб дії є віртуальним. Ми в цей момент, завдяки нашій віртуальній присутності, виступаємо як свідчення нової форми соціальних зв’язків.

Психоаналіз не може не брати до уваги ці перетворення та наслідки згенеровані цією реальністю, Covid19, демонічне збурення, яке генерує жах та тривогу (25). Це проникнення спричинило низку змін на політичному та соціальному рівні, але перш за все поставило під удар звичний нам суб’єкт “Суб’єкт, який нібито знає”.

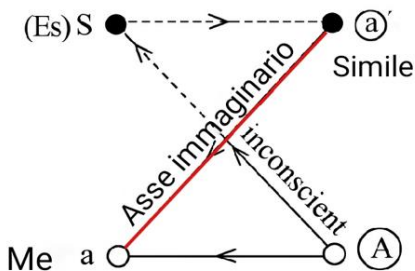
Вчені суперечать один одному, а політики імпровізують у своїх рішеннях і те, що залишається - це самотнє і невтішне суспільство, покликаним будувати власні рішення перед обличчям проблем, викликаних реальністю. Вже на початку 1900-х років у “Психопатології повсякденного життя” (26), Фрейд представив нам глибоко пригнічене суспільство з причини, яку він назве пізніше у “Невдоволення цивілізацією”

(27), обмежень накладених на нього. Усі ці події роблять психоаналіз актуальним сьогодні, як ніколи. Після визначення сучасної цивілізації у ключі психоаналізу, давайте поговоримо про нас та наші Асоціації, я буду стислим.

Ненависть та любов

Ненависть і любов - це значення, яких повно у нашій галузі, і в нашій практиці вони виробляються як ефект перенесення. Ось чому психоаналіз - це клініка під знаком перенесення. Брейер досягнув би більших успіхів, якби він врахував це, але, на жаль, цей стрижень клінічної роботи не привернув його уваги. І тому, після двох років терапії з Бертою Паппенгейм, Анна О. з 1880 по 1882 рік, він утік, тільки-но дізнавшись, що пацієнтка була закохана у нього. З Фрейдом також це трапилося, що один з його пацієнтів закохався в нього, але він з цієї ситуації отримав дуже цінний досвід. Перенесення - це щось універсальне, людське, воно не виникає при психоаналізі, а існує завжди, і є умовою закоханості, любові та дружби. Ми будемо враховувати це, щоб використовувати в нашій клінічній практиці.

У “Спостереженнях за любов'ю перенесення” (28) саме перенесення викликає бурхливі вимоги любові, які є особливо вибухонебезпечними силами (29). На цьому першому етапі перенесення, як пропозиція, розвивається вздовж уявної осі, яку Лакан назве “похоронним простиратлом” (30), де психоаналіз може опинитись ув'язненим.

На зображенні червона лінія, яку ви бачите, представляє уявну вісь, яка окреслює область, в якій відбуваються стосунки між подібними. Життя і смерть відбуваються на цьому полі; в позасвідомому, натомість каже Фрейд,

людина є безсмертна. Та “а” внизу представляє людину, а інше “а”, вгорі, представляє мені подібного. Інший “Я”. Саме по цій осі, згідно з Фрейдом, перенесення набуває свого еротичного забарвлення, подібне до первинного закохування (31).

Усі форми психотерапії та психології проходять на уявній осі, тоді як психоаналіз діє поперечно, по осі Символа, яка проходить з великої літери “А” до великої літери “S”. В одному зі своїх виступів Антоніо Ді Качча, куратор творів Лакана в Італії, стверджував, що аналітик не може бути аналітиком власної дружини (32). Але чому психолог не може бути терапевтом для своєї сім’ї чи друга?

Причину цієї неможливості ми знаходимо у Фрейда. Він повідомляє нам, що перенесення є умовою опору, стіною, яка стоїть на шляху до позасвідомого. Аналітик грає в шахи з позасвідомим, з цієї причини, як тільки перенос буде встановлений, буде розкрито навіювання, яке в ньому домінує. Це одкровення відкриває двері для початку справжньої аналітичної роботи. Звичайно, цю операцію не можна робити з членами своєї сім’ї, друзями або з нашою матір’ю, бо ми ризикуємо потрапити у скандали, ще й тому, що вона, мати, перший, класний психоаналітик. Це вона, яка нас знає та аналізує, тому діти завжди залишаються дітьми в її очах: плаче, бо голодний бідолаха, плаче, бо хоче мати, посміхнувся бо він щасливий!

Ми всі позначені цими основними ознаками, від яких у нашому аналізі ми повинні позбутися, щоб не залишитись на весь час дітьми у позасвідомості, тому Фрейд казатиме: “Психоаналітичне лікування, таким чином, трансформується у післявиховання дорослого, у вигляді перевірки виховання, яке він отримав будучи дитиною” (33).

Завдяки цій схемі ми можемо бачити, де працюють почуття пацієнтів до аналітика, але також і почуття, які аналітик відчуває до пацієнтів, почуття, відомі під назвою контрперенесення (34).

Фрейд ніде не говорить, що аналітик не повинен відчувати емоцій, навпаки, він надає їм справжнє клінічне значення, що робить їх стрижнем функціонування аналітичної структури. З цієї причини він пише “Скінченний та нескінченний аналіз”, для того щоб підкреслити важливість глибокого аналізу аналітиком.

Психоаналіз народжується та збагачується завдяки перенесенню. “Дослідження істерії”, опубліковані у 1895 році, є свідченням цього, незважаючи на розбіжності, що вже існували між Фрейдом і Брейером. Але шлях до психоаналізу, як практика позасвідомого, народжується не у Відні при зустрічі з Брейером, а в Нансі, Франція, з досвіду роботи гіпнозом, проведеним професором Іполітом Бергаймом у лікарні на пацієнтах, свідком якої був Фрейд та з бесід, які він мав з ним. Про це Фрейд скаже:

“...Я був свідком надзвичайних експериментів Бергейма на пацієнтах лікарні. Вони мене надзвичайно вразили, і змусили мене повірити у існування потужних психічних процесів, які залишаються прихованими від свідомості людей” (35).

Таким чином Фрейд робить відкриття про походження та причини симптомів: позасвідоме. Хотів би також уточнити, що це принципи психоаналізу, що підводять його не стільки до розриву, стільки до відмови від дружби із своїми учнями. Самотність - була платою за це, сам Фрейд говорить про це так:

“Розвиток психоаналізу коштував мені дружби з Брейером, мені було дуже важко платити цю ціну, але я не міг цього не зробити” (36).

Фрейд був першим із смертних, хто ступив на невідомі ділянки психічного життя, пориваючи таким чином із різними формами знань, що сповідували домінування свідомості, передусім з філософією. Для Фрейда, психічне є спершу позасвідомим, а свідоме його наслідок, що приходить пізніше, а можливо не прийде зовсім (37).

Листування з Флісом (38) є справжнім свідченням розвитку психоаналізу та його глухих кутів, з цієї причини розходження з Флісом було неминуче, незважаючи на намагання Фрейда не змішувати науку та дружбу.

Фрейд був готовий відмовитись від інтелектуального пекла, що розділяло їх, намагаючись зберегти дружбу; але також для Фрейда існує реальність, і таким чином, влітку 1906 року вони зустрілися востаннє. Саме в 1906 р. Йоган Блейлер та його учень Карл Юнг дізналися про новаторські роботи Фрейда, який опублікував деякі із своїх базових робіт: Дослідження істерії, Інтерпретація сновидінь, Психопатологія повсякденного життя, три нариси з теорії сексуальності. Але лише в 1907 році вони познайомилися з батьком психоаналізу.

Юнг відразу ж заслужив харизму і прихильність Фрейда, який вважав його своїм спадкоємцем, до того моменту, коли Юнг відмовився підтримувати ідеї аналізу. Але ця розбіжність має іншу причину - це пастки перенесення: уявні відносини та почуття, які ініціюють неминучий кінець.

Юнг не пробачив Фрейду того, що у травні 1912 року Фрейд не відвідав його у своєму проїзді через Швейцарію. На той час Юнг написав вже свою теорію лібідо і зробив висновок, що це було причиною, чому Фрейд вирішив не відвідувати його. Але насправді Фрейд надіслав листа за кілька тижнів до його прибуття до Швейцарії, в якому пояснював, що він здійснить візит до Бінсвангера, який, на жаль, не дійшов до нього. Незважаючи на пояснення цього непорозуміння, Карл Юнг не пробачив Фрейда.

Ця полеміка відома в світі аналітиків як “жест Кройцлінгена”. Кройцлінген це місто, де жив доктор Людвіг Бінсвангер. Шляхи Блейлера і Юнга також розійшлися. Психоаналіз завдяки учням Фрейда мав велике зростання в Європі. У 1913 році Джонс створив першу британську асоціацію психоаналізу, і того ж року Ференці зробив те ж саме в Угорщині. Тим часом

у 1920 р. жителі Берліна створили першу психоаналітичну структуру, як я вже повідомляв на початку. Все це було продуктом перенесення до психоаналізу, але перш за все до Фрейда.

Учні Фрейда були справжніми бійцями, вони мали жорсткі дискусії між собою, вони були людьми бажань, а бажання мають підригнути, руйнуючу, реальну сторону. Мелані Кляйн - частина цього кола; розбіжності з дочкою Мелітою були для неї неминучими, як із Едвардом Гловером та з Віннікотом, який скаржився, що вона ніколи не визнавала, що використовувала ідеї інших людей для побудови своїх теорій. В той час як Кляйн скаржилася, що це Біон, її найздібніший вихованець не цитує її у своїх роботах (39).

Лакан, зі свого боку, боровся не лише із сучасною психіатрією, але перш за все з психоаналітиками Міжнародної психоаналітичної асоціації, звинуваченими у відмові від принципів психоаналізу. З цієї причини, повернення до Фрейда, як каже він, це перетворення фрейдистського лісу у французький сад. І справді на конференції в Каракасі він визначає себе як фрейдист у таких термінах: “будь лаканістом, якщо хочеш, а я фрейдист”.

Розмовляти про психоаналіз та зародження його інститутів вимагає часу, але я впевнений, що Ви зможете дізнатися більше про це за ці два дні конференції. Перш ніж завершити мою промову, я хотів би додати дві речі про перенесення.

Перенесення на уявній стороні - це місце боротьби та престижу, шлях насильницького прориву реального; як ми вже бачили, по цій осі агресія гарантована. Це дозволить Жаку-Алену Міллеру стверджувати, що психоаналітики не можуть бути разом по причині, що вони не були достатньо аналізованими.

Але не зупиняймося на цій уявній точці; зробимо подальший крок і візьмемо перенесення на реальній стороні: воно

розриває з будь якою формою ідеалу: смерть і життя сходяться тут. І під кінець аналізу ми спостерігаємо падіння аналітика як ідеалу. І це спричиняє відокремлення, відокремлення, що відбувається не уявно, а символічно. Ця операція вводить поняття Іншості, радикальної особливості, яка належить психоаналітику. Для цього Лакан винайшов термін Перевал. Ця структура свідчить про появу аналітика як на залишку абсолютної відмінності.

Саме з цієї остаточної особливості можна сформувати спільноту аналітиків, унікальну, щоб дати можливість розвитку аналітиків.

“Повернення до Фрейда, для політики позасвідомого”, означає, що:

Іншого, з великої літери, не існує, не існує кінцевого гаранта, а існує позасвідоме, і це є питання що стосується психоаналізу, тому коли хата горить, треба рятувати найцінніший об’єкт, об’єкт а маленької літери.

“Життя і смерть психоаналітичних спільнот” - повторюю назву конференції, щоб завершити мій виступ фразою Марка Маніліо, який стверджує “Коли ми народжуємося, ми вмираємо і кінець починається спочатку”. Я хочу використати цю фразу, щоб сказати, що там де можна зробити висновок про кінець психоаналізу, він тільки що народився.

Si vis vitam, para mortem: “якщо хочете вічного життя, каже Фрейд, готуйтеся до смерті” (40)

Література:

- 1 Jacques Lacan, *Scritti Volume I*, Giulio Einaudi Editore s.p.a, Torino 2002, p.315.
- 2 Hanns Sachs, FREUD, MAESTRO E AMICO, Casa Editrice Astrolabio, Roma, 1973.
- 3 Sandor Ferenczi, *Opere Volume Primo (1908–1912)*, Raffaello Cortina Editore.
- 4 Michael Foucault, *Teoria e istituzioni penali*, Corso al Collège de France (1971-1972), Feltrinelli editori.

- 5 Sandor Ferenczi, *Opere Volume Primo (1908-1912)*, Raffaello Cortina Editore, p. 174.
- 6 *Ivi*, p. 150.
- 7 Laura Sokolowsky, *Freud et les Berlinois, Du congrès de Budapest à l'Istitut de Berlin*.
- 8 Sigmund Freud, *Opere, Volume VI (1909-1912), Casi clinici e altri scritti*, Editore boringhieri s.p.a., Torino 1974, p.195-199.
- 9 Eugen Bleuler, in *diffesa della psicoanalisi*, in Max Schur, *Freud in vita e in morte*.
- 10 Argentieri, Bolognini, Di Ciaccia, Zoja, *In difesa della psicoanalisi*, Giulio Einaudi editore, p. 4.
- 11 Aristofane, *La festa delle donne*, RCS Libri S.p.A, Milano 2009.
- 12 Sigmund Freud, *Opere 10, Inibizione, sintomo e angoscia e altri scritti (1924-1929)*, Bollati Boringhieri, Torino 1989, p. 431-485. CADUCITA
- 13 Sigmund Freud, *Opere, vol. 7, Totem e tabù e altri scritti (1912-1914)*, Bollati Boringhieri, Torino 1989.
- 14 Jacques-Alain Miller, *Delucidazioni su Lacan*, Antigone Editore, p. 174.
- 15 Ludwig Binswanger, *Sigmund Freud, Lettere (1908-1938)*, Raffaello Cortina Editore.
- 16 Sigmund Freud, *al di là del principio di piacere*, Bollati Boringhieri, 2013.
- 17 Sigmund Freud, *Querido amigo, Lettere della giovinezza a Edward Silberstein, 1871-1881*, Bollati Boringhieri.
- 18 Jacques Lacan *oggetto perduto Jacques Lacan, Altri scritti*, Giulio Einaudi editore, Torino 2013.
- 19 *Il seminario. Libro XVII, Il rovescio della psicoanalisi [1969-1970]*, Einaudi editori, Torino 2001, p. 56.
- 20 Sigmund Freud, *Opere, Volume 3, L'interpretazione dei sogni (1899)*, Bollati Boringhieri editore s.r.l., Torino 1989.
- 21 *Manuale Diagnostico e Statistico dei Disturbi Mentali DSM-5*. Raffaello Cortina Editore.
- 22 *Il seminario. Libro VIII, Il transfert [1960-1961]*, Einaudi editori, Torino 2008.
- 23 Max Schur, *Freud in vita e in morte*, Bollati Boringhieri, 2006, p. 297.
- 24 Sigmund Freud, *Psicologia delle masse e analisi dell'lo*, Piccola biblioteca Einaudi, 2013.
- 25 Sigmund Freud, *Opere, Volume IX (1917-1923), L'lo e L'Es i e altri scritti*, Editore Boringhieri s.p.a., Torino 1977, p.82 .
- 26 Sigmund Freud, *Psicopatologia della vita quotidiana*, Editore boringhieri s.p.a.
- 27 Sigmund Freud, *Opere 10, Inibizione, sintomo e angoscia e altri scritti (1924-1929)*, Bollati

- Boringhieri, Torino 1989, p. 553-630.
- 28 Sigmund Freud, *Op.*, vol. VII (1912-1914), *Totem e Tabù e altri scritti*, Editore boringhieri s.p.a., Torino 1975, pp. 362-373.
- 29 *Ivi*, p. 373.
- 30 Jacques Lacan, *Scritti* Vol. II, Giulio Einaudi Editore s.p.a., Torino 1974 e 2002, p. 636.
- 31 Freud, *Op.*, vol. VI (1909-1912), *Casi clinici e altri scritti*, Editore boringhieri s.p.a., Torino 1974, p. 525.
- 32 Antonio Di Ciaccia - Dorianò Fasoli, Io, la Verità, parlo, Alpes Italia srl.
- 33 Sigmund Freud, *Opere* 10, *Inibizione, sintomo e angoscia e altri scritti* (1924-1929), Bollati Boringhieri, Torino 1989, p. 228.
- 34 Freud, *Op.*, vol. VI (1909-1912), *Casi clinici e altri scritti*, Editore boringhieri s.p.a., Torino 1974, p. 192-206.
- 35 Sigmund Freud, *Opere* 10, *Inibizione, sintomo e angoscia e altri scritti* (1924-1929), Bollati Boringhieri, Torino 1989, p. 85.
- 36S *Ivi*, p. 87.
- 37 *Ivi*, p. 99.
- 38 Sigmund Freud, *Lettere a Wilhelm Fliess (1887-1904)*, Bollati Boringhieri 1986.
- 39 Phyllis Grosskurth, Melanie Klein, *Il suo mondo e il suo lavoro*, Bollati Boringhieri, Torino.
- 40 Sigmund Freud, *Psicoanalisi della società moderna*, Newton Compton editori s.r.l., Roma 2007, p. 85.

Для посилання на цю статтю: Palomino, E. (2021). Back to Freud, for the Politics of the Unconscious [In Ukrainian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 16-32.

Галина Савченко

Председатель Одесского Психоаналитического Общества,

Психоаналитик, супервизор ЕСРР,

Член Украинской Психоаналитической Ассоциации,

Член НПА-ЕФРА и руководитель Этического Комитета Дивизиона

“Психоаналитическая психология и психотерапия”,

Председатель Этического Комитета Международной Ассоциации

Психоанализа Бизнеса Организаций, Учредитель международного Форума

по психологии и консультированию “Мир без войны”,

Учредитель онлайн проекта “Психоанализ - Open Space”

**ЗИГМУНД ФРЕЙД И СВЯЩЕННЫЙ ГРААЛЬ.
В ПОИСКАХ УТРАЧЕННОГО**

Уважаемые коллеги. Мое сегодняшнее выступление построено на материале доклада, с которым я выступала осенью на проекте “Психоанализ - Open Space”.

Используя контекст мирового психоаналитического движения и всем известные факты истории психоанализа, мы попытаемся заглянуть в глубины бессознательных процессов, и поэкспериментировать со смыслами, прячущимися за фасадом реальности, в которой пребывает современный психоанализ.

Психоанализ, этот загадочный метод, который до сих пор вызывает споры, и дебаты среди самих психоаналитиков. Психоанализ, состоящий из метафизики, исследовательского процесса, психологического инструментария, медицинских диагнозов и творческого акта.

Способ, который позволяет понимать многое в загадочной природе человека и первопричинах его поступков, метод в основании которого самим Фрейдом был заложен процесс дихотомии, разделивший психоанализ на тот который виден всем, и другой, психоанализ для посвященных.

Зачем Фрейд открыл и описал психоаналитический метод?

Нам известна официальная версия появления и развития психоанализа. Но остается еще что-то, что все время ускользает от пытливого взгляда современного психоаналитика. Именно поэтому название доклада звучит как “Зигмунд Фрейд и священный Грааль”, предполагая процесс инициации в обществе посвященных.

Что же такое “Священный Грааль”?

Википедия дает нам следующее толкование:

“...Грааль – это кровь потомков Иисуса, – “королевская кровь”, верными хранителями которой были тамплиеры, прямо происходившие от Сионской Общины (*прим. автора*: далее, мы увидим как в истории международного психоанализа отражается эта связь).

Поиски Грааля – это возвращение в рай, духовный центр человека и Вселенной; символ инициации, проверки через испытания и встречу со смертью в поисках скрытого смысла и тайны жизни.

В глубинной психологии Юнга Грааль символизирует вечные поиски человеком внутренней целостности, полноты существования, движение от Эго к Самости. Эта чаша является символом душевного здоровья и стремления возвыситься, ибо только те из ищущих, кто обладает абсолютной чистотой сердца, могут достичь успеха на своем пути.”

Сам Фрейд в 1933 году говорил о психоанализе следующее:

“...Я сказал вам, что психоанализ начинался как метод лечения; но я хотел предложить его вашему интересу не как метод лечения, а ради тех истин, которые он содержит, ради той информации, которую он дает нам о том, что касается людей более всего, – об их собственной природе, – и ради тех связей, которые он открывает между самыми различными видами их деятельности” (Freud, 1933, p. 156).

Общеизвестный факт, что в основе психоаналитического понимания бессознательных процессов лежит Эдипов Комплекс,

вокруг которого Фрейд возводил свою теорию. Инфантильная сексуальность, кастрация, Отец и отцеубийство. Давайте посмотрим как разворачивался этот сюжет на сцене мирового психоанализа.

Мы знаем, что психоанализ возник на рубеже 19 и 20 столетий.

Впервые З.Фрейд употребил этот термин в 1896 году в статье “Наследственность и этиология неврозов”. А в 1904 году в Российской империи (одной из немногих на то время стран) была опубликована работа Фрейда “О сновидениях”.

В 1904-1909 годах происходило активное знакомство славянских ученых с идеями Фрейда. Например доктор Певницкий был одним из первых отечественных врачей, который в 1907 году применил метод Брейера - Фрейда для лечения нервнобольных, а 13 марта 1908 г. на заседании научного собрания врачей Санкт-Петербургской клиники душевных и нервных заболеваний сделал доклад “Случаи навязчивых состояний, леченные по психоаналитическому методу Брейера - Фрейда”.

В 1909 г. в Одессу из Берлина возвратился психиатр Моисей Вульф. Вульф проходил психоанализ у Карла Абрахама. Вернувшись в Одессу, он переписывался с Фрейдом и Ференци, публиковал статьи в московских журналах и довольно быстро издал дома несколько прекрасных переводов Фрейда.

Надо сказать, что Восточная Европа и в частности украинская земля была тесно связана с самим основателем психоанализа. Отец Фрейда родился в городке Тисменица (сейчас Ивано-Франковская область), а мать в г. Броды Львовской области. И в молодости мать Фрейда некоторое время жила в Одессе.

Как отмечал Э. Джонс, большинство пациентов Фрейда поступали из Восточной Европы. Трудно сказать, каковы были причины этого, но психоанализ активно развивался на этой

территории, возможно не последнюю роль в этом играл и тот факт, что многие первопроходцы психоанализа, включая самого Фрейда, М. Эйтингона, Лу Андреас-Саломе, В. Райха и других имели восточно-европейские корни.

Первым иностранным языком, на который переведены труды З. Фрейда, был русский. А Москва считалась третьим мировым психоаналитическим центром после Вены и Берлина. Прямо как в сказочном сюжете: “...И было у отца три сына. Младший был Иванушка-дурачок”

В 1914 году в очерке по истории психоаналитического движения З. Фрейд писал: “В России психоанализ известен и распространён; почти все мои книги, как и других приверженцев психоанализа, переведены на русский язык. Но более глубокое понимание психоаналитических учений ещё не установилось... Только Одесса имеет в лице М. В. Вульфа представителя аналитической школы”.

Интерес к психоанализу проявлял В. М. Бехтерев, на разных этапах своего научного творчества идеи З. Фрейда разделяли И. Д. Ермаков, А. Б. Залкинд, П. П. Блонский, М. А. Рейснер, Б. Э. Быховский, А. Р. Лурия (и многие другие видные учёные). Но как мы знаем сталинским указом в 1930 году всякая активность советского психоаналитического движения была остановлена, и с этого момента упоминать фрейдистскую теорию разрешалось лишь в плане осуждения.

Как и очень многие другие перспективные культурные тенденции, вызванные самой революцией, психоанализ был вырван с корнем и уничтожен сталинским террором” Молодому славянскому психоанализу тогда было 26 лет. Как психоаналитический субъект он подавал большие надежды и скончался в самом расцвете сил и возможностей. Посмотрим, что в это время происходило в психоаналитической Европе.

Начиная с 1910 года, с подачи Джонса и при поддержке Юнга, была основана Международная Психоаналитическая

Ассоциация. И с этого времени до конца 1920 годов история психоаналитического движения изобилует разногласиями, ссорами и конфликтами в духе эдипальной борьбы за лидерство. Прогресс, стабильность и перспективы развития ассоциации обозначились после 1919 года, когда Макс Эйтингон стал сначала членом тайного фрейдовского Комитета, а потом активно включился в работу МПА.

И здесь мой внутренний психоаналитик, который находился в процессе свободно плавающего внимания “в кресле за кушеткой”, слушая “историю жизни” психоаналитического субъекта, вдруг оживляется улавливает тот самый глубинный смысл, зашифрованный в древних рукописях великих посвященных.

Мы знаем, что с согласия и при поддержке З. Фрейда в 1910 году на Нюрнбергском конгрессе была основана Международная психоаналитическая ассоциация, а К.Г. Юнг был выбран ее председателем. Организация росла, в нее вливались международные психоаналитические общества, начал издаваться Имаго - журнал посвященный практическому психоанализу.

И вдруг в 1913 году Фрейд принимает и реализует идею тайного общества посвященных в психоанализ доверенных людей, которое называлось “Комитет”. История психоаналитического движения делает стремительный зигзаг и начинает напоминать историю Гарри Поттера и принца полукровки.

Налицо, как бы сказали психоаналитики, параллельный процесс, который, как мы знаем, является отыгрыванием вовне. Тайное общество посвященных, процесс инициации и принадлежность к избранным. Какие эмоциональные причины на самом деле лежали в глубине этих событий?

Конечно, на поверхности лежат факты психоаналитической “биографии”: разрыв с Юнгом, уход Адлера и Штекеля и мировые катаклизмы. Но на самом деле уже к 1912 году между

“старой гвардией”, с которой начинался психоанализ, и руководителями МПА возникали непреодолимые разногласия, которые удалось преодолеть только после вступления в организацию Макса Эйтингона.

И здесь центральный Эдипальный конфликт, положенный в основу психоанализа, начинает разворачиваться во всем своем многообразии.

В 1919 году Макс становится членом “Комитета”, т.е. тайного психоаналитического союза, созданного, чтобы ограждать З.Фрейда от нападок оппонентов и построенного как рыцарский орден, с передачей знания от учителя к ученику, рукоположением и сохранением фундаментальных основ психоанализа. Отныне Эйтингон станет ключевой фигурой психоаналитического движения. Его “влиятельным вельможей”. Что нам известно об этом человеке?

Макс Эйтингон родился в Могилеве, в семье предпринимателя и до 12 лет проживал там, пока семья не переехала в Лейпциг. В историю психоанализа Эйтингон вошёл не только как блестящий предприниматель, успешный коммерсант и популяризатор идей Фрейда, но и как автор ряда дидактических исследований. Он прошел дидактический анализ у Фрейда, и вместе с Абрахамом создал и развил Берлинское психоаналитическое общество, Берлинский институт психоанализа, библиотеку и издательство.

После смерти Абрахама в 1925 году, стал Президентом Международной психоаналитической ассоциации (IPA). А в 1922, все еще оставаясь одним из членов секретного “Комитета”, Эйтингон (будучи уже членом МПА), предложил для психоаналитического сообщества новую образовательную систему, профессиональные протоколы и модель психоаналитического тренинга которая и существует и по сей день. Она состояла из:

— теоретического обучения психоанализу

- дидактического анализа
- презентации случаев
- супервизорского сопровождение практики.

То есть фактически всего того, что до сегодняшнего времени является базовым образованием для того, чтобы называться психоаналитиком.

Эйтингону принадлежит также идея “основного правила психоанализа”, когда пациенту предлагается говорить все, что ему приходит на ум, даже если возникающие мысли или идеи кажутся нелепыми, несущественными или вообще не относящимися к теме обсуждения, и даже если они вызывают чувство неловкости или стыда. И это была первая удачная форма психоанализа, который учредил Фрейд.

Впоследствии в истории психоаналитического движения и до наших дней предпринимались неоднократные попытки реформировать психоанализ. Но лучше, чем это сделал Макс, пока еще никому не удавалось. И мой внутренний психоаналитик задается вопросом: существует ли взаимосвязь между действиями тайного общества “Комитет” и теми предложениями по преобразованию структуры, которые привнес Эйтингон в МПА. И каким был бы международный психоанализ, если бы не его инициативы?

Макс был предпринимателем и из семьи предпринимателей и, рискну предположить, что как всякий предприниматель, смотрел на психоанализ через призму коммерческих отношений. Почему я акцентирую на этом внимание?

Фигура Макса Эйтингона была безошибочно выбрана Фрейдом на роль “любимого сына”. Блестящий предприниматель, человек структурного ума, верный соратник и тайный рыцарь “Комитета”, присягнувший на верность самому Отцу - основателю и так, до конца дней, и не нарушивший свою клятву. За 30 лет с момента основания и благодаря усилиям соратников Фрейда, психоанализ превратился в успешный

научный коммерческий проект. А Макс Эйтингон до самой смерти оставался верен идее “Комитета”. На деньги Эйтингона были изданы почти все поздние работы Фрейда, созданы три Института психоанализа.

Когда к власти приходят фашисты (1933), Эйтингон вынуждено покидает Германию и уезжает в Палестину, где создает Палестинское психоаналитическое общество, Палестинский психоаналитический институт (который сейчас носит его имя) и психоаналитическую библиотеку (вот она связь с образом Грааля и сионскими мудрецами). Умер Макс в Палестине в 1943 году.

За все время существования психоанализа многие известные психоаналитики пытались, говоря образным языком, испить из чаши Грааля, - реформировать психоанализ, но увы, не так успешно, как Макс Эйтингон. Чтобы оставаться современным методом, психоанализ должен выполнять основное правило - следовать за запросом пациента. И конечно, попытки реформировать психоанализ предпринимались неоднократно.

Например, в 1987 году, на международном психоаналитическом конгрессе в Монреале Роберт Валлерстайн предложил к осмыслению вопросы:

— Что такое современный психоанализ и что удерживает различные психоаналитические сообщества под одной психоаналитической крышей?

— Психоаналитическая идентичность: что отличает нас от других похожих помогающих практик, которые мы именуем НЕ психоанализом?

Он предложил искать точки соединения в клинической теории (которая вытекала из практики). Он говорил о метапсихологических теориях (и был недалек от идей Фрейда, говорившего, что метапсихологическая теория, как часть психоанализа, наиболее подвержена переменами, в отличие от клинической техники).

Но, увы, после смерти Фрейда дух рыцарства был утерян и эдипальные баталии все более разъединяли психоанализ и психоаналитические сообщества, предлагая психоанализу стать частью медицины, психологии, философии и даже искусства. Психоанализ старел и превращался в “башню из слоновой кости”. О необходимости перемен говорил годом раньше и Отто Кернберг в нашумевшей статье “Тридцать методов для подавления творческих способностей кандидатов в психоаналитики”.

А несколько позднее в 1989 году (в то время на территории СССР начались робкие процессы возрождения психоанализа) на международном конгрессе в Риме была развернута масштабная дискуссия об обновлении психоанализа. К тому времени интерес к мировому психоанализу все больше и больше угасал. Психоанализ старел, и из-за ригидных протоколов, терял популярность среди молодого нового поколения психологов и психотерапевтов.

Тогда, в Риме была выдвинута беспрецедентная идея о том, что психоанализ достиг того момента, что более неправомерно поддерживать тот вымысел, будто существует единственный психоанализ - скорее он представляет собой множество различных взглядов и направлений. Процессы возрождения утраченного невозможно было остановить. На востоке, в странах бывшего СССР восходила новая заря психоанализа. Его приветствовали некоторые Европейские профессиональные психоаналитические сообщества, и это позволило нарождающимся новым Восточно-Европейским психоанализам, после обретения независимости их стран, развивать свои национальные психоаналитические школы.

И этот процесс возрождения привнес новый интерес и заново открыл психоанализ для его адептов на огромной территории стран бывшего СССР, включая среднюю Азию, Казахстан, Сибирь и Дальний Восток. И если мы опять обратимся

к языку бизнеса (что вообще-то неизбежно, так как психоанализ, это не стиль жизни, а профессия и мы, зарабатывая своей профессией, участвуем в товарно-денежной коммуникации), то увидим, что успешный международный психоаналитический продукт, получил новые рынки сбыта и новых надежных покупателей на территории восточно-европейских суверенных государств и других стран бывшего СССР.

Психоанализ, описав круг, вернулся в свою коренную систему, туда откуда многие первые психоаналитики, да и сам основатель психоанализа, вели свои родословные. Чаша Грааля описала круг и вернулась в свое изначальное место. Хочется верить, что на территориях суверенных Восточноевропейских государств произойдет важное реформирование, обновление и возрождение психоанализа, отвечающего современным реалиям и запросу общества.

С начала процесса второго рождения прошло чуть более 30 лет. Чего мы достигли и каковы первые результаты?

30 лет - это возраст начала философских размышлений о жизни и вопросов самому себе: кто я, чего я хочу, совпадают ли мои желания с теми родительскими наказами, установками и напутствиями, которые они мне дали, отправляя во взрослую жизнь? Имею ли я право на свою собственную жизнь и развитие, или должен соответствовать ожиданиями родительских фигур? И пр.

Эти вопросы каждый человек начинает задавать себе именно потому, что к 30-летнему возрасту накапливает важный социальный, объектный, сексуальный и личный опыт, который дает ему силы и уверенность без страха следовать своим курсом, как корабль в океане, невзирая на ветры и бури.

Шекспир и Достоевский говорили об этом кризисе устами своих героев - Гамлета и Раскольникова. Если мы обернемся назад, и посмотрим на то, как первый рубеж идентичности проходил психоанализ З.Фрейда, то увидим, что этот процесс происходил очень brutally.

Но к концу 20 годов, несмотря на трения и расколы в психоаналитическом движении, многие соратники Фрейда, покинувшие его в то время, создали не только свои аналитические направления и успешно их развивали, но и обогатили мировую психоаналитическую литературу клиническими примерами и аналитическими разборами, которые теперь являются классикой психоанализа.

К тому времени уже почти 10 лет существовало мировое сообщество психоанализа IPA и произошли первые реформы предложенные Максом Эйтингоном, по структурированию психоанализа, которые надолго определили, протоколы, рамки, границы и стратегию развития психоанализа, а также заложили базовую психоаналитическую идентичность для всех психоаналитиков к какому бы направлению они не принадлежали.

А что у нас произошло с момента возрожденного психоанализа в течении этих 30 лет?

Все те же эдипальные проблемы, недоверие, строительство и разрушение психоаналитической вертикали, в которой психоанализ живет не по правилам, а по понятиям. Расколы, ссоры и трения не породили новых психоаналитических направлений, и не помогли Восточно-Европейскому психоанализу с уверенностью смотреть в будущее. Наш психоаналитический 30-летний субъект по прежнему очень инфантилен, не самостоятелен и наполнен страхом самозванца.

А все бунтарство и профессиональные расколы из серии: чей психоанализ более психоаналитичен и валиден, скорее, напоминают эдипальные отношения сиблингов борющихся за признание всемогущего родителя. Нет в нем ни какой намек на философское осмысления предыдущего опыта, самоуважение и доверие к собственным процессам.

Почему так? Куда исчез весь тот опыт, идущий от Фрейда, благословившего наших пионеров психоанализа на долгую и успешную профессиональную жизнь?

Когда я готовилась к этому выступлению, то посмотрела большое количество статей, и выступлений как зарубежных психоаналитиков, так и отечественных. Поправьте меня, но вот ситуация, которую я увидела:

В наших странах достаточное количество издательств, которые занимаются изданием психоаналитической литературы. В основном это переводная литература известных и не очень (в своих странах) иностранных учителей. Национальной профессиональной литературы издается мало, и она почти вся относится к популярной, массовой психологии, рассчитанной на непрофессионального читателя. У нас есть уважаемые психоаналитические институты выпускающие психоаналитические журналы со статьями коллег, но кто их читает, кроме авторов, чьи статьи там размещены? И кто их переводит, для того, чтобы познакомить иностранных коллег с нашими национальными психоаналитическими мыслями?

К нам в много ездят (а теперь уже просто коммуницируют через интернет) и обучают нас психоанализу зарубежные Учителя, маститые психоаналитики из разных стран. И это здорово! Но, поправьте меня если я не права, 30-летний срок - достаточно большой промежуток по сегодняшним меркам, для того, чтобы у нас выросли свои Учителя, которые могли бы внести вклад в развитие мировой психоаналитической мысли. И быть так же популярны и востребованы на своей земле, и за рубежом, как любой из иностранных коллег, приезжающий обучать нас “настоящему” психоанализу.

Где эти наши люди?

Можно пересчитать по пальцам коллег-психоаналитиков, которые эпизодически приглашаются в международные психоаналитические институты и общества читать лекции, и я не знаю ни одного нашего психоаналитика, который бы давал супервизии и консультировал зарубежных коллег в их психоаналитической практике. Изобилие иностранных семинаров и

обучающих программ на нашем рынке ни в коем случае не говорит об отсутствии национального продукта! Но он рассчитан на внутренний рынок и почему-то никак не выйдет на уровень международного партнерства.

Я ничего не имею против обмена опытом с иностранными коллегами, но хочу задать неудобный вопрос: почему, например, Аргентинский психоанализ едет к нам, а мы не едем к в Аргентину со своим национальным психоанализом? У нас нет достойных, или у нашего психоанализа слишком короткая психоаналитическая история? Как вы думаете, почему так происходит? Может быть дело не в мировом психоанализе, а в том, что мы сами привыкли быть в позиции вечных учеников? Строить вертикали и тоталитарные структуры, ибо нет пророка в своем отечестве?

Что мешает нам вернуться к психоаналитическим истокам и следовать “за пациентом”, изучая запрос общества и предлагая ему соответствующий психоаналитический продукт? Полагаю, что многих коллег-психоаналитиков покоробит слово продукт. Как сказал один из слушателей моего доклада “Психоанализ в бизнесе”: “мы не торгуем собой”. Совершенно согласна. Торговать собой плохо, но вот продавать свои компетенции на рынке услуг, причем предлагая услугу психоаналитической помощи на языке бизнеса, это именно то, что приведет к развитию психоанализа как метода и позволит нам отличаться от наших зарубежных коллег, ориентируясь на запросы своего рынка, строить и уважать свою неповторимую психоаналитическую идентичность.

“Нам нужно набраться мужества и цельности, чтобы открыться и продемонстрировать свое психоаналитическое мышление и практику, и нет нужды тревожиться о будущем. Нужно демистифицировать психоаналитическое мышление и практику, - говорил президент ЕКПП М.Фай в своем выступлении на конгрессе 2006 году, - другой вопрос, с которым нам срочно необходимо разобраться, такой: почему аналитики так боятся собственной жизненной силы и креативности?”

Мы выбираем свои теории, основываясь в основном на том, насколько они совпадают с нашим личным пониманием, и насколько они созвучны нашей индивидуальной природе, нашему социальному опыту и тем корням, из которых растет наша национальная идентичность. Все мы разные и это дает нам возможность для обмена этой неповторимостью для профессионального роста и развития. Океан состоит из капель, мировой психоанализ из индивидуальных психоаналитических идентичностей.

И я напомним: поиски Грааля - это возвращение героя к истокам, к самому себе. К смыслу и символическому процессу инициации, которая запускается через испытания и встречу со смертью в поисках скрытых контекстов и тайн жизни.

Психоанализ как героический субъект в поисках утраченного сделал круг и вернулся к своим восточно-европейский истокам. Смогут ли психоанализы молодых суверенных государств удержать эту чашу Грааля и обогатит ее новыми смыслами - покажет время.

Литература:

Фрейд З. Сочинения по технике лечения. Собрание сочинений. Москва. ООО “Фирма СТД”. 2008.

История Международной психоаналитической ассоциации (МПА). Интернет – ресурс. www.ipa.world/IPA

Томе Х. Комментарий к статье Annual of Psychoanalysis. Voiume XXI/1993. pp.3-75

Интернет журнал №3. 2003

Решетников М. Современный психоанализ. Смены парадигмы Развития. Российский Психотерапевтический журнал №1 2017.

Фай М. Психотерапевтическая терапия вчера, сегодня, завтра. Доклад на 3 Международном конгрессе “Современные психоанализы” СПб 2006

Kernberg O. Thirty methods to destroy the creativity of psychoanalytic candidates // International Journal of Psycho-Analysis. - 1996. - С. 1031-40

Для послання на цю статтю: Savchenko, G. (2021). Sigmund Freud and the Holy Grail. In search for the lost [In Russian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 33-46.

Оксана Аршевская-Герен

*Магистр клинической психологии и терапевтической медиации
посредством искусства, консультант психоаналитической ориентации,
Член и эксперт по этическим вопросам Дивизиона
“Психоаналитическая психология и психотерапия”
Национальной психологической ассоциации Украины*

ПСИХОАНАЛИЗ ШВЕЙЦАРИИ: ЮНГИАНСКИЙ И НЕ-ЮНГИАНСКИЙ ПУТЬ

Речь пойдет о “роли личности в истории”, так как история жизни и смерти психоаналитических сообществ не может быть рассмотрена в отрыве от персоналий, эти сообщества создающих, потому что, прежде всего любое сообщество - это люди, объединенные общими идеями. А там, где есть люди, - есть их общение. Вот именно об общении людей, которое приводит к появлению психоаналитических сообществ в Швейцарии и их распаду, будет сказано ниже.

Итак, Психоанализ Швейцарии: юнгианский и не-юнгианский путь. Удивительно точное название, с первой секунды прекрасно иллюстрирующее тот процесс становления психоанализа, который произошел и происходит в Швейцарии. Именно юнгианский и не-юнгианский, а не фрейдовский и юнгианский, немецкий и французский психоанализ развивался в Швейцарии, хотя и эти упомянутые аспекты там тоже присутствовали, о чем и пойдет речь ниже.

Как минимум, имена двух ученых, проводивших практическую и исследовательскую деятельность в Швейцарии, заслуживают упоминания.

Первый из них - Огюст Форель (1848-1931, швейцарский невропатолог, психиатр, энтомолог и общественный деятель) был франкоязычным швейцарцем, однако он приступил к обучению в Цюрихе, а затем, с 1871 по 1878 год, учился на

психиатра в Вене у Теодора Мейнерта (у которого, к слову, учился и Фрейд) и в Мюнхене у Бернхарда Гуддена, то есть у весьма консервативных наставников, придерживавшихся солидной немецкой и австрийской традиций. В 1879 году Огуст Форель стал профессором психиатрии в Цюрихе и возглавил клинику Бургхельцли. Тем не менее, он достаточно рано стал самостоятельным исследователем, интерес которого помимо прочего обратился главным образом к проблеме взаимосвязей между мозгом и психикой. Мощным стимулом к размышлению для Фореля стал гипнотизм. В теоретическом отношении он привел его к единому взгляду на проблему души и тела. На практике же гипнотизм означал преодоление “терапевтического нигилизма”, который в тогдашней психиатрии был распространен еще более, чем в остальной медицине. Приведу здесь цитату Юнга об этом феномене: в “Воспоминаниях” Юнг сообщает, что в те времена “работа психиатра заключалась в следующем: абстрагировавшись в возможно большей степени от того, что говорит пациент, врач должен был поставить диагноз, описать симптомы и составить статистику”. Психология пациента “никого не интересовала”. Гипнотизм же дал возможность амбулаторной психотерапии как в клиниках, так и в частной практике. Гипнотизм в то время стал тогда таким же предметом дискуссии, как двадцатью годами позже психоанализ; многие психиатры отвергали его как “ненаучный”. Для Зигмунда Фрейда гипнотизм сыграл аналогичную роль: он подвел его к убеждению в наличии мощных динамических сил бессознательного и стал его первым действенным терапевтическим инструментом. Формулируя постулаты своей “динамической психологии” Форель пишет: “Осознанным является все, что мы ощущаем, думаем, делаем и т.д., если в момент, когда мы это ощущаем, думаем, делаем, мы одновременно знаем, то есть представляем в своем Я то, что мы это ощущаем, думаем или делаем...

Бессознательным же является все, что мы ощущаем, думаем или делаем, не зная об этом... Мне хорошо известно, что философы считают разговор о бессознательном ощущении и мышлении полной бессмыслицей”. “Следовательно, в каждый момент мы осознаем лишь небольшой комплекс вещей или даже одну только вещь. И все же мы знаем и чувствуем, что обладаем, кроме того, огромной сокровищницей знаний, чувств, стремлений, скрытых в нашей душе или в нашем мозгу, которые в этот самый момент остаются для нас неосознанными”. “Тем самым мы можем утверждать, что в любой момент времени те процессы, которые остаются у нас бессознательными, и являются самыми главными”. “Однако мы можем также бессознательно хотеть, ощущать и думать”. “След, оставляемый любой осознанной деятельностью мозга, мы называем образом воспоминания или образом памяти. Однако это выражение следует распространить также на любой след, оставляемый бессознательной деятельностью нервной системы. Очевидно... следует говорить о динамическом следе”.

Таким образом, Огюст Форель, как и ранний Зигмунд Фрейд, принадлежал к числу ученых, которые по-новому осмысливали проблему души и тела на основе новейших по тем временам нейроанатомических и нейрофизиологических исследований. Для них обоим решающим оказалось знакомство с гипнотизмом. Здесь коренятся и основания психоаналитической теории.

Можно было бы ожидать, что Форель примет психоанализ с пониманием, тем более что, помимо теоретических предположений, он привнес в науку сформированные им самим представления о детской сексуальности и новое представление о “сексуальном вопросе” (Форель А. Половой вопрос. Под ред. В. М. Бехтерева. СПб.: издво “Освобождение”, 1910. - тт. 1-2 Классический труд по сексологии. Впервые издан в 1905 году (на немецком языке). В России до революции

переиздавался 4 раза. Более не переиздавался. Является мультидисциплинарным биологическим, социологическим, гигиеническим, психологическим исследованием. Написано очень хорошим литературным языком (Михаил Булгаков именно из этого труда заимствовал историю Фриды, которую в аду ежедневно пытали платком, которым она задушила своего ребенка)). Однако этого не произошло: уже в последующих изданиях книги, которую рецензировал Фрейд, проявляется двойственное, а то и негативное отношение, а в частном разговоре Форель открыто ругал психоанализ не хуже любого немецкого профессора. Тем не менее он подготовил почву для того, чтобы его ученики, Эйген Блейлер (о нем будет ниже) и Адольф Мейер (развивал психиатрию в США), смогли понять психоанализ непосредственно. Трудно себе представить, чтобы без этой предварительной работы Фореля психоанализ в Швейцарии был принят так быстро и с таким воодушевлением.

Второе имя, о котором я бы хотела упомянуть - Теодор Флурнуа (Theodore Flournoy, 1854-1920) - швейцарский физиолог, психолог и философ, основоположник экспериментальной психологии в Швейцарии. Его исследования были посвящены изучению времени реакции, воображения, ощущений, гипноза и медиуматических состояний. В 1878 году Ф. получил ученую степень в области медицины, затем изучал психологию в Лейпциге. В 1891-1919 годах он занимался психофизиологией, экспериментальной психологией, философией науки, будучи профессором Женевского университета, где и создал первую в Швейцарии лабораторию экспериментальной психологии. В 1901 году Ф. основал один из старейших психологических журналов - "Психологические архивы" ("Archives de Psychologie"). Известность Ф. принесла книга "От Индии до планеты Марс" (Des Indes a la Planete Mars), изданная в 1900 году. В ней он исследует феномен медиума Катерины Элизы Мюллер,

фигурирующей в его работе как Элен Смит. Ученый в течение шести лет присутствовал на спиритических сеансах Э. Смит, где в состоянии транса, посредством автоматического письма она создавала “романы”, составившие три больших цикла повествований о ее прежних жизнях. В первом цикле перерождений она была королевой Марией-Антуанеттой, во втором - дочерью арабского шейха, вышедшей замуж за индийского раджу, а в третьем - общалась с марсианами, подробно описывала их самих, их быт, приводила образцы марсианской письменности. Ф. попросил лингвиста Ф. де Соссюра исследовать языки автоматического письма Элен. Было доказано, что марсианский язык Э. Смит - искаженный французский, что арабские изречения позаимствованы у домашнего врача, изучавшего арабский язык, и что исторические сведения взяты из одного старого труда.

Чтобы дать “путешествиям” Э. Смит психологическое объяснение, Ф. позаимствовал у Фредерика Майерса (Фредерик Уильям Генри Майерс (англ. Frederic William Henry Myers; 6 февраля 1843 года, Кезуик, Камберленд, Англия - 17 января 1901 года, Рим) - британский поэт, критик и эссеист; автор философских доктрин; активист первой волны спиритуализма и один из основателей Общества Психических исследований (британская некоммерческая общественная организация, образованная в 1882 году в Лондоне сэром Уильямом Барреттом и Эдмунд Доусоном Роджерсом с целью научного изучения явлений и человеческих способностей, которые принято называть “психическими” или паранормальными) идею “сублиминального сознания”. Содержание сублиминального сознания человеком не осознается, кроме того, оно инфантильно: это пережитки детства, инкапсулированные в сознании взрослого. Как считал Ф., рассказы Э. Смит о перевоплощениях были связаны с неосуществившимися мечтами, с воспоминаниями о прочитанном и пережитом в подростковом возрасте.

Ученый полагал, что “воспоминания о реинкарнациях” Э. Смит - это проявление криптомнезии (Криптомнезия - (лат. crypto - пишу, греч. mnesis - воспоминание) симптом рас-стройства памяти, при котором как бы стирается грань между имевшим место в действительности, реальными событиями и событиями, о которых больной слышал от окружающих, читал или увиденными во сне. При этом возможны ассоциированные воспоминания (увиденное во сне, услышанное от других, прочитанное воспринимается как пережитое самим больным) либо отчужденные воспоминания (события реальной действительности воспринимаются как услышанное, прочитанное, увиденное во сне). - Блейхер В.М., Крук И.В. Толковый словарь психиатри-ческих терминов. Согласно Ф., способность к воображению у сублиминального сознания поразительна, а его скорость реакции стремительна. Сублиминальное сознание обладает творческой природой: в наиболее удаленных уголках разума некоторых людей существуют целые “романы”, сложные, законченные, о существовании которых не подозревает даже их носитель, потому что у него не было возможности попрактиковаться в автоматическом письме, а ни один психолог не извлек их на свет.

В работе “От Индии до планеты Марс” критикуются многие спиритуалистические верования и подвергается сомнению возможность медиуматического общения с потусторонним миром, однако Ф. оставил открытым вопрос о парапсихических способностях: он допускал вероятность существования телепатии, ясновидения, телекинеза и верил, что может быть найдено естественно-научное объяснение этим явлениям.

В 1904-1905 годах в Женевском университете Ф. были прочитаны четырнадцать лекций по религиозной психологии. Основные методологические принципы этой новой науки были изложены им в статье “Принципы религиозной психологии”.

1. Принцип применения методов научной психологии. Явления религиозного сознания возможно изучать при помощи методов научной психологии. Одной из центральных задач психологии религии является систематизация отдельных фактов и выявление закономерностей психологической составляющей религиозной жизни.

2. Принцип исключения трансцендентности. Психологу религии следует воздерживаться от суждений о ценности религиозных представлений, равно как и от отрицания или утверждения существования трансцендентных объектов, так как данный вопрос находится вне компетенции психолога. Само же название - “религиозная психология” - не предполагает ни религиозного, ни антирелигиозного характера науки.

3. Принцип биологического объяснения религиозных феноменов. Психология рассматривает религию как необходимую биологическую функцию человеческого организма, как проявление жизненного процесса, “старается определить его психофизиологическую природу, законы роста и развития, нормальные и патологические изменения, сознательный и бессознательный динамизм, отношение к другим функциям”, а также его роль в жизни отдельного индивида и общества.

Нетрудно догадаться, что два этих ученых, безусловно, не являясь единственными представителями швейцарской психологической мысли, все же ясно указывают на два пути развития психоаналитической мысли в Швейцарии: Огюст Форель - это открытая дорога не-юнгианскому (но, заметим, и не фрейдовскому в полном смысле) пути, и Теодор Флурнуа - вдохновение Карла Густава Юнга и его последователей.

Эйген Блейлер, сменивший Огюста Фореля и назначенный руководителем Бургхельцли в 1898 году, и Карл Густав Юнг, получивший должность его помощника в 1900 - это основные фигуры, обеспечившие проникновение идей Фрейда в швейцарскую психиатрию. Блейлер - выдающаяся фигура среди

психиатров того времени. Родившийся на год позже Фрейда, в 1857-м, он учился в Париже у Шарко, а затем вернулся в Швейцарию. За время работы штатным психиатром в нескольких психиатрических лечебницах Блейлер приобрел богатый клинический опыт. При этом он был не только клиницистом. Наблюдательный и наделенный творческим воображением исследователь, Эйген Блейлер использовал свою работу с душевнобольными в научных целях. Вслед за Шарко он одним из первых стал приводить в порядок слишком неточные диагнозы душевных расстройств и, подобно Шарко, проявил недюжинный талант к классификации. Некоторые из введенных Блейлером терминов, например “шизофрения”, “амбивалентность” и “аутизм”, навсегда остались в словаре психиатрии. Блейлер проявил интерес к работам Фрейда еще начиная с исследования об афазии, затем рецензировал работу Фрейда и Блейлера об истерии, а также знакомил своих подчиненных с психоаналитическими идеями, причем с обзором учения Фрейда о сновидениях выступил Юнг, который в то время был новичком и успел проработать в клинике всего несколько недель. Блейлер настаивал на значительном психогенном компоненте психических заболеваний. Такая позиция противоречила распространенному в то время в психиатрии пониманию психопатологии как следствия физической дегенерации, представленному школой Шарко. Настаивание Блейлера на психогенезе психических заболеваний относит его к тому же лагерю, что и Фрейд. Цюрихцы проявили не меньшую активность и в создании объединений: 27 сентября 1907 года состоялось первое заседания Общества фрейдовских исследований (называвшегося также Фрейдовским обществом врачей), оно насчитывало около двадцати членов, председателем являлся Эйген Блейлер. В 1910 году (то есть в том же году, что и в Вене) из него возникла местная группа Международного психоаналитического объединения под председательством

Л. Бинсвангера; членом этого объединения стал и Эйген Блейлер.

В этот момент международная репутация клиники Бургхельцли разрослась до такой степени, что клиника стала местом психиатрического паломничества, которое привлекало молодых врачей из Европы и США. Через обучение и практику в Бургхельцли прошли такие знакомые нам личности как Карл Абрахам, Макс Эйтингон, Эрнест Джонс, Абрахам Брилл. Все они избрали другие страны для развития своей практики и исследований, но обеспечили Венскому психоаналитическому обществу приток новых членов из этих стран. Фрейд был чрезвычайно воодушевлен таким распространением своего детища, но главные его надежды были связаны с Карлом Густавом Юнгом. “Наследный принц психоанализа” завоевал место сына в сердце отца психоанализа. Фрейд искренне любил Юнга, возлагал на него большие надежды. Юнг служил гарантией, что психоанализ выживет после того, как со сцены сойдет его основатель. Более того, в намерениях мэтра не было ничего неискреннего или тайного. Летом 1908 года, сообщив Юнгу, что собирается навестить его, Фрейд выразил надежду на бескомпромиссную профессиональную дискуссию и раскрыл “свое эгоистическое намерение”, в котором готов честно признаться: он собирается “утвердить” Юнга как психоаналитика, который продолжит и закончит его работу. Будучи “сильной, независимой личностью, тевтонцем” - Germane, - Юнг больше подходил, как откровенно заявил ему Фрейд, для создания благожелательного интереса к их великому делу во внешнем мире. Карл Юнг не был венцем, не был старым, не был евреем - у него отсутствовали три качества, которые сам Фрейд считал непреодолимыми. Для того, чтобы психоанализ не остался закрытым венским еврейским кружком, нужен был европейский лидер, каким и стал для Фрейда Юнг.

Юнг отвечал Фрейду взаимностью: “От всего сердца благодарю вас за свидетельство вашего доверия”, - писал он в феврале 1908 года, после того как мэтр впервые обратился к нему со словами “Дорогой друг”. Этот “незаслуженный дар вашей дружбы символизирует для меня определенную вершину моей жизни, которую я не могу выразить никакими словами”. В этот период Юнг настолько яростно отстаивал идеи Фрейда в Швейцарии, что совершенно очевидно, что в тот период Фрейд нисколько не сомневался, что его “наследник” тверд в своей вере. Сам Юнг часто это повторял. “Вы можете быть абсолютно уверены, - писал он мэтру в 1907 году, - что я никогда не откажусь от вашей теории, такой важной для меня, - я слишком предан ей”. Два года спустя он снова уверяет основателя психоанализа: “Не только теперь, но и в будущем не может случиться того, что с Флиссом”. Если бы Фрейд решил воспользоваться изобретенной им техникой для анализа этой экспрессивной и неожиданной клятвы, то распознал бы угрозу приближения такой же развязки, как и с Флиссом.

Что же случилось в эти два года? Откуда взялась эта угроза, как мы знаем, успешно реализованная? Будущее фрейдовского психоанализа в Швейцарии казалось радужным. Исторически наметившийся раскол стал заметен только в 1911 году, когда Блейлер, на которого произвели большое впечатление идеи Фрейда, все еще не был убежден, оправдан ли такой упор на сексуальность, и эти сомнения, дополненные подозрениями, что лидер движения строит жестко управляемую систему, заставляли его колебаться в оценке организации, которую создавал Фрейд. “Этот принцип “кто не с нами, тот против нас”, - заявил он Фрейду в 1911 году, выйдя из недавно организованной Международной психоаналитической ассоциации, - это “все или ничего”, на мой взгляд, необходим для религиозных комитетов и полезен для политических партий. Я могу понять принцип как таковой, но для науки считаю его

опасным”. Фрейд мог бы приветствовать такую открытую, по-настоящему научную позицию, но, находясь под сильным градом критики, не принял ее.

Вспоминая о вражде с Фрейдом, Юнг прослеживал корни своего разрыва с ним до эпизода лета 1909 года на борту парохода *George Washington*, когда он вместе с мэтром и Ференци направлялся в Соединенные Штаты. Юнг - по его словам - интерпретировал, как мог, один из снов Фрейда, не зная подробностей его личной жизни. Фрейд отказался их предоставлять, с подозрением смотрел на Юнга и возражал против того, чтобы его самого подвергали психоанализу, поскольку это может подорвать его авторитет. Юнг вспоминал, что этот отказ стал похоронным маршем по той власти, которой обладал над ним Фрейд. Самопровозглашенный апостол научной объективности ставил личный авторитет выше истины.

Официальной причиной разрыва и Фрейд, и Юнг называют несогласие с целым рядом идей психоанализа. Особенно с идеями Фрейда о либидо. Это более чем справедливо: самое главное разногласие с основателем психоанализа, которое проглядывает во многих письмах как злобещий подтекст, было связано с тем, что однажды Юнг осторожно назвал своей неспособностью дать определение либидо - на самом деле это означает, что он не желал принимать определение мэтра. Юнг постоянно пытался расширить значение термина Фрейда, чтобы он означал не только половое влечение, но и психическую энергию вообще.

Предпосылки к отказу от теории сексуальности следует искать в происхождении и образовании Юнга. В Швейцарии того времени в кантонах Цюрих, Базель, Берн, Женева (а именно там были сосредоточены центры психологической и психиатрической мысли) очень сильно протестантское религиозное сознание. Женеву, с ее вековыми строгими устоями, склонностью к суровой морали и сохранению традиций,

называют городом Кальвина, самого грозного проповедника протестантизма. Теодор Флурнуа в своих работах старался отодвинуть вопросы сексуальности на второй план, так как “хотел сделать психоанализ более симпатичным”, как писал он в одном из писем в 1914 году. Несогласие швейцарцев с фрейдовской трактовкой психических расстройств объяснялось их нежеланием поколебать устои своего общества, нанести удар по протестантской морали.

Юнг, будучи сыном пастора, не избежал протестантского воспитания со строгими взглядами на сексуальную моногамию. В то же время, в его жизни произошли встречи с людьми, поколебавшими его моральные устои.

Прежде всего речь идет о романе с пациенткой (и будущим психоаналитиком) Сабиной Шпильрейн. Еще в 1904 году она поступила в клинику Бургхельцли с нервным расстройством. Лечащим врачом был назначен 29-летний Карл Густав Юнг. Лечение проводилось в свободной манере путем бесед, и через какое-то время на поверхность вышел образ жестокого отца, к которому девушка проявляла “любовь с болью”. По замыслу Юнга, доктору предстояло заместить в ее сознании отцовский образ, позволить комплексу выйти на поверхность и быть изжитым. Это сейчас пациентки не хуже врачей знают о феномене “переноса-контрпереноса”, побуждающем женщину влюбляться в своего врача, а тогда женатый доктор Юнг сам попал в ловушку. Их отношения продлились 7 лет (отметим, до 1911 года, того самого года, когда впервые стали явно ощущаться грозные тучи над отношениями Фрейда и Юнга).

Что же (или кто?) побудило Юнга преступить черту? Собственный темперамент, юность и красота пациентки, постоянно беременная жена (даты рождения детей супругов 1904, 1906, 1908, 1910, 1914)?

Все это, безусловно, сыграло свою роль, но есть еще одна персона, чье влияние оставило свой след. Отто Гросс (1877-1920) был один из первых психоаналитиков, поддержавших идеи Фрейда, правда, весьма своеобразным способом. Он не только соотнес сексуальность с подавленными влечениями человека, о чем говорил основатель психоанализа, но и стал провозглашать “сексуальный коммунизм”, под которым понимал свободное, ничем не ограниченное, проявление эротизма, любви. Если Фрейд рассматривал психоанализ в качестве терапии по освобождению от сексуальных комплексов, то, согласно Гроссу, устранение патологических симптомов предполагает революцию между сексуальностью и авторитетом, заключающемся в торжестве патриархата и отцовского права. В 1907 году Гросс участвовал в Международном конгрессе по психиатрии и неврологии в Амстердаме, где он отстаивал идеи З. Фрейда, и встречался с Юнгом, которого не только не вдохновили данные идеи, но, напротив, вызвали у него осуждение. В одном из писем Фрейду Юнг поделился с ним информацией, полученной непосредственно от Гросса. Этот психоаналитик сказал ему, что стремится превратить пациента в сексуально аморального человека, и что перенос является не чем иным, как проявлением его моногамии, и представляет собой регрессивный симптом. Поэтому подлинно здоровым состоянием может быть только его сексуальная распушенность, о чем свидетельствуют идеи Фрейда и Ницше.

Весной 1908 года отец Гросса, обеспокоенный беспорядочной жизнью сына и его наркотической зависимостью, вновь обратился с просьбой к Блейлеру, руководившему клиникой в Бургхельцли (ранее Гросс уже бывал в состоянии пациента клиники в 1902 году). Он полагал, что повторное лечение сына в клинике Бургхельцли может дать положительный результат. Блейлер передал просьбу отца Гросса Юнгу, но тот, не испытывая к нему никакой симпатии, не спешил брать

полигамного психоаналитика на лечение. Скорее, напротив, он не желал видеть О. Гросса в качестве своего пациента. И если бы не настоятельная просьба Фрейда к Юнгу, швейцарский психиатр вряд ли взялся за лечение этого пациента.

По мере осуществления курса лечения врач открывал у пациента ранее не известные ему качества. Этот неряшливый и не сдерживающий в выражениях своих эмоций пациент стал все больше привлекать врача своими экстравагантными идеями и своей неординарной жизнью. Гросс ввел Юнга в тот мир необузданных страстей, который был закрыт для швейцарского врача толстым покрывалом религиозных и светских предписаний, способствующему правильному обустройству жизни. Этот мир всегда прельщал Юнга, манил к себе и в то же время вызывал в нем опасения. Поэтому врач с восхищением смотрел на пучину страстей, затаившего на дно пациента, не побоявшегося с головой уйти в ту непонятную для Юнга реальность. Ту реальность, которая представлялась ему самому странной, вызывающей одновременно и удивление, и ужас. Во время лечения не только Юнг анализировал Гросса, но и последний стал анализировать первого. Причем пациент оказался в большей степени психоаналитиком, чем лечащий врач. Они на протяжении нескольких дней и ночей столь интенсивно анализировали друг друга, что подчас лишались последних сил и одновременно погрузались в сновидения.

В конце мая 1908 года Юнг признавался Фрейду в том, что, когда во время анализа Гросса он начинает вязнуть в своих концептуальных построениях, то пациент, этот “славный парень”, приступал к анализу его самого. В этих случаях, как заявлял Юнг, улучшалось не только состояние пациента, но и его собственное здоровье. В середине июня того же года Юнг сообщает Фрейду, что обоюдный анализ привел к тому, что он выявил у себя те потаенные наклонности, которые были свойственны Гроссу и который, в отличие от него, тот открыто

проявлял. “В Гроссе я обнаружил многие аспекты моей подлинной природы, так что он часто мне кажется моим братом-близнецом”.

Именно об этом Юнг написал Фрейду, подчеркнув тем самым новый поворот в восприятии им самого себя. Этот новый поворот был связан с тем, что в процессе лечения Гросса, сопровождавшегося анализом пациентов своего врача, пробудились ранее подавленные влечения Юнга. Таящиеся в его бессознательной сфере полигамные наклонности всплыли на поверхность сознания врача. Они заявили о себе во весь голос, напоминая ему о том, что природа молодого мужчины, наделенного недюжинной силой и повышенными сексуальными желаниями, трудно обмануть.

Гросс убеждал Юнга в том, что не следует страшиться новых опытов, способных вызвать у человека новые ощущения и доставить ему полное сексуальное удовлетворения. Нужно решительно отбросить все оковы, мешающие свободному проявлению любовной страсти. Юнг с двойственным чувством слушал призывы Гросса к необходимости полигамии. С одной стороны, они вызывали у него привычный протест, поскольку он не только не имел подобного опыта, но и осуждал тех, кто придерживался полигамных отношений. “Я думаю, - писал врач Фрейду, - Гросс заходит слишком далеко в своем уповании на кратковременную сексуальную связь, которая не требует ни особого ума, ни хорошего вкуса и, отличаясь удобством осуществления, может быть чем угодно, но только не цивилизованным фактором”. С другой стороны, в глубине души К.Г. Юнга разгорался такой пожар подавленных желаний, от которого он мог спастись, только сбросив сдерживающие его оковы. Следствие этого стало то, что в своих отношениях с пациентами врач перешел ту черту, как в своем воображении, так и в реальной жизни, о чем свидетельствуют последующие отношения с Сабиной Шпильерн и Тони Вольф.

Почему же чем более раскрепощенной становилась сексуальность самого Юнга, тем дальше от нее была его научно-исследовательская деятельность? Чем объяснить его отказ принять теорию сексуальности Фрейда, так замечательно изменившую его собственную жизнь?

Можно предположить, что речь идет о вытесненных чувствах: чувстве вины перед погрязшими моральными устоями швейцарского общества в целом и своего отца-пастора в частности, и чувстве агрессии, которое Юнг испытывал к психоанализу и его создателю, косвенным образом виновными в том, что джин был выпущен из бутылки. В пользу такой гипотезы может быть истолкован и уже упоминавшийся случай на корабле: когда Фрейд отказался предоставить свои ассоциации для анализа Юнгом его сновидения, в котором присутствовали фигуры его жены и свояченицы, сестры его жены Минны Бернайс, Юнг сделал предположение, что это связано с историей сексуальной связи Фрейда со своей свояченицей, о которой Юнгу якобы было известно. Череда неподтвержденных публикаций на эту тему была запущена самим Юнгом, сначала в частной беседе, а затем в интервью 1957 года. Впоследствии, с развитием психоаналитической теории такая фантазия могла бы получить название проекции психического содержания самого Юнга, будучи вызванной упомянутыми выше чувствами вины и агрессии.

Хотя, безусловно, не стоит сбрасывать со счетов и личные амбиции Юнга, о которых Лу Андреас-Саломе, наблюдая их на Международном психоаналитическом конгрессе в Мюнхене в 1913 году, отозвалась следующим образом: «Одного взгляда на эту пару, - писала она в своем дневнике, - было достаточно, чтобы понять, кто из них более догматичен, более властолюбив. Если два года назад у Юнга сквозь раскатистый смех проступали грубоватый юмор и избыток жизненной энергии, то теперь его серьезность скрывает откровенную агрессивность,

честолюбие, безжалостность. Никогда еще я не чувствовала такой близости с Фрейдом: не только потому, что он порвал со своим “сыном” Юнгом, которого любил и ради которого даже перевел свое дело в Цюрих, но именно из-за того, как произошел этот разрыв, - словно причиной были ограниченность и упрямство Фрейда, как пытался представить Юнг, не признавая действительность”.

Оставив эмоциональность высказывания Лу Андреас-Саломе вследствие дружеского расположения к Фрейду за рамками психоаналитического видения, обнаруживаем парадокс - сексуальность, от которой отказался Юнг в теории Фрейда, сама послужила двигательной силой его жизненного пути и оказала влияние на весь ход психоаналитического движения таким образом, что формулирование темы этого доклада в терминах “юнгианский”/ “не-юнгианский” вообще стало возможным.

Как бы там ни было, едва обозначившееся в 1909 году чувство привело в начале весны 1914 года к отставке Юнга с поста президента Международного психоаналитического сообщества и полному разрыву между Международным психоаналитическим сообществом и Цюрихской группой психоаналитиков. Тем самым (а также вследствие наступившей первой мировой войны) организованное психоаналитическое движение в Швейцарии перестало существовать. Впрочем, Оскар Пфистер (один из немногих психоаналитиков без медицинского образования, использовавший психоаналитические знания для своей главной обязанности пастора - исцелять души, помогать страждущим) не прекращал психоаналитическую работу; он стал связующим звеном между ранним пионерским периодом и периодом спокойного развития, наступившим после основания в 1919 году нынешнего Швейцарского общества психоанализа.

Ныне действующее Швейцарское общество психоанализа было официально основано 24 мая 1919 года. 10 февраля Эмиль Оберхольцер и Мира Оберхольцер-Гинцбург и Оскар Пфистер разослали приглашения на учредительное собрание, которое состоялось 21 марта с одиннадцатью участниками. Эмиль Оберхольцер был избран президентом, Герман Роршах - вице-президентом.

До сих пор мало что известно о деятельности объединения в первые годы, но, по всей видимости, особенно активной она не была. Очередной период оживления наступил несколько неожиданно: выступление Фрейда в 1926 году в защиту не врачебного анализа привело к отделению группы врачей-психоаналитиков, в том числе, как нарочно, и самого президента Оберхольцера! В январе 1928 года Оберхольцер создал Психоаналитическое общество врачей. Разумеется, подобные события не могли не взволновать умы, ведь двое наиболее ценных сотрудников, Пфистер и Цуллигер, врачами не являлись. Фрейд остался на стороне прежней организации.

Несмотря на то, что с иммиграцией Оберхольцлера в США созданное им общество перестало существовать, проблема не-медиков в поле психиатрической, психотерапевтической и психологической помощи сохраняет свою актуальность и в настоящее время. С переменным успехом то одной (ратующей за обязательность и приоритет медицинского образования психо-специалистов), то другой (уверенной в компетентности не-медиков в сфере психического здоровья) стороны. К слову, на организованной в Цюрихе в 1935 году первой встрече швейцарских психотерапевтов, объединившей психоаналитиков из основных течений того времени: фрейдистов, юнгианцев, адлерианцев и последователей Dasein Analysis (созданный Людвигом Бинсвангером), Вальтер Мергенталер защищает создание комиссии в рамках Швейцарского общества психиатрии (SSP), а Карл Густав Юнг предлагает расширить возможности

психотерапии в отношении медицины и психиатрии, подчеркивая большую компетентность психологов в этой области. Конфликт в конечном итоге приводит к созданию двух групп: Швейцарского общества практической психологии на стороне юнгианцев (за психологов-не медиков) и специальной комиссии в рамках SSP (за психиатров). Эти обсуждения приводят к пересмотру специальных правил и за основу принимается двойное обучение и двойное звание психиатра и психотерапевта.

Затем правила 1961 г. устанавливают стандарты обучения психиатрии и психотерапии. Что касается психотерапии, требования совпадают с требованиями психоаналитического общества.

Психоанализ и психотерапия становятся нормализованными и фактически интегрируются во все терапевтические меры, которые могут быть предложены пациентам.

Двойной титул психотерапевта-психиатра отмечен не только мертвой хваткой психоанализа медицинской психотерапии, но и исключением психологов из этой практики. Это лоббирование было очень эффективным, и психологам, ограничившимся практикой психологической экспертизы, потребовалось время, чтобы вновь появиться в качестве психотерапевтов в психиатрии.

Дальнейшее развитие психоанализа в Швейцарии наполнено именами, которые нам и известны, и неизвестны, но если проследить закономерности развития, то можно соотнести франкоговорящую школу с более немедицинскими и теоретическими тенденциями, базирующуюся в Женеве и Лозанне, и более врачебно-психиатрическую практическую немецкоговорящую школу Цюриха и Базеля. Они объединяются в Швейцарском психоаналитическом обществе, но при этом проблема горизонтальных идентификаций там все еще присутствует.

Сам факт возможности провести различие между биомедицинской психиатрией и психотерапией в строгом смысле

слова показывает, что ситуация стала более сложной. Этому развитию способствовали многие факторы:

Во-первых, психоанализ уже не одинок, например, системный подход и КПТ получили широкое распространение, эффективность которых все более дифференцируется в научном подходе.

Во-вторых, можно назвать влияние DSM-классификации, которая нацелена именно на разрыв равноправной связи между этиологической ссылкой, психопатологическим функционированием и синдромным диагнозом, которая преобладала в течение значительной части прошлого века. После периода сопротивления многие французские психиатры, похоже, приняли DSM, рискуя утратить историческое богатство французской психопатологической традиции; но эра DSM, возможно, уже прошла. Успех методов, связанных с доказательной медициной, - это лишь один из аспектов растущего значения клинической эпидемиологии в психиатрии. Об этом свидетельствуют вопросы общественного здравоохранения, профилактики и скрининга.

В-третьих, всегда остро стоит вопрос подготовки специалистов, их теоретического и тренингового обучения, которое создает дополнительную нагрузку на бюджет медицинского кандидата на занятие психотерапевтической практикой. Трудно говорить о психотерапии, не поднимая вопроса о школах, с их различными подходами к подготовке специалистов.

Принимая во внимание уже упоминавшиеся новые направления психотерапии (а в Швейцарии кроме психоанализа являются признанными краткосрочные психоаналитические методы, системная терапия, когнитивно-поведенческая терапия). Нынешнему поколению швейцарских психиатров и психотерапевтов, вероятно, трудно представить себе психиатрическую практику без каких-либо психотерапевтических или даже психоаналитических рекомендаций. Таким образом, мы являемся

свидетелями развития того, что через несколько десятилетий будет называться “психотерапией психоаналитического вдохновения”.

Для того, чтобы психоаналитическое вдохновение сохранило свою аутентичность, не подверглось редукции, выхолащиванию в простой набор действий по протоколу, необходимо, чтобы сохранялись носители первоначальной теории. Особое место в истории не-юнгианского (в большей мере фрейдовского) пути швейцарского психоанализа, занимает Раймон де Соссюр (1894-1971 - швейцарский психоаналитик, сын известного лингвиста Фердинанда де Соссюра, деятель психоаналитического движения, ученик З.Фрейда, доктор медицины, профессор), который так много сделал для развития фрейдовского понимания психоаналитической теории. Именно благодаря его деятельности был создан “Романский центр психоаналитического образования” (для франкоязычных швейцарцев), а в 1958 году – “Цюрихский психоаналитический семинар”. В 1961 году, де Соссюра выбирают на пост руководителя Швейцарского психоаналитического общества. Его авторитет и уважение среди коллег позволили ему в 1966 году основать Европейскую федерацию Психоанализа – на сегодняшний момент включающую в себя три десятка психоаналитических сообществ различных европейских стран и Австралии.

Удивительно, но нигде в Швейцарии до сих пор нет ни одной академической кафедры, которая бы регулярно занималась психологией Юнга и его научным наследием. По этой причине частный “Институт К. Г. Юнга” в Цюрихе является, по сути, единственным местом в Конфедерации, где идет систематическое исследование его идей и где преподают психологию так, как ее понимал сам Юнг. Стоит отметить также факт многолетнего систематического участия юнга в сообществе Эранос, которое, строго говоря не являлось ни психоаналитическим, ни в чистом виде психотерапевтическим. Греческое

название “Эранос” обозначает “пир, на который каждый приходит со своей едой”, и по сути представляло собой научные встречи с докладами и свободным общением, которые объединили людей увлекающихся темами, лежащими на границе между культурологией, историей, религиоведением даже физикой, биологией и медициной. Научные исследования К.Г. Юнга и работа с пациентами на протяжении первых двух десятилетий XX-го века вывели за пределы сознательного и бессознательного аспектов жизненного цикла отдельного человека. Уход К.Г. Юнга в область архетипов и метапсихического, куда погружена человеческая психика, переместил человека на новую позицию и показал перспективы совершенно иной антропологии. Ежегодно Юнг участвовал в работе общества, представляя там свои новые идеи, книги, не прерываясь даже в военные годы, до конца своей жизни. Оглядываясь на тот факт, что юнгианская аналитическая психология прочно заняла свое место среди признанных школ психотерапии, признаем, что выход за рамки строго психоаналитических сообществ приводит к более широкому распространению идей и воззрений.

Литература:

- Энциклопедия глубинной психологии. Том II Новые направления в психоанализе. Психоанализ общества. Психоаналитическое движение. Психоанализ в Восточной Европе. Пер. с нем. /Общ. ред. А. М. Боковой. – М., “Когито-Центр”, МГМ, 2 0 0 1 . – 7 5 2 с.
- Лейбин В. Постклассический психоанализ. Энциклопедия. Том I. М.: Издательский дом “Территория будущего”, 2006. (Серия “Университетская библиотека Александра Погорельского”) – 472 с. Том 1.
- Гай П. (2016) Фрейд. Москва: КоЛибри, Азбука-Аттикус. ISBN 978-5-389-11434-0
- Флурнуа Т. Принципы религиозной психологии / разрешенный автором перевод с французского. Киев: Издание Киевского религиозно-философского общества, 1913. Оригинальный текст: *Les principes de la psychologie religieuse* // *Archives de Psychologie* 2, fasc. 1 (5), 1902. P. 33-57. <https://studydocs.ru/document/637658>
- Юнг Карл Густав “Воспоминания, сновидения, размышления”
https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/vosp_snov/02.php

Статья “Отец швейцарского психоанализа” Лейла Бабаева. Женева.

24.11.2014 <https://nashagazeta.ch/news/nauka/18601>

Карл Юнг – пророк в швейцарском отечестве? 11.09.2013

<https://www.swissinfo.ch/rus>

Лейбин В. “Отто Гросс как теоретик и практик свободной любви”.

<https://kzref.org/otto-gross-kak-teoretik-i-praktik-svobodnoj-lyubvi.html>

Официальный сайт Centre Psychanalytique Raymond de Saussure

<http://www.cprs.ch/cpsr/fr/historique>

Українська група розвитку Аналітична психологія <https://jungians.kiev.ua/>

Лобачёв Д. “Из истории французского психоанализа: Раймон де Соссюр”

27.06.2017 https://syg.ma/@Dmitry_LovacheV/iz-istorii-frantsuzskogho-psikhoanaliza-raimon-die-sossiur

Группа Эранос (семинар юнгианцев)

<https://sites.google.com/site/tietotalteenryfilosofia/strukturnaa-sociologia/ung-gruppa-eranos>

Носачев П.Г. “Исследование западного эзотеризма и религиоведение: европейский опыт”

https://www.hse.ru/data/2013/08/22/1289811849/Nosachev_Religiovedcheckie%20issledovaniya.pdf

La psychologie des Suisses Thomas Kurz Dans Le Coq-héron 2014/3 (n° 218), pages 20 à 29 <https://www.cairn.info/revue-le-coq-heron-2014-3-page-20.htm>

Jean-Nicolas Despland, Sylvie Berney “Psychiatre et psychothérapeute? Petite histoire suisse” L'information psychiatrique 2012/7 (Volume 88), pages 535 à 542 <https://www.cairn.info/revue-l-information-psychiatrique-2012-7-page-535.htm>

Для посилання на цю статтю: Arshevska-Guerin, O. (2021). Psychoanalytic societies of Switzerland: Jungian and non-Jungian ways [In Russian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 47-69.

УДК 159.964

Наталія Наливайко

Психоаналітикиня, тренінгова аналітикиня і супервізорка Європейської конфедерації психоаналітичних психотерапій (ЕКПП, Австрія).

Магістерка гуманітарних наук зі спеціальності психоаналіз, клінічна психологія, психопатологія (Університет м. Страсбург, Франція).

Членкиня ЄАП, УАП, УСП та Дивізіону “Психоаналітична психологія і психотерапія” Національної психологічної асоціації України.

ВІТЧИЗНЯНИЙ ПСИХОАНАЛІЗ. ТВОРЕННЯ І ПОСТУП

Історія психоаналізу в Україні майже повністю вилучена із історичної пам’яті нашого суспільства. Як відомо, в кінці 20х - на початку 30х років із встановленням тоталітарного режиму, розгрому підлягли всі напрямки гуманітарного та природничо-наукового знання, що хоча б в якійсь мірі не вкладались в ідеологію тоталітаризму, серед них був і психоаналіз. Багато робіт психоаналітиків, виданих в Україні, цілком випали із наукового вжитку і до цієї пори залишаються невідомими.

Але кропітка праця українських дослідників, котрі доклали чимало сил до пошуку цього доробку, явила громадськості матеріали, котрі дозволяють стверджувати, що психоаналіз в Україні під час першої хвилі його розповсюдження займав, до його розгрому в 30х роках, достатньо чільне місце, а також те, що історія психоаналізу в Україні є органічною частиною світового психоаналізу, але його місце визначається дещо іншими, ніж, наприклад, в Європі, зовнішніми та внутрішніми обставинами.

Говорячи про психоаналіз в Україні, ми, звичайно, не можемо не згадати про те, що впродовж чотирьох поколінь родина засновника психоаналізу Зигмунда Фройда жила в Україні.

То ж зробімо невеликий дискурс у це минуле, та спочатку дослідимо прізвище “Фройд”, що також має свою історію. Родинне дерево Фройдів, що було укладено в 1914 році на основі

написів на надгробках єврейського кладовища в Бучачі, що на Тернопільщині, та ряду інших документів, вказує на те, що перша згадка означувача, пов'язаного з прізвищем Фройд, відсилає нас у 1710 рік. Відповідно до родинного дерева Зигмунда Фройда, прізвище Фройд пішло від жіночого імені Freide. Це було ім'я важливої жінки, прабабусі Шломо Фройда (діда Зигмунда), яка мешкала в Бучачі. 1710 рік зазначений як орієнтовний рік її народження. В той час євреї ще не мали прізвищ. І Австрійська імперія стала першою державою, яка запровадила обов'язкове надання євреям спадкових прізвищ. Згідно імператорським патентам 1787, 1789 і 1805 рр. нові прізвища мусили походити з німецької мови, причому заборонялося використовувати “старі” прізвища єврейськими мовами. Оскільки, запроваджуючи німецькі відповідники прізвищ євреїв, офіційна влада одночасно бажала “зв'язати” своїх єврейських підданих з “високою” німецькою культурою, то з 1 січня 1788 р. усі євреї, передусім голови родин, зобов'язувалися користуватися новими прізвищами в усіх царинах суспільного буття. І прізвища мали вимовлятися на німецький манер. Таким чином ім'я Freide стає прізвищем Freud, що за вимогою закону вимовляється на німецький манер, тобто Фройд. Вперше прізвище Фройд було прийнято в 1787 році.

Але повернімося до українського періоду Фройдів. Написи на могильних плитах єврейського кладовища в Бучачі свідчать про те, що принаймні 4 покоління предків Фройда по лінії батька до Шломо Фройда мешкали в Бучачі. Зокрема, його прадід Єфроїм Фройд. Там народився й дід психоаналітика, Соломон (Шломо) Фройд.

Ще в достатньо молодому віці заради продовження освіти Соломон Фройд переїздить у місто Тисмениця, що на Івано-Франківщині. Треба зазначити, що Тисмениця у ті часи була багатонаціональним містом, населеним різними народами - поляками, євреями, українцями, німцями, вірменами. У Тисмениці

була єврейська школа - єшива, у якій вивчали Талмуд і заради якої і приїхав до Тисмениці Соломон. Там Соломон Фройд одружився із Пессель ("Пеппі") Хофманн. 1815 року в Тисмениці народився єдиний його син Якоб – майбутній батько Зигмунда Фройда. Для того, щоб уникнути війни, в 1832-му році Соломон оженив Якоба, якому ледь виповнилося 17 років, з донькою сусідів Саллі Канер. Саме у Тисмениці у подружжя з'явилися сини, два старші брата Зигмунда Фройда, Еммануель (1833) та Філіп (1835).

Фройди займалися комерцією. Соломон Фройд став компаньйоном свого тестя – торговця Авраама Гофмана, але він не виявляв великих здібностей до комерції, тому охоче поступився місцем у сімейному бізнесі своєму сину Якобу. Для того, щоб займатися комерцією, Гоффман дістав від Височайшого уряду міста Лемберга паспорт терміном на один рік для себе та свого онука.

Серед бізнесменів того часу велику репутацію комерційного міста мав Фрайберг (теперішній Пршибор) у Чехії, що славився своїм текстилем. У Галичині Фройди і Гоффман купували мед, шкіру, сало та везли товар до Фрайберга, збували тамтешнім гуртовикам. Компаньйони купували там вовняні тканини, фарбували їх і продавали в галицьких містечках.

Інтереси справи вимагали постійної присутності у Фрайберзі. У 1840 році у віці 25 років Якоб Фройд залишає Тисменицю. 24 червня 1844 року Гофман звернувся до магістрату цього міста по дозвіл для себе та Якоба оселитися там. За два тижні клопотання задовольнили. Обидва компаньйони з родинами оселилися у Фрайберзі. А Соломон Фройд залишився доживати віку в Тисмениці. Там і помер у лютому 1856-го.

Між тим, Якоб Фройд, у 1855 році у справах приїхавши до Відня, знайомиться з родиною Натансонів, що були майже його земляками -походили з міста Броди, що на Львівщині. Якоб сватається до їхньої дочки - Амалії Натансон, майбутньої матері Зигмунда Фройда.

Сім'я її батька проживала на цих територіях з 17 століття. Вони були відомими в регіоні торговцями і раввинами. Сама Амалія, за відгуками її онука Мартіна, "типова польська єврейка" і, "звичайно не та, яку б ми могли назвати 'леді'", але дотепна і високоосвічена", народилася 18 серпня 1835 року у Бродах, де її батьки - Яков і Сара, уроджена Віленц - тоді мешкали. Потім вони виїхали до Відня, а звідти мати з дочкою і двома братами - до Одеси, де Амалія жила до 16 років, оскільки її мати була одеситкою. Потім мати з донькою і двома молодшими синами повернулася до Відня. Проте, у столицю Австро-Угорщини родина перебралася не у повному складі: в Одесі залишилися два старших брати Амалії Герман, брокер, і Натан. Останні дослідження повідомляють, що вони обидва брали участь у Віденських повстаннях і врятувалися від арештів тільки завдяки тому, що повернулися в Одесу, де стали доволі успішними.

В кінці життя Сара Натансон знову виїхала до Одеси до одного із своїх синів, де і прожила до глибокої старості. З офіційної біографії Зигмунда Фройда, укладеної Ернстом Джонсом, ми дізнаємося, що його літній батько в липні 1883 року відвідав Одесу в справах бізнесу. Підприємство мало бути прибутковим і заробити принаймні "декілька сотень гульденів" (говорить Джонс), але воно провалилося. Очевидно, що в Одесі були люди, на яких Якоб міг розраховувати. Наприклад, його заможний швагер Герман Натансон.

Один із одеських дядьків Фройда, Натан, мав дочку, яка була одружена з лікарем. Можна задатися питанням, чи посприяли вони якимось ранньому визнанню психоаналізу в медичній спільноті Одеси в 1909 році. Адже сам Фройд писав Юнгу, що в Одесі почалась "маленька місцева епідемія психоаналізу".

У науковій біографії Фройда є також ще один факт, що пов'язує його з Україною. 1910 року одеський психоаналітик Леонід Дрозденс привіз на лікування до Фройда 24-річного випускника Одеського університету Сергія Панкеєва — видатного

пацієнта Фройда. Випадок Панкеєва великою мірою продемонстрував максимальні можливості психоаналізу. Протягом роботи, що тривала чотири роки (кожного дня, крім вихідних та відпусток), були сформовані центральні поняття методу.

Саме Сергій Панкеєв, народжений у Каховці, і відомий в психоаналізі як “Людина-вовк”, здобув популярність як найвідоміший пацієнт Зигмунда Фройда. Книга Фройда “З історії одного дитячого неврозу” присвячена саме йому.

Як було сказано вище, історія психоаналізу в Україні завжди перебувала в руслі світового процесу, паралельно з або навіть випереджаючи психоаналітичні студії Заходу. В Україні, як і в Європі, органічно визріває модернізм, в середовищі якого, як нам відомо, зароджується психоаналіз. Цей поворот до нового мистецтва в Україні на початку 20-го століття представлений у творчості, зокрема, Івана Франка у його статті **“Із секретів поетичної творчості” (1898)**, яку можна віднести до початку творення українського психоаналізу, до його тієї його частини, яку можна назвати передтечією психоаналізу (передпсихоаналізом).

Стаття стосується ролі несвідомого у процесі творчості. На той час головні праці Фройда ще не були опубліковані. Але ідеї психоаналізу вже набували актуальності. І Франко, вочевидь, знаходиться у контексті нового наукового підходу. Про це свідчить аналітичний патос статті: утвердження того, що несвідомі психічні процеси значно впливають на художню творчість. Трохи згодом, але пізніше від Франка, ця тема була порушена у фройдівському психоаналізі.

Посилаючись на філософію нового часу, Франко інтерпретував творчість, узявши за основу найновішу працю свого сучасника, німецького психолога Макса Дессуара “Das Doppel - Ich” (“Подвійне Я”), тобто визнаючи подвійність психічної системи “свідоме - несвідоме”, “верхню” і “нижню” свідомість (у перекладі Франка). Ці поняття відповідають певною мірою

визначенню свідомого і несвідомого у класичному психоаналізі Фрейда. Адже, “верхня” свідомість - це те, що на рівні традиційного уявлення тлумачать як свідомість, а “нижня” свідомість - це те, що міститься під свідомістю, “глибока верства психічного життя”, що перебуває в тіні. І яка головним чином і впливає на творчі процеси.

Поети і є тими щасливими людьми, “котрі мають здібності видобувати глибоко заховані скарби своєї душі”. Твердження Франка про поетів як про “копачів захованих скарбів” аналогічне концепції психоаналізу як археології, що проводить “розкопку душі” і передує праці Фрейда “Художник та фантазування” та іншим подібним розвідкам Фрейда.

Інший український предтеча психоаналізу професор Харківського університету **Олександр Опанасович Потєбня**, якого вважають засновником суб’єктивно-психологічного напрямку в лінгвістиці, більше як за п’ятдесят років раніше за Лакана у 1889 році у праці “Мысль и Язык” записує, що суть речей пізнається через слово. Способом пізнання є аперцепція. Тобто сенс слова пояснюється попереднім досвідом індивіда (суб’єкта) і запасом вже засвоєних знань. Сказане - чуттєвий образ якого уявляється - сприймається кожному по-різному в залежності від його досвіду, а відповідно і слово є лише знаком, в котрий кожен вкладає суб’єктивний зміст. Тобто, існує “внутрішнє” значення слова, такий собі власний означувач, наповнений власним сенсом. Саме про це говоритиме Лакан значно пізніше, в середині 20го століття, спираючись на структурну лінгвістику де Соссюра.

Таким чином, укорінений в Україні, психоаналіз був приречений на успіх. І місце його в Україні було підготовлене розвитком як гуманітарних, так і медичних наук, що переживали розквіт в той час, коли психоаналіз розпочав свою ходу.

Адаптуючись в найбільших культурних та освітніх центрах України: Львові, Харкові, Києві та Одесі, психоаналітичні ідеї

знаходять відгук як серед вчених природничого та гуманітарного напрямку, так і серед широкого загалу з початку 20го століття до 30х років до повної заборони психоаналізу, а також трошки довше - до середини 50х, коли психоаналіз пішов у підпілля.

Враховуючи формат даної доповіді, лише коротко скажемо про деякі ключові моменти.

Сприйняття та поширення психоаналізу розпочалося у ранніх 1900х з першими перекладами Фройда та інших західних психоаналітиків, а також першими самостійними працями аналітиків у тих чотирьох центрах, які я назвала вище.

“Першу хвилю” психоаналітиків в Україні й тих, хто цікавився психоаналізом становили переважно лікарі-психіатри та близькі до цієї сфери фахівці. Окремо в цей період потрібно відзначити безпрецедентне психоаналітичне дослідження вченого - філософа, психоаналітика, професора Львівського університету **Степана Балея**, який в десятих роках ХХ століття вперше застосував методологію психоаналізу до явищ української культури, зокрема до дослідження творчості Тараса Шевченка **“З психології творчості Шевченка” (1916)** , **“Трійця в творчості Шевченка” (1921)**, в яких Ст. Балея виробляє і застосовує власну психоаналітичну методологію дослідження особистості та творчості Т. Шевченка: він виробляє нову категорію “ендіміонський” мотив. Творчість Шевченка, на думку Балея, багато в чому є сублимацією його дитячих переживань внаслідок ранньої втрати матері. В роботі Балея доводить, що культ жіноцтва у Шевченковій поезії, а особливо культ материнства - не тільки прояв високого усупільнення поета, але й має особисту основу - це криза психіки поета через передчасну втрату матері. Культ материнства у поета розглядається як внутрішня реакція на цю кризу. У Шевченковій поезії образ матері кидає промені на всі жіночі образи, а також ототожнюється з Україною.

У 20-ті - початку 30-х роки можна говорити про розквіт психоаналізу в Україні, появи оригінальних праць, розвитку прикладного психоаналізу, появи наукової дискусії.

Ще одним значним внеском у вітчизняний психоаналітичний дискурс робить представник українського модернізму, представник розстріляного Відродження Валер'ян Підмогильний, який вдається до психоаналізу життя і творчості Івана Нечуя-Левицького. У 1927 році в журналі “Життя і революція” опубліковано його статтю “Іван Левицький - Нечуй (Спроба психоаналізи творчості).

Автор, керуючись ідеями Фрейда та посилаючись на його праці, досліджує життя і творчість Івана Нечуя-Левицького.

“Психоаналіза творчості письменника в наших умовах праця ще не дуже вдячна. Бо психоаналіза є “аналіза глибин”, болюче викриття всього схованого в темряві джерел людського єства. І те, що вона поставляє перед очі, здається, на перший погляд, таким гидким, страшним і негідним людини, що перша реакція на її твердження рідко коли не буває гостронегативна. Психоаналіза в своїх дослідках неухильно додержує свого основного твердження: в психічному житті людини немає ні випадковостей, ні дрібниць” - повідомляє Підмогильний, і пропонує пізнати особливості Нечуя-Левицького через такий аналіз його творчості.

Однак, внесок його в український психоаналіз не обмежується тільки цією надзвичайно цікавою працею. Його твори написані із засад психоаналізу ідучи в глибини людської психіки.

8 грудня 1934 року був заарештований у відомому харківському будинку творчості “Слово”. З листопада 1937 року розстріляний в числі 200 представників української інтелігенції.

Київ і Одеса нагородили нас, як сказав би Фрейд, справжніми представниками аналітичної школи: довгий список інтелектуалів, лікарів, які практикували психоаналіз, і перші в цьому списку - Вульф, Коган, Халецький. Вони особисто брали участь в створенні психоаналітичних спільнот, робили багато перекладів, мали чимало практики та послідовників. Щодо Харкова, то Харківська клініка ментального здоров'я “Сабурова

дача” залишилась чи не єдиним місцем, де психоаналіз міг заховатись в найбільш важкий період свого існування.

Для цього часу характерна популяризація ідей Фрейда та його послідовників, що відображено появою значної кількості перекладів психоаналітичної літератури, а також викладом засад психоаналітичної теорії в багаточисельних публікаціях.

Роботи українських психоаналітиків дозволяють прийти до висновку, що український психоаналіз виник, розвинувся та має власну драматичну історію. Причому, за думкою Леніни Бондаренко, він “проявив тенденцію не до простого запозичення ідей Фрейда, а до творчого та оригінального їх опрацювання на ґрунті української культури”.

Крім того, психоаналіз бул покликаний обслуговувати владу. З усією непримиренною радянською пристрасстю відбувались спроби провести синтез фрейдизму, як називали психоаналіз в СРСР, і марксизму. Це було величезною особливістю і специфікою вітчизняного використання психоаналізу. Саме це зіткнення з марксизмом і спровокувало зникнення психоаналізу із сфери національних наукових досліджень. Саме його суб’єктивна направленість не вписалась в пануючу тоталітарну систему влади.

Психоаналіз почав переслідуватись, піддався стигматизації, став заборонений, а пізніше - розстріляний - символічно, як заборона на психоаналіз, а також - реально - в особі розстріляних аналітиків, долучившись до списку тих, кого ми кличемо в Україні “розстріляним Відродженням”... Місце психоаналізу збіглося до крапки, чи то - до три- крапки...

Наступ на психоаналіз ішов під знаком боротьби з “троцькістською контрабандою”. Проводились прямі паралелі між троцькізмом та фрейдизмом. Було закликано “рішуче вдарити і нещадно викривати ідеалізм теорії Фрейда, показати її змикання з фашиствуючою буржуазною наукою...і т.д.” Фрейдизм був названий “теорією загниваючої психіки”, “трупним черв’яком сучасної науки”.

В кінцевому результаті, політична і ідеологічна боротьба в науці з “троцькістською контрабандою” завершилась вигнанням психоаналізу і фрейдизму із лона вітчизняної теорії та практики. Психоаналітичне вчення Фрейда про позасвідоме було оголошено реакційним, класово чужим, ворожим марксизму і таким, що відображає разом з іншими теоріями, “глибоку кризу” буржуазної науки. Частина психоаналітиків виїхала (Вульф), частина змінила “модальність”, а частина пішла в підпілля.

Отже, відбулась насильницька смерть психоаналітичних спільнот у 30ті роки ХХ століття. Ілля Перепел у 1930 році записує: Ілля Перепел у 1930 році записує: “Психоаналітичний рух став зводитися до нуля, і біля 1930 року застигнув. Починаючи з цього моменту він офіційно перестав існувати”.

Фрейд був здивований таким ставленням до психоаналізу в Радянському Союзі. І тільки пізніше він прийшов до висновку, що теоретичний марксизм створив “заборону на мислення.” “Сто років без Фрейда” називалась стаття, опублікована в українському часописі в кінці 90х, яка ознаменувала собою початок нової хвилі розповсюдження психоаналізу в Україні. Як і минулого разу це сталося на порубіжжі і відкрило новий дискурс в українській культурі - дискурс *fin de siecle* (на зламі століть/тисячоліть).

Психоаналіз повернувся в українське суспільство, розширюючи свій вплив від місця до простору. Крім його появи у літературознавстві, у феміністичній прозі та критиці, нова поступ психоаналізу починається в Україні у ранніх 90х з організацією Трускавецької школи психоаналізу, та створення психоаналітичних організацій та інших інституцій.

Крім того, і це дуже важливо, саме в Україні у Львові 2003 року за участі австрійських і українських психоаналітиків створюється Європейська Конфедерація Психоаналітичних Психотерапій (ЄКПП): інституція, яка нам зараз видає інструкції та сертифікати. Тобто в лоні української психоаналітичної

організації була зачата дитина, яка в той самий момент зачаття стала матір'ю для того, хто її породив...

На теперішньому етапі українські психоаналітичні спільноти зазнають бурхливого розвитку, проте кожна із них закрита у своїй власній нарцистичній капсулі. Невизнання інших спільнот, відсутність бажання до взаємодії, позиція “суб’єкта, що все знає”, хвороблива нарцистичність, закритість, не визнання інакшості аж до “хто не з нами, той проти нас” в деяких особливо ортодоксальних осередках визначають сьогодні позицію психоаналітичних осередків в Україні.

Проте, повторюючи слідом за Сабіною Шпільрейн, що деструкція - це причина становлення, українські психоаналітичні осередки, наразі роз’єднані, проте наповнені потягом до життя та істинним бажанням до самовизначення, здатні, на нашу думку, консолідуватися навколо центрального означувальника - “український психоаналіз” задля формування його власної ідентичності.

Література:

1. Наливайко Н. Фройд і Україна [Електронний ресурс]. Збруч, 06.05.2020. Доступ за посиланням: <https://zbruc.eu/node/97432>
2. Бaley С. З психології творчості Шевченка // Бaley С. Зібрання праць у 5-ти т., Т. I. - Львів-Одеса, 2002. - С. 174-210.
3. Бaley С. Трійця в творчості Шевченка // Там само. - С. 395-417.
4. История психоанализа в Украине / Составители И.И. Кутько, Л.И. Бондаренко, П.Т. Петрук. - Харьков: Основа, 1996.
5. Підмогильний Валер’ян. Іван Левицький-Нечуй. (Спроба психоаналізу творчості) // Життя й революція (Київ), 1927, .
6. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. // В кн. Павличко С. Теорія літератури. - К.: Основи, . 2002. - 419 с.
7. Павличко С. Сто років без Фрейда. // К.: Критика, вересень, 1998.

Для посилання на цю статтю: Nalyvaiko, N. (2021). Ukrainian psychoanalysis. Creation and advancement [In Ukrainian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 70-80.

Євген Нелін

Психолог психоаналітичної орієнтації

кандидат педагогічних наук

Незалежний дослідник

ІСТОРІЯ ПОЄДНАННЯ ПСИХОАНАЛІЗУ І ПЕДАГОГІКИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Історія розвитку психоаналізу багата на цікаві спроби інтегрувати теорію З. Фрейда у педагогічну практику. З відкритих джерел відомо, що поява журналу “Психоаналітична педагогіка” (1926-1937) мала на меті створення платформи для представлення практичних напрацювань психоаналітиків у роботі з дітьми і поширення ідеї цілісного психоаналітичного виховання. Однак, у вітчизняній психоаналітичній літературі допоки білою плямою залишаються приклади практичного вияву психоаналітичної педагогіки. Тому, у цій праці, ставимо собі за мету побіжно розкрити передумови виникнення психоаналітичної педагогіки та навести приклади поєднання теорії виховання з психоаналізом у першій половині ХХ ст.

Існує думка, що засновником психоаналітичної педагогіки є З. Фрейд. Загальновідомо, що психоаналітична педагогіка З. Фрейда розвивалася в умовах терапевтичної взаємодії з дітьми та їх батьками. Класичними прикладами такої співпраці були історії Дори і маленького Ганса, описані З. Фрейдом у працях “Фрагмент аналізу одного випадку істерії” (1905) та “Аналіз фобії п’ятирічного хлопчика” (1909) відповідно. Критики цієї думки вважають, що роком раніше до З. Фрейда А. Адлер досліджував проблему дефективності дітей, а результати свого дослідження опублікував у статті “Лікар як вихователь” (1904).

Також однією із відправних точок становлення психоаналітичної педагогіки є події Першого Міжнародного психоаналі-

тичного конгресу (1908), на якому Ш. Ференці, під час доповіді “Психоаналіз і педагогіка”, піддав критиці моралізаторське виховання, яке, на його думку, невротизувало здорових дітей і призводило до “інтроспективної сліпоті”. Ш. Ференці зазначив, що сучасна система виховання - це теплиця для різних невротичних порушень і джерело важких психічних хвороб. І навіть ті, кому пощастило не зрости хворим, відчував постійний тиск і страждання, через неналежні педагогічні теорії і практичні методи. У підсумку своєї доповіді Ш. Ференці наголосив на необхідності проведення освітніх реформ, спрямованих на зміну негативної педагогіки на психоаналітичну [10].

На початку ХХ ст. психоаналітична педагогіка активно розвивалась у Російській імперії. Перед Першою світовою війною у журналі “Русская школа” (1912, т. II, кн. 7-8) було опубліковано статтю В. Рахманова “Психоаналіз і виховання”, а у Віснику виховання (1914, № 4) стаття М. Вайсфельда “Психоаналіз і його використання у педагогіці”. Окремо відзначимо монографію А. Вальдштейна “Підсвідоме “Я” та його відношення до здоров’я та виховання” (Москва, 1913). Окрім того, в Одесі було вперше перекладено дослідження А. Фрейд “Вступ до техніки дитячого психоаналізу” (1927), опубліковано доробки М. Вульфа “Фантазія та реальність у психіці дитини” (1926) і “Психологія дитячих капризів” (1929). Паралельно у Харкові, на сторінках часопису “Шлях освіти” (“Путь просвещения”), була надрукована стаття В. Рижкова “Психоаналіз як система виховання” (№ 6, 1922), а в № 1 (1923) перекладено працю К. Юнга “Конфлікт дитячої душі” [15, с. 95-96].

Загальновідомо, що протягом 1921-1925 рр. у Москві діяв експериментальний дитячий будинок-лабораторія “Міжнародна солідарність”, яким керували В. Шмідт та І. Єрмаков, а групу вихователів склали Р. Авербух, М. Вульф та С. Шпільрейн. Мета експерименту полягала у соціальному вихованні дітей віком 1-5 рр., серед яких були діти найбільш авторитетних

радянських діячів: Ф. Сергєєва (Артема), М. Фрунзе, О. Шмідта, а також молодший син Й. Сталіна Василь [4, с. 130]. Ідея виховання соціально повноцінних дітей пронизувала всю роботу будинку-лабораторії, в якій державний зміст виховання фактично витіснив систему родинного виховання, а вихователі повинні були замінити дітям батьків [12, с. 358]. Більше того, стрімкий розвиток психоаналітичної педагогіки призвів до того, що у 1923 р. Московська група РПО розділилась на медичну і педагогічну секції [11, с. 714].

Попри велику популярність психоаналізу, робота “Міжнародної солідарності” жваво критикувалась за вседозволеність і розпусту. За словами А. Мітрофанова, головний принцип фрейдистського виховання полягав у забороні примушувати дітей. Вихователі не мали права робити суб’єктивні оціночні судження, гладити і обіймати дітей, а лише пояснювати на словах і прикладах. Якщо учень бив дітей, йому пояснювали, що таке біль і чому не можна ображати інших. Однак, після висновку чергової комісії, що прояви мастурбації спостерігаються у більшості дітей, які мешкають у Дитячому будинку, порівняно з новоприбулими дітьми, було вирішено закрити Психоаналітичний інститут, а Дитячий будинок перетворити у садок, який у майбутньому стане маєтком О. М. Горького, що діє і сьогодні по вул. Мала Микитська, 6/2 як будинок-музей [6].

Характерною ознакою радянської педагогіки було те, що на кожен термін чи поняття, сповнене позитивного значення, відразу ж виникало і закріплювалося інше, з негативним змістом, позначене такими кліше як “буржуазний” та “імперіалістичний”. Схожа доля чекала і на психоаналіз, який з кожним роком все більше відчував напади з боку представників радянської влади, свідченням чого були публікації на кшталт “Фрейдизм і буржуазна ідеологія”, опублікованої М. Рейснером у колективній монографії “Фрейд. Його особистість, вчення і школа” за ред. Ф. Віттельса (Ленінград, 1925).

Психоаналіз в СРСР, тривалий час підтримуваний А. Луначарським, Н. Крупською і Л. Троцьким, занепав, як і педологія, психотехніка та ін., після опублікування постанови ЦК ВКП(б) “Про педологічні перекручення в системі Наркомосу” (1936). Раніше, на початку 1931 р., у журналі “Пролетарська революція” було опубліковано лист Й. Сталіна “Про деякі питання історії більшовизму”, в якому критикувалась спроба окремих теоретиків “протягнути контрабандою” у наукову літературу “замаскований науковий хлам” [5]. Згодом, у стінах Академії комуністичного виховання (1931) відбулися заходи, спрямовані на засудження “ідеологічних помилок” Л. Виготського, А. Залкінда, О. Лурії та ін., які проявили “недостатню пильність” по відношенню до психоаналізу і фрейдизму. З кожним роком посилювалися заклики до відречення від психоаналізу як від “ідеологічно невірних поглядів”, антимарксистської теорії, яка несумісна з класовим вихованням [9, с. 69]. На тлі розгорнутої боротьби з “право і ліво опортуністичними викривленнями”, психоаналіз охарактеризували як меньшевістську теорію (лівацьку лженауку), яка опинилась під забороною [15, с. 101]. Таким чином, ідея реалізації психоаналітичного виховання була повністю заборонена на теренах радянського світу і продовжує залишатися без уваги педагогів-практиків і сьогодні.

Не менш активно психоаналітична педагогіка розвивалась у країнах Західної Європи. Зокрема учасники “Психологічної спілки по середях” (1902-1908) часто обговорювали тему сексуального виховання. Наприклад, Ф. Віттельс, у своїх доповідях, наголошував на необхідності статевого виховання дітей задля запобігання виникнення невротичних розладів, а функцію просвітителів він покладав на старших учнів, а не на літніх учителів [17, р. 181].

У грудні 1907 р. у спілці тривали диспути на тему “сексуальні травми і статеve виховання”, на яких П. Федерн та

Е. Хічманн не погоджувалися з ідеями Ф. Віттельса стосовно того, що сексуальна просвіта має нести превентивний характер у виникненні неврозів і психічних травм, а І. Задгер зауважував, що батьки не можуть забезпечити сексуального виховання дітей, оскільки самі потребують роз'яснень. Позиція ж З. Фрейда була доволі поміркованою. Він вважав, що завдяки сексуальному вихованню можна запобігти тяжким неврозам, однак таку просвіту не можна вважати за панацею від усіх психічних травм [13, с. 271-274].

На початку ХХ ст., зусиллями протестантського священика О. Пфістера, психоаналітична педагогіка стрімко розвивалася у Швейцарії. Як стверджує Н. Бурлакова, О. Пфістер стояв у витоків психоаналітичного пасторства і розробки методів “педагогічного аналізу”, спрямованих на лікування підлітків [2, с. 46-47]. Теоретичні розробки О. Пфістера стосувалися насамперед поєднання психоаналізу і теології, а в аспекті виховання концентрувалися на проблемах сексуальної просвіти дітей батьками. О. Пфістер наголошував, що заборона сексуальних проявів і фантазування призводить до гальмування інтелектуального розвитку дитини і заборони мислити загалом [8, с. 8]. Послідовниками ідей О. Пфістера були Г. Цуллігер, який розробив власний метод ігрової терапії та Г. Менг, який видав книгу “Покарання і виховання” (1934). Створений Г. Цуллігером метод якісно відрізнявся відсутністю вербальних інтерпретацій, а сам Г. Цуллігер стверджував, що у психоаналізі слова є непотрібною обхідною дорогою до несвідомого дитини [3, с. 480].

У 1913 р. у графстві Дорсет, зусиллями американського психолога Г. Лейна, було відкрито експериментальний заклад для малолітніх правопорушників - “Маленька співдружність” (The little Commonwealth). В умовах пануючої у Великобританії авторитарної педагогіки, освітні погляди Г. Лейна передбачали групову терапію і формування у дітей спільної відповідальності

за виконану роботу. Культ влади учителя він змінив на тріумф свободи, емоційний розвиток і самовираження дитини прийшли на місце бездумному насиченню знаннями, а ситуації здивування і успіху змінили сліпе зазубрювання фактів.

Після завершення Першої світової війни З. Бернфельд, послуговуючись ідеями виховання у кібуцах, створив у Відні експериментальний дитячий будинок “Баумгартен” (1919), до якого зараховували дітей-сиріт єврейського походження. Баумгартен являв собою проект розвитку дитячої республіки, в основу якої було покладено модель “Вільної шкільної громади Вікерсдорф” Г. Вінекена (1906). Основна відмінність між школою Г. Вінекена і дитячим будинком З. Бернфельда полягала у тому, що до першої зараховували дітей із заможних верств населення, тоді як більше 300 безпритульних відвідувачів Баумгартена були сиротами родин пролетаріїв з єврейських кварталів. Навчально-виховний процес у Баумгартені проходив на території бараків колишньої американської лікарні, а основна мета дитбудинку полягала в адаптації дітей до нових життєвих умов і переорієнтації девіантного стилю у їхній поведінці на соціально корисний [14, с. 458].

Великий внесок у розвиток психоаналітичної педагогіки зробила А. Фрейд, яка за першою освітою була учителем молодших класів. У 1926 р. вона відкрила у Відні приватну школу “Хітцинг” (Hietzing, 1926-1932), у якій навчалися діти вихователів і прихильників психоаналізу. Спираючись на власні клінічні дослідження А. Фрейд стверджувала, що психоаналітична робота з дітьми суттєво відрізняється від аналізу дорослих, а тому метод вільних асоціацій має бути змінений на спостереження за ігровою і творчою діяльністю дитини. Після закриття школи “Хітцинг” у 1932 р. А. Фрейд перейшла працювати до педагогічної консультації при Віденській амбулаторії, у якій, за направленням лікарів та учителів, безкоштовно консультувала дітей і підлітків із малозабезпечених родин [1, с. 13].

У ці роки А. Фрейд знайомиться з ідеями М. Монтесорі, про систему освіти якої З. Фрейд сказав, що якби кожен навчався у школі Монтесорі, їм би не знадобився З. Фрейд. За зразком однієї із таких шкіл А. Фрейд відкрила у Відні дитячий садок “Будинок дітей” (1937), який відвідували переважно немовлята. Більше того, за свідченням П. Трабалціні, З. Фрейд і М. Монтесорі були знайомі, обопільно впливали на погляди один одного та інших психоаналітиків, серед яких були А. Адлер, який поділяв ідеї вільного виховання; Е. Еріксон, який для роботи у школі “Хітцинг” пройшов курси з педагогіки М. Монтесорі у Відні, а також А. Фрейд, яка просила М. Монтесорі бути її особистим радником [16].

З початком Другої світової війни А. Фрейд у Лондоні організувала роботу Хампстедського дитячого будинку (1940), який нараховував три відділення: яслі, садок та інтернат для евакуйованих дітей віком 3-6 років. У таких умовах А. Фрейд хотіла розробити прикладний, орієнтований на виховання психоаналіз. Основними векторами роботи дитячого будинку були: опрацювання фізичних і психічних наслідків війни; профілактична робота з дітьми війни в умовах їх розлучення з батьками; дослідницька робота з колегами і навчальна - з вихователями і медсестрами дитячого будинку [2, с. 47-48]. Усі здобутки у взаємодії з дітьми війни А. Фрейд розкрила у праці “Особистість в екстремальних умовах”, написану у співавторстві з Д. Берлінгем [7, с. 87].

Головним трендом психоаналітичної педагогіки у першій половині ХХ ст. було створення приватних закладів освіти, в яких організація навчально-виховного процесу вибудовувалась на ідеях фрейдизму та дочірніх психоаналітичних теорій. Окрім дитячого будинку-лабораторії “Міжнародна солідарність”, зразковими прикладами поширення ідей психоаналітичної педагогіки були Експериментальний дитячий будинок “Баумгартен” (Австрія, 1919), виправний заклад для малолітніх

правопорушників “Маленька співдружність” (Великобританія, 1913), школа “Саммерхілл” (Великобританія, 1921), приватна школа “Хітцинг” (Австрія, 1927) та ін. Лише після завершення Другої світової війни психоаналітична педагогіка почала розвиватися у США. Зокрема найбільший внесок у її поширення зробив Б. Беттельхайм, який після еміграції з Австрії (1939) працював у Центрі розвитку освіти при Чиказькому університеті, викладав психологію у коледжі Рокфорд, а також очолював експериментальний заклад інтернатного типу “Ортогенічна школа-клініка ім. С. Шенкман” (1944-1973), в якій навчалися діти з інклюзіями та нервовими розладами.

Аналіз вітчизняних публікацій з проблем психоаналітичної педагогіки засвідчує, що її відродження на теренах пострадянських країн часто пов’язують з публікацією однойменної книги австрійського психоаналітика Г. Фігдора. Отже, перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні ідей Г. Фігдора і представників його психоаналітико-педагогічної школи.

Література:

1. Бессер Р. Жизнь и творчество Анны Фрейд. *Энциклопедия глубинной психологии. Т. III. Последователи Фрейда.* - М.: “Когито-Центр”, МГМ, 2002. С. 1-54.
2. Бурлакова Н. С. Психоаналитическая педагогика: открытия, надежды и разочарования. *Современное дошкольное образование.* 2009. № 3. С. 46-52.
3. Вальзер Г. Х. Психоанализ в Швейцарии. *Энциклопедия глубинной психологии. Т. II. Новые направления в психоанализе. Психоанализ общества. Психоаналитическое движение. Психоанализ в Восточной Европе.* - М.: “Когито-Центр”, МГМ, 2001. С. 462-490.
4. Видра Д. Новая жизнь психоаналитической педагогики. *Вопросы философии.* 1999. № 8. С. 129-142.
5. Лейбин В. М. Репрессированный психоанализ: Фрейд, Троцкий, Сталин. *Психоаналитический вестник.* 1991. № 1. С. 32-55.
6. Митрофанов А. Г. Детский сад с сексуальным уклоном [електронний ресурс]. Режим доступу: <https://pedsovet.org/beta/article/detskij-sad-s-seksualnym-uklonom>

7. Нелін Є. Розвиток ідей психоаналітичної педагогіки в науково-практичній діяльності Анни Фрейд. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 4 (100). С. 85-88.
8. Пфистер О. Ошибки родителей [текст] / Оскар Пфистер. Ижевск : ERGO, 2012. 64 с.
9. Стоюхина Н. Ю., Логиновских Д. В. Психоанализ в советской педагогике в 1920-1930-х годах. *Приволжский научный вестник*. 2014. № 11-2 (39). С. 67-71.
10. Ференци Ш. Психоанализ и педагогика // Собрание научных трудов, т. 2, Ижевск: ERGO, 2013, с. 57-70.
11. Фишер Р., Фишер Е. Психоанализ в России. *Энциклопедия глубинной психологии. Т. II. Новые направления в психоанализе. Психоанализ общества. Психоаналитическое движение. Психоанализ в Восточной Европе*. - М.: "Когито-Центр", МГМ, 2001. С. 713-716.
12. Шпичак І. Експериментальне дослідження розвитку особистості дитини в колективі (на прикладі Дитячого будинку-лабораторії "Міжнародна солідарність"). *Збірник наукових праць УДПУ імені Павла Тичини*. 2016. Вип. 1. С. 355-363.
13. Federn, E. & Nunberg, H. (eds.). *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society. Volume I: 1906-1908*. New York: International Universities Press, 1962.
14. Kamp J. — M. Kinderrepubliken Geschichte, Praxis und Theorie radikaler Selbstregierung in Kinder- und Jugendheimen. Hembach : Leske + Budrich, 1995.
15. Nelin Іe. Lo sviluppo delle idee della pedagogia psicoanalitica nell'Unione Sovietica (1908-1936). *SPES - Rivista on-line della Società di Politica, Educazione e Storia, Suppl. di "Ricerche Pedagogiche"*. 2019. № 10. pp. 93-102.
16. Trabalzini P. Maria Montessori e i rapporti con Sigmund Freud. *Annali di storia dell'educazione e delle istituzioni scolastiche*. 2018. № 25. pp. 146-162.
17. Vallejo M. Psicoanálisis y pedagogía. Un análisis de las actas de la Sociedad Psicoanalítica de Viena (1906-1923). *Anuario de investigaciones*. 2007. Vol. XV. Universidad de Buenos Aires. Facultad de Psicología. Buenos Aires. pp. 179-186.

Для посилання на цю статтю: Nelin, I. (2021). The history of unification of psychoanalysis and pedagogy: from the origins to the present days [In Ukrainian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 81-89

УДК 159.964

Ольга Павловская

*Магистр гуманитарных наук по клинической психологии
и терапевтической медиации посредством искусства,
психоаналитик и тренинговый аналитик ЕКПП, супервизор УАП,
преподаватель клинического психоанализа
Член Дивизиона “Психоаналитическая психология и психотерапия”
Национальной психологической ассоциации Украины*

ПСИХОАНАЛИТИЧЕСКОЕ СООБЩЕСТВО КАК ПРОСТРАНСТВО ДЛЯ СУЩЕСТВОВАНИЯ ЖЕЛАНИЯ

В своем докладе я бы хотела высказать несколько идей относительно психоаналитического сообщества как пространства для существования желания членов профессионального сообщества, учитывая специфику работы психоаналитиков.

Одна из важнейших функций профессионального психоаналитического сообщества – предоставить психоаналитику время и место для контейнирования психоаналитических переживаний. Возможность такого использования профессионального пространства обеспечивает *общность эстетического переживания и возможность трансформации психоаналитиками своих психоаналитических переживаний* в работе с пациентами. Грегорио Кохон пишет в книге “Размышления об эстетическом опыте: психоанализ и жуткое” что эстетика - это не только “теория красоты”, но также “теория качеств чувств”, такой подход позволяет нам идентифицировать не только искусство и литературу, но и психоанализ, как эстетические дисциплины, которые материализуют различные способы переживания со своим конкретным объектом. Создание объекта в рамках активности профессионального сообщества по аналогии с художественным или литературным объектом для психоаналитика затрагивает переживания “здесь и сейчас” с переживаниями “там и тогда”, что буквально

знаменует собой переход от диадных отношений к триангулярности. Такое использование профессионального пространства позволяет контейнировать неопределенность, вызывая в нас смесь прошлого и настоящего опыта и формировать различные множественные значения, так необходимые нам в работе.

Следующая функция профессионального психоаналитического сообщества: *предоставления места для контейнирования новых творческих идей для членов сообщества.*

Во-первых, это ограничивает разрушительную силу творческих идей отдельных членов сообщества. Бион подчеркивал, что само появление творческих идей может вызывать как благожелательное принятие, так и ненависть участников группы. Поэтому такие вызовы либо приводят к росту и трансформации всей группы, либо отторжению отличающихся участников группы. Бион говорит не только о чувствах, но и о способности к познанию участников группы. В группах, выстраивающихся в симбиотических, паразитарных отношениях (часто вождистского типа) основным фактором при столкновении с творческими идеями является зависть. Такая группа не способна контейнировать новое, возводя защитные конструкции от незнакомого, а значит опасного для такой группы. Мы знаем из нашей психоаналитической практики, что узнавание чего-то знакомого идет рука об руку с восприятием чего-то неизвестного, нового, чего-то другого, сверхъестественного. Подобная неопределенность присутствует и в психоаналитической встрече и в поле профессионального обмена между участниками сообщества специалистов.

Подобные идеи заимствуют в семейной терапии, указывая на существование двух типов семейных систем: условно с нормальным функционированием и патологическим — я бы предложила в психоаналитическом ключе провести разделение: *невротические системы и не-невротические системы.*

В *невротических системах* у каждого из участников системы подразумевается свое место и четкие роли; признаются личные границы и границы поколений; в идеале достигается генитальная зрелость с признанием отдельности и инаковости других. Это эдипальная группа, которая смогла интегрировать и переработать запрет на инцест, что позволяет говорить о том, что такая система открыта к взаимодействию с другими системами и является открытой социальной системой. В такой системе происходит объединение членов группы вокруг создания объекта, в смысле объектуализирующей функции (как пишет об этом Андре Грин).

Семейная же система с патологическим функционированием - условно названная *не-невротическая* представляет собой регрессивную, жесткую структуру, поддерживая патологические стереотипы, члены группы застревают в ригидных ролях. Такая группа характеризуется сопротивлением любым внешним воздействиям, новому - все это может рассматриваться как фатальное для существования группы. Высокий уровень тревоги, высокая тревога у участников группы превышает их способность психически связывать тревогу, что и формирует отреагирования, склонность к действиям в пользу осмысления процессов. В коммуникации такой группы превагирует "двойной посыл". Мы говорим о функционировании относительно закрытой социальной системы. А из естественных наук мы знаем, что энтропия (хаос) нарастает именно в закрытых системах.

Абсолютная власть, разрушение любого чувства материнской заботы и отцовских правил, в конечном итоге приводит к отмене материнских и отцовских функций, временных и пространственных измерений и любого ощущения будущего.

Социологи, занимаясь проблемой снижения уровня неопределенности в социуме, (а мы можем рассматривать профессиональное поле как социум) предполагают, что любые

созданные членами профессионального социума организации не вполне устраняют *неприемлемые уровни неопределенности* в социуме, поэтому социум спонтанно порождает социальные организации, позволяющие выжить социуму в целом. Предположу, что идея появления новых профессиональных сообществ, связана с ответом на существование *неприемлемого уровня неопределенности*, существующего в том или ином профессиональном социуме. На протяжении всей своей работы Фрейд пытался связать индивидуальное и социальное. Пытаясь придать универсальность своим теориям, Фрейд связал их с различными аспектами культуры, такими как социальные события, история, греческие мифы, литература, философия, лингвистика, антропология. Психоанализ, говоря о желании, вводит в игру поиск удовлетворения, присущий человеку. Индивидуальное и социальное оказываются тем самым тесно связанными. На социальные группы люди смещают поиск удовлетворения со всеми вытекающими ограничениями и запретами.

Хочу обратиться к фильму-антиутопии “Гаттака”, снятом в 1997 году. В недалеком будущем человеческий социум разделяется на безупречных в генетическом плане людей, называемых “годными” - для которых открыты все двери - их рождение регулируется генетическим отбором в момент искусственного оплодотворения. И на “негодных”, рожденных в результате естественного зачатия, а значит сталкивающихся с генетическим несовершенством. Сюжет показывает, что несмотря на идеальность общества, разделенного на два социальных класса - желание главного героя Винсента, принадлежащего к классу “негодных” - полететь в космическую экспедицию, которое выглядит неосуществимым - реализуется, а брат главного героя, принадлежащий к классу “годных” - оказывается тем, кто сдается. Космос как метафора вечного полета, стремления покинуть Землю, на которой главному

герою не было места, для которой он попросту не был создан. Главный герой реализует свое желание, так как цитата “он не бережет сил на обратный путь”.

Антиподом главного героя является Джером - “годный”, генетически идеальный человек, он, оказавшись по воле случая в инвалидном кресле помогает главному герою водить всех за нос, предоставляя свой биологический материал на подмену. Режиссер не делит мир на чёрное и белое, генетически идеальные люди оказываются со с скрытыми несовершенствами. Они такие же существа из плоти и крови, ведь в том и дело, что плоть и кровь ничего не решают... Главный герой отказывается идентифицироваться с клеймом “негодный”, опираясь на свое желание. А.Грин подчеркивает, что идентификация выступает против желания, она черпает поддержку в силе воссоединения с идеалом. Идентификация - это движение к ассимиляции с объектом. Но противоположностью идентификации является отказ от связи с объектом. Такие противоречия мы обнаруживаем в переносе в психоаналитическом кабинете, в жизни психоаналитических сообществ, как в стремлении воссоединения со своим идеалом, так и отказе от связи с ним.

В фильме-антиутопии такое зарегулированное общество, разделенное на два класса путем жесточайшей селекции – является ответом на существование человеческого сексуального желания и порождаемую им неопределенность. Символично, что вокруг главного героя создается объект желания.

Рассматривая область культуры как область промежуточного опыта, как зону переходных феноменов – мы можем смело разместить *психоаналитическое сообщество на пересечении частного и публичного*. Это сфера совместного общения и знания, но при этом член группы может создать личный отпечаток на стыке субъективного творения и публичной жизни, так сказать на стыке бессознательной фантазии,

желания и исторической реальности. Томас Огден отмечал, что мы полностью овладеваем собой только тогда, когда рождаемся между разумом и телом, фантазией и реальностью, я / не-я. Мы рождаемся как субъекты, способные к интимной связи с другими только тогда, когда мы одновременно рождаемся в символической жизни.

Это очень личная задача. Важно нам не только создать свой объект, связанный с нашим желанием, но и мочь представить его другим. Часто члены группы проживают созданное ими как личное “мое”, еще не готовое для публичного обсуждения. Тем не менее, только когда мы отказываемся от наших исключительных прав на нашу “приватное” обладание созданным, мы можем создать символ, что лежит в основе антидепрессивного процесса. Представив другим созданное нами, мы входим в сферу, основанную, по сути, на равенстве и разделении, а не на всемогуществе и контроле - это и есть возможность создать пространство отношений.

Специфика работы психоаналитика, особенность психоаналитического процесса неизбежно актуализирует бессознательные желания самого психоаналитика в работе с пациентами, его возможные идентификации с пациентом. Мы находим исследования этого в многочисленных работах о явлениях переноса и контрпереноса. В своей книге о контрпереносе Поль Дени подчеркивает, что бессознательное желание психоаналитика в удовлетворении первичных нарциссических потребностей и желание быть признанным может находить отражение в психоаналитической работе с пациентом и буквально формировать контрпереносный невроз. Думаю, для психоаналитика важно иметь возможность смещать свое желание быть признанным на определенную социальную группу, в которой он хочет быть признанным в отношении своей профессиональной и научной деятельности. Это смещение может распространяться на работу с супервизором, интервизионные

группы и тому подобное. Если же профессиональное сообщество не является таким пространством для психоаналитика, то велик шанс, что он может смещать свои желания на своих пациентов, получая при этом нарциссическую выгоду. Поль Дени, обращается к идеям Маргарет Литер, писавшей о желании психоаналитика и контрпереносе, вслед за ней, я предположу, *что достаточно хорошо функционирующее профессиональное сообщество позволяет психоаналитику анализ со своими пациентами сделать истинной сублимацией, а не перверсией или зависимостью.*

Достаточно хорошо функционирующее сообщество подразумевает собой и не слишком ригидную ограниченную структуру, не допускающую развитие, но и не сообщество без унифицированного обмена, иначе члены сообщества не будут понимать друг друга. Корректнее, говорить о *логике функционирования*, открытой к созданию новых значений, но и удерживающей определяющий смысл — речь об институциональных задачах любого профессионального сообщества, о которых я в своем докладе не упоминаю. Психоаналитическое сообщество для психоаналитиков может служить местом, где есть возможность наблюдать за своей работой с пациентами и оценивать значение своего наблюдения. Это некое общее ментальное пространство, в рамках которого возможно соединение и разъединение смыслов, ведущее к символическому обогащению. Такая логика функционирования возможна в системе достаточно устойчивой за счет хорошего инвестирования материнских и отцовских функций.

Выводы:

1. Идея появления новых профессиональных сообществ, связана с ответом на существование неприемлемого уровня неопределенности, существующего в том или ином профессиональном социуме.

2. Психоаналитическое сообщество размещается на пересечении частного и публичного.

3. Достаточно хорошо функционирующее профессиональное сообщество позволяет психоаналитику анализ со своими пациентами сделать истинной сублимацией, а не перверсией или зависимостью.

Литература:

1. Kohon, G. (2015). *Reflections on the aesthetic experience: Psychoanalysis and the uncanny*. Routledge.
2. Gentile, J. (2008). Between private and public: Towards a conception of the transitional subject. *The International Journal of Psychoanalysis*, 89(5), 959-976.
3. Ogden, T. (1994). *Subjects of analysis*. Northvale, NJ: Aronson
4. Гринберг, Л. Е., Сор, Д. А., & Табак, Д. Е. (2007). *Введение в работы Биона*. Когито-центр.
5. Дени, П. (2020). *Контрперенос в кадре и отклонениях*. Издательство: ИОИ, 176 с.
6. Грин, А. (2020). *Работа негатива*. Киев, Изд. Ростислава Бурлаки.
7. Социальный фрактал как фактор минимизации уровня неопределенности в социуме [электронный ресурс]. Доступ по ссылке: <https://socio.rin.ru/>

Для послання на цю статтю: Pavlovska, O. (2021). Psychoanalytic society as a space for the wish existence [In Russian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 90-97.

УДК 159.964

Элина Евланова

*Консультант психоаналитической ориентации,
магистр клинической психологии и терапевтической медиации
Университета Ниццы София-Антиполис*

*Преподаватель Института профессиональной супервизии
Член и эксперт по сертификации образовательных программ
Дивизиона “Психоаналитическая психология и психотерапия”
Национальной психологической ассоциации Украины*

ВАРИАНТЫ ОБРАЗЦОВОГО СООБЩЕСТВА - ФАНТАЗИИ И ФАНТАЗМ

Добрый день, Уважаемые коллеги! Тема сегодняшней Конференции “Життя і смерть психоаналітичних спільнот. Уроки історії і нові перспективи об’єднань”. Мы прекрасно понимаем, что любое сообщество - плод фантазии, усилий, времени и труда человека. И как любое творение человека, так или иначе соотносится с законами человеческой жизни. А человек, как известно смертен, более того, он внезапно смертен. Как замечательно было бы собраться группе людей со схожими целями и принципами, все тщательно продумать, прописать общие правила, учитывая ошибки и просчеты собственного опыта и опыта коллег, - и вот уже родилось сообщество, по всем признакам и параметрам готовое к долгой и созидательной жизни. Однако, мы не можем не брать в расчет того, что скорость социальных, политических и экономических процессов сегодня влияет на длительность существования того или иного объединения. Исследования социологов говорят нам о том, что временные периоды этапов развития предприятий с момента создания до момента наибольшей эффективности, период плато в работе и заката сократились за последние 15 лет почти вдвое. Да и сам факт того, что сегодня мы пытаемся выработать новые критерии профессионального

существования в новом профессиональном сообществе, говорит о многом. И в первую очередь о том, что предыдущий опыт каждого из участников оказался по той или иной причине таковым, что подталкивает нас к поискам новых путей развития и взаимодействия. Что ж, мы можем порадоваться к тому, что благодаря нехватке и неудовлетворенности мы вновь объединяемся узами влечений к самосохранению и пытаемся дать жизнь новому сообществу. А разве не это было причиной создания многочисленных ассоциаций нашими предшественниками? Я уверена, что каждое психоаналитическое сообщество, которое создавалось на различных этапах развития фрейдера учения, так или иначе подразумевало высокие и созидательные цели. И тем важнее и интереснее мне кажутся наши попытки проанализировать порядок отношений наших собственных удач и ошибок к удачам и ошибкам наших коллег. Полагаю, что именно такой анализ позволит правильно оценить те реалии, в которых мы сегодня живем и работаем.

Мой доклад называется “Варианты образцового сообщества: фантазии и фантазм”. Эта формулировка - безусловно, аллюзия, относящая психоаналитиков к статье Жака Лакана 1955 года “Варианты образцового лечения” и к понятиям, в той или иной мере употребляемым аналитиками всех школ, - “фантазия и фантазм”.

Позволю себе напомнить уважаемым слушателям, что Фрейд для описания и сознательных и бессознательных фантазий использовал греческий вариант написания слова “фантазия”, разделяя эти понятия описательным уточнением согласно смыслу. Позднее, благодаря французской психоаналитической школе мы получили возможность оставить слово “фантазии” для обозначения процессов, происходящих в системе Сз, а за бессознательными фантазиями и сценариями закрепилось слово “фантазм”. В своем докладе я буду использовать эти слова соответствующим образом. “Фантазия” -

часть психической деятельности, принадлежащая системе Сз, в современной психологии ее часто называют “эмоциональным интеллектом”, а Фантазм - то, что является Бсз основой структурирования психики субъекта, что в клинической работе мы обнаруживаем как матрицы симптомов, сновидений и ошибочных действий, а в искусстве - как неповторимый авторский стиль художественных произведений.

История развития психоанализа изобилует объединениями и расколами. И было бы странным, если бы практикующий психоаналитик попытался осмыслить эти процессы, вне опыта, извлеченного из применения психоаналитической теории и из собственной практики. В своей работе 1932 года “Wasum Krieg?” Зигмунд Фрейд пишет: “Позвольте ли мне на этом основании изложить часть теории влечений, к которой мы пришли в психоанализе после многих проб и сомнений? Мы предполагаем, что влечения человека бывают лишь двух видов: либо такие, которые хотят сохранить и объединить - мы называем их эротическими, в том же смысле, что и Эрос в “Пире” Платона, или сексуальные с сознательным расширением популярного представления о сексуальности, - и другие, которые хотят разрушать и убивать; мы обобщенно называем их агрессивными влечениями или деструктивными влечениями. Вы видите, что это, собственно лишь теоретическое прояснение широко известной противоположности любви и ненависти, которая, вероятно, имеет отношение к полярности притяжения и отталкивания, той, что играет определенную роль в Вашей области. Только давайте не будем торопиться с использованием оценки Добра и Зла. Каждое из этих влечений так же необходимо, как и другое, из их взаимо- и противодействия друг с другом и происходит проявление жизни. Таким образом, создаётся впечатление, что едва ли когда-либо влечение одного вида может проявляться изолированно, оно всегда связано с определенным количеством другого, как мы

говорим: смешанно, которое изменяет его цель, либо, при определенных условиях делает достижение её возможным. Так, например, влечение к самосохранению, несомненно, эротическое по своей природе, но именно оно нуждается в проявлении агрессии, чтобы добиться успешного воплощения своего намерения. Точно так же любовное влечение, направленное на внешние объекты, нуждается в примеси влечения к овладению, только тогда оно вообще сможет завладеть своим объектом. Трудности, которые возникают при изолированном проявлении обоих влечений, долгое время препятствовали нашему научному познанию.”

Конечно, Фрейд говорил со своим визави по переписке Эйнштейном о проявлении деструктивных влечений в условиях реальности, когда власть и сила перераспределяют ресурсы, подстрекают к буквальному, физическому уничтожению инакомыслящих и инакововеряющих. К счастью, мы говорим о тех процессах, которые, как правило не имеют таких губительных последствий для членов профессиональных сообществ. Мы предполагаем сублимацию как судьбу наших влечений. Однако, не является ли удовольствие от деструкции, невозможность вынести напряжение связанное с идентификацией той силой, которая разрушает сообщества фактически или обрекает их на бесплодное как в научном, так и во временном смысле?

Из истории нам хорошо известны примеры, когда раскол приводил к последствиям, которые обогащали психоанализ. Я имею в виду создание новых школ. Давайте вспомним Адлера, Юнга, Лакана, Британское психоаналитическое сообщество времен Анны Фрейд, Мелани Кляйн и Винникота и Биона. Эти вехи в развитии психоанализа словно социальная иллюстрация к процессам сепарации и индивидуации во всей сложности их проявления. С благодарностью изучая наследие этих великих людей мы можем лишь догадываться о том, какими затратными для их психики оказывались эти процессы.

К величайшему сожалению, развитие психоанализа на территории стран, которые пришли на смену Российской империи не может похвастать ни непрерывностью психоаналитической традиции, ни сколько-нибудь выдающимися концептуальными открытиями. Нельзя отрицать очевидное: период, когда в СССР о психоанализе и говорить-то было нельзя, оказалось временем плодотворных клинических исследований психоаналитиков в Европе и Америке. А, возможно, такая оценка вклада это и есть наша фантазия, основанная на незнании трудов наших соотечественников времен Фрейда? Если это так, то фантазия эта сопоставима с семейным романом невротика, который ищет прекрасных и достойных родителей. С великой благодарностью говоря о своих учителях из Франции, Италии и Германии, которые в свою очередь были студентами и супервизантами Жака Лакана, Франсуазы Дольто, я не могу не задаваться вопросом, а не пришло ли время искать “пророков в Отечестве своем”? Мне кажется, не имея глубокого понимания того, как проходило становление и гибель психоаналитических сообществ времен Ивана Дмитриевича Ермакова как на территории России, так и в Киеве, Харькове, Одессе, пока мы не изучим и не оценим вклад первых наших аналитиков, мы обречены на повторение травмы разрушения. Трагедии Революции 1917 года, сталинизма, Голодомора, войн и всего того трагического опыта в истории нашей страны за последние столетия, который не мог не отразиться и на психоаналитическом движении, - это то, что непременно должно быть озвучено и переосмыслено современными психоаналитиками, если мы претендуем на то, чтобы найти собственное место в символической иерархии психоаналитической семьи.

Я полагаю, что такое переосмысление позволит нам создать свой миф, который как и любой миф, призван покрыть травму рождения украинского психоаналитического движения.

В новейшей истории психоанализ возродился в Украине в период очередного имперского распада. И век эгоизма, выживания и стремительного расслоения общества на фоне разрушения ранее существовавших устоев, не мог не породить в психоаналитических сообществах тех тенденций, которые по сути своей являются невероятно перверсивными. Я имею в виду тот тип отношений, который французский психоаналитик Поль-Клод Ракамье определяет как “специфический способ коммуникации с другим, который используется не для создания связи, а скорее, для ее истребления”.

Как психоаналитик, я прекрасно понимаю, что это и есть “удача переверта” - “свидетельство того, что индивид может избавиться от собственных проблем, страданий, внутренних конфликтов, отклоненных скорбей, выселяя их в другое место в иной психике не только без ограничения, но и с наслаждением”. Однако именно психоаналитическое понимание дает так же мне возможность распознать манеру речи, способ поведения, фантазм Субъекта. И, поскольку, я сейчас обращаюсь к ситуации, в которой вышеописанные отношения имеют место не в кабинете психоаналитика, но в социальной группе, я не стану строить иллюзий, что в один прекрасный момент эти отношения станут окрашены эдипальным чувством вины и стыда перед коллегами. Я лишь задамсь вопросом, как поступать в подобном случае? Как регулировать отношения в сообществе, если очевидно, что они ведут к распаду сообщества? Вернее, можно ли сформулировать правила подобных отношений?

Я уже говорила, что мне сказочно повезло с учителями: Серж Лесур, Клод Шодер, Сержио Бенвенуто... И дело не только в том, что они щедро делились своим мастерством, которому, в свою очередь обучались у Лакана, Фуко, Франсуазы Дольто. Дело ещё и в том, что они научили тому, что психоанализ в современном мире - пожалуй, единственная точка сопротивления этике добра. Этике, которая подразуме-

вает то, что один человек точно знает, что есть добро, благо для другого.

Именно поэтому, мне кажется, что коллегиальность, которая фактически воплощается на различных структурных уровнях нашей организации и позволит нам с вами выработать тот стиль общения и работы, который по праву мы сможем назвать содружеством представителей различных психологических направлений, и который сделает возможным процесс полноценного сотворчества.

Я полагаю, что нам с вами стоит потратить усилия на построение такого сообщества, которое будет функционировать по типу, определяемому психоаналитиками лакановского направления как “институция, управляемая Законом Отца, а не материнским капризом”. Это означает то, что установленные правила будут учитывать различные интересы и соблюдаться всеми членами сообщества, а вносимые изменения будут основываться на этике психоанализа, а не на ситуативной выгоде отдельных членов сообщества или на интересах отдельных групп. В группах, сформировавшихся по отцовскому типу, отношения Сообщество - член сообщества носят характер полноценного обмена.

Если вернуться к фрейдовской формулировке конфликта в группах, неизбежного при перераспределении “власти и силы”, то главной ошибкой современных психоаналитических сообществ я считаю наделение тренинговых комитетов (или им подобных структур) сообщества правом распределения анализантов для тренингового анализа. Сам факт подобного явления в психоаналитической организации - образчик перверсивности высшей пробы. Каждый практикующий психоанализ расскажет непосвященному о переносе как основе психоаналитической практики. На деле же “гуру”, облаченные несменяемой властью по сути определяют, кому на кого перенос

развивать. Не находите коллеги, что такой принцип звучит в диапазоне между дискурсом психотика и перверта?

В эту же “копилку” потенциального препятствия развития сообществ я отношу и критерии сертификации, которыми пользуются многие организации. Самые “остроумные” ограничивают возможность смены анализантом аналитика. По сути мы имеем не качественный прорыв в аналитическом образовании, но лишь бюрократическую систему, которая функционирует по правилам Господского дискурса, подменяя собой и научный дискурс, и дискурс Аналитика. Организации, подобные этим лишь служат удержанию своих членов в созависимой, инфантильной позиции, собственно служат образованию симптома. Именно так я вижу сегодняшний итог развития типичного постсоветского психоаналитического сообщества переходного периода.

В 2018 году мне посчастливилось беседовать с Отто Кернбергом во время его пребывания в Киеве. Позволю себе привести отрывок из этого интервью.

Я: Несколько лет назад Вы говорили о необходимости изменений в системе образования в учреждениях, где преподают психоанализ. Не могли бы Вы уточнить и развить эту точку зрения?

О.К.: Ну, с тех пор я уже издал книгу с анализом проблем психоаналитического образования. Вы можете ее прочесть, и, конечно, я продолжаю писать об этом. Мне кажется, нужно изменить систему тренингового анализа. Я думаю, проблема в том, что его нужно упразднить. Я считаю, что психоаналитическим институтам стоит больше сосредоточиться на исследовании и на преподавании психотерапии и внедрении современных методов в образовании в противовес традиционному обучению. Вот мои основные тезисы.

Я: А не могли бы Вы сказать, как называется книга, которую Вы упоминали?

О.К.: “Психоаналитическое образование на перекрестке”. “Psychoanalytic education at the crossroad”.

Я: Большое спасибо. Я только хочу спросить, не приведет ли отмена тренингового анализа к появлению поколения психоаналитиков, которое никогда не заглядывало в глубины собственного бессознательного?

О.К.: Я не совсем понимаю, о чем Вы.

Я: Я имею в виду, не приведет ли отмена тренингового анализа к тому, что мы получим поколение аналитиков, не знакомых с собственным бессознательным?

О.К.: Я не сказал, что психоаналитик не должен быть проанализирован, я этого не говорил. Я считаю, что психоаналитики должны иметь опыт обучающего анализа, но они должны иметь возможность выбирать себе из сообщества аналитика любого ранга, у которого есть несколько лет практики. Другими словами, каждый член психоаналитического сообщества, который окончил обучение и практикует психоанализ три года или пять лет, должен иметь право анализировать кандидата без того, чтобы представлять какую-то конкретную категорию или предоставлять человеку, проходящему анализ, какое-либо иерархическое превосходство. А что касается факультетов психоаналитического института, то они должны состоять из преподавателей, имеющих опыт в тех предметах, которые они преподают, а личный анализ должен быть не частью образовательной подготовки, но являться частным вопросом между кандидатом и аналитиком.

Я.: Положа руку на сердце, - я полностью разделяю Ваши взгляды по этому вопросу.

О.К.: Итак, я против “обучающего аналитика” как привилегированного класса. Они могут обучать, они могут

супервизировать, они - часть руководства. Это всего лишь структура власти, не имеющая основы в реальности.”

Поскольку в круг задач аналитической терапии входит, в частности, корректировка различного рода болезненных и болезнетворных форм защиты, то есть устранение лежащих в их основе вытеснений и замена их суждениями, соответствующими реальности, стоит ли самим психоаналитикам строить свои организации, на принципах, которые повторяют механизмы защиты? Извините, приходит на ум стилистика советских лозунгов, что-то типа “Фрейдову утрату реальности в неврозе и психозе - в жизнь нашей ассоциации!” Жаль, что на распознавание подобного типа отношений, как правило уходит много времени и нервов. Молчание, круговая порука, инцестуозные фантазии, сплетни - вот еще верные спутники перверсии и организаций материнского типа.

Психоанализ помогает субъекту справляться с невыносимостью внешнего мира, с неизбежными потерями в реальной жизни, но он не призван сделать общение безликим, лишенным страсти, точки зрения, позиции. Напротив, мы предполагаем и ожидаем от психоаналитического лечения обретение возможности выдерживать напряжение от различных взаимоотношений, от собственных влечений, порождаемых этими взаимоотношениями, без образования симптома.

На одной из лекций курса, который был прочитан для слушателей Магистратуры социальных и гуманитарных наук г. Ниццы, и назывался “Интерпретация в переносе”, французский психоаналитик Серж Лесур говорит:

“Мы не пересекаем фантазм, мы его отмечаем. Мы знаем, как это записывается, каков наш фантазм, и как он нами управляет. Мы абсолютно не способны что-то здесь изменить. Отменить фантазм - отменить субъекта. Потому как субъект и есть его фантазм. То, что означает субъекта - всегда его собственные, специфичные для субъекта означающие. Мы все

имеем собственные означающие, но означающие нашего Бсз - это означающие нашего собственного запрещенного наслаждения. Они исключительно персональные. Следовательно, и фантазм - наше личное персональное". Полностью соглашусь со словами Сержа, однако продолжу, что в любых отношениях наше личное, персональное вступает в коммуникацию с личным, персональным другого человека. Иными словами наши фантазмы "разговаривают, перекликаются". Это то, что раскрашивает человеческие отношения всей палитрой, имеющих у душевной природы красок. Предполагается, что каждый из нас, пройдя свой анализ, научился распознавать собственный способ обращения с нехваткой. Однако, если бы все было так просто, то мы не были бы свидетелями, а зачастую и участниками драм, которые приводят к расколам сообществ или к миграции отдельных ее членов. Поскольку, каждый из нас без исключения обращается с миром, согласно структуры и фантазма, это есть ни хорошо и ни плохо. Это есть данность, которую мы можем лишь изучать, формируя собственную систему ценностей и недопустимостей в отношении, общении и сотрудничестве с коллегами.

Есть мнение, что психоаналитиками становятся те, чей перенос на анализ не был разрешен, либидо сместилось с родительских фигур на метод, что и обусловило желание реализовываться именно на этом профессиональном поле. И я думаю, что если это поле становится пространством для игры, - давайте вспомним Винникота, который говорил, что " психоанализ - лучшее пространство для игры", то где искать лучших игроков, если не в психоаналитических организациях? Да, нам нужно самим становиться теми игроками, которые и станут создавать образец идеального сообщества сегодня, отдавая себе отчет в том, что лишь в последствии мы сможем оценить правильность или ошибочность своих решений и поступков.

Как всегда в сложной ситуации (а идеал никогда недостижим, хоть фантазия об обратном и является столь соблазнительной), я призыву на помощь метафору. Образцовое общество - пространство для игры. вспомните, как каждый из нас играл в детстве? Мы непременно говорили о том, что нас волнует, о правилах игры договаривались на берегу, и изгоняли тех, кто жульничал.

И в заключении своего выступления, мне хотелось бы вновь обратиться к наследию Фрейда. На этот раз я в качестве правил для профессиональной игры предложу те, которые “представляют собой способы воссоздания удовольствия от душевной деятельности, утраченного, собственно, лишь благодаря развитию этой деятельности.” Да, речь идет об остроумии и его отношении к Бсз.

Возможно, в процессе работы нам с вами и не вполне удастся достичь Эйфории, которая “представляет собой не что иное, как настроение некоторого периода жизни, когда нам вообще было свойственно совершать нашу психическую работу с малыми издержками, настроение нашего детства, когда мы не знали комического, не были способны к остроумию и не нуждались в юморе, чтобы чувствовать себя в жизни счастливыми.”. Возможно. И я прекрасно понимаю, что фантазия принимать в профессиональное сообщество лишь остроумных людей, людей с великолепным чувством юмора, совсем неостроумна. Однако, я вслед за Фрейдом призываю нас не отрекаться от юмора в профессиональных отношениях: “он утешителен, он означает не только триумф Я, но также и торжество принципа удовольствия, который может утверждаться здесь вопреки неблагоприятно складывающимся реальным отношениям”.

Литература:

- Бенвенуто, С. (2016). Перверсии. Скифия принт, Санкт-Петербург.
- Винникот, Д. (2015). Игра и реальность. Институт общегуманитарных исследований, Москва.
- Галлан, Ж. — М. (2017). “Психоанализ в институциях” (из личного архива)
- Кернберг, О. (2018). Интервью, Киев. (из личного архива);
- Лакан, Ж. (2009). Варианты образцового лечения. Семинары книга 2 “Я” в теории Фрейда и в технике психоанализа”, ГНОЗИС ЛОГОС, Москва, с. 461-505;
- Лесур С. (2017). курс лекций “Интерпретация в переносе” (из личного архива)
- Racamier P. — С. (2014). On narcissistic perversion. *International Journal of Psychoanalysis*, 95:119-132.
- Freud, S. (1996). Warum Krieg?. In *Konflikttheorien* (pp. 214-224). VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.
- Фрейд, З. (2006). Острота и её отношение к Бессознательному, Полное собрание сочинений в десяти томах, том 4. Издательство - Фирма СТД.
- Фрейд, З. (2006). Юмор. Полное собрание сочинений в десяти томах, том 4. Издательство - Фирма СТД.

Для послання на цю статтю: Yevlanova, E. (2021). Versions of the exemplary society: cloud-castles and phantasm [In Russian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 98-110.

УТОПИЯ О ЕДИНСТВЕ - ПСИХОАНАЛИЗ И ПСИХОЛОГИЯ

Свой диалог с Элизабет Рудинеско о Лакане и психоанализе Ален Бадью завершает пассажем, что “желание уничтожить Лакана или Фрейда равносильно желанию уничтожить само понятие современного субъекта, если это произойдет, то двери для самых реакционных идеологий худших вариантов будут открыты” [1, 119]. Такое заявление может показаться громким, но оно имеет свои основания, и это заявление напрямую связано с темой моего доклада и вопросами, над которыми я попытаюсь сегодня поразмыслить: является ли психоанализ психологической дисциплиной и зачем психологии нужен психоанализ?

Для многих этот вопрос покажется очевидным и решенным, вопросом, который даже не подлежит обсуждению, но проблема в том, что таких групп две - одна считает, что психоанализ - это часть психологического знания (такая же часть как когнитивная психология, бихевиоризм и другие психологические течения), а другая уверена в том, что психоанализ - это не психологическая практика и не психологическая теория, что психоанализ и психология подобны белому медведю и киту, которые обречены никогда не встретиться. Эту аллюзию на текст Фрейда они любят использовать для того, чтобы показать, что Фрейд не считал психоанализ психологией, но в оригинале текста Фрейд противопоставляет психоанализ не психологии, а тем работникам в области психологии, которые не признают инфантильную сексуальность. Этот тезис Фрейда

скорее следует использовать в подтверждение того, что Фрейд считал психоаналитиков работниками в области психологии. Затем мы можем сказать, что психоанализ является психологическим знанием, так как в 1922 году Фрейд, определяя психоанализ, сказал, что психоанализ - это 1) способ исследования душевных процессов, иначе почти недоступных; 2) метод лечения невротических расстройств, основанных на этом лечении; 3) ряд возникших в результате этого психологических концепций, постепенно развивающихся в новую научную дисциплину [4, 456]. Итак, психоанализ продуцирует психологические концепции, но является ли достижение некой критической массы таких концепций формированием новой научной дисциплины? Достигнута ли эта критическая масса, чтоб психоанализ превратился в отдельную дисциплину, и является ли достижение этой критической массы концептов и, как следствие новая научная дисциплина, разрывом с психологией? Четкие ответы на эти вопросы получить едва ли возможно, но мы можем предположить, что даже амбиция Фрейда создать научную психологию и найти естественнонаучные основания психоанализу тоже не являлись противостоянием психологии, ведь не зря даже свой естественнонаучный проект он называл "научной психологией". Временным решением, пока невозможно было найти опоры аналитическим знаниям в биологических дисциплинах, была метапсихология. Она была конструктом, с помощью которого Фрейд обходился без достаточных опор в физиологических основаниях душевных процессов, в будущем же Фрейд мечтал о единстве психоанализа и естественнонаучных дисциплин. Современный нейропсихоанализ был бы явно воспринят Фрейдом как это единство и как благо для психоаналитического проекта. Парадоксальным образом, но эта амбиция Фрейда по созданию психоанализа с основанием в физиологии носила регрессивный характер по отношению к его открытию, так, словно Фрейд сам

не понимал значимость психоанализа для цивилизации, то значение, о котором говорит Ален Бадью и о котором мы поговорим дальше.

Итак, я отталкиваюсь от мнения, что психоанализ в проекте Фрейда являлся психологическим знанием, а работа психоаналитика - это работа в области психологии. Но проект Фрейда имел разное развитие, и эти проекты различным образом переплетались с психологией. Свои дальнейшие размышления я буду строить вокруг четырёх интеллектуальных узлов - проекта психологического психоанализа Даниэля Лагаша, критики психологии Жоржем Кангилемом, понимания психоанализа Полем Рикером и чистом не-психологическом проекте психоанализа Жака Лакана. Затем я попробую подвести итог в виде своеобразного синтеза, создать утопический проект, который будет полезен не только психологии и психоанализу, но и людям в целом.

Поль Рикер считал, что есть определенная стена между психологией и психоанализом, так как психология - это наука о поведении, которая опирается на наблюдения, а в психоанализе реальная история является лишь указателем образной истории, с помощью которой субъект понимает себя. В психоанализе слова анализанта имеют большее значение, чем реальность фактов. И, действительно, в анализе мы ставим в центр желание, а не причины. Арно Синьол подытоживает: то, что можно вывести из размышлений Рикера, - психоанализ нельзя классифицировать как научный, если мы будем его сопоставлять с экспериментальной психологией, так как мы не можем ожидать от него такую же степень объективации, как в бихевиоризме Ивана Павлова. Если психоанализу кажется невозможным претендовать на ту же степень объективации, что и экспериментальная психология, должны ли мы тем не менее квалифицировать его как ненаучный? Мы должны ответить утвердительно, если мы ожидаем чисто измери-

мого - если мы остаемся в чисто математической логике, и отрицательно, если мы рассматриваем аналитический опыт как место экспериментирования теории [7, 55].

Таким образом, если мы будем принимать во внимания научный статус психологии и то, что психология - это наука, основанная на наблюдении, то психоанализ не может рассматриваться такой психологией, но, вероятно, даже в этом ракурсе мы можем говорить о психоанализе как психологии иной судьбы, возможно, рассматриваемую как психологию герменевтической судьбы.

Другую позицию занимал Даниэль Лагаш: он верил в единство психологии, несмотря на явные ее противоречия, которые противоборствующими силами разделились на натуралистическую и гуманистическую. Эти два течения, с его точки зрения, создают диалектическую борьбу, синтезом которых может стать истина. Если натуралистическое направление в большей степени опирается на экспериментальную психологию, то гуманистическое - на клиническую. Психоанализ для Лагаша - это ветвь клинической психологии, главный инструмент которой - перенос. Клиническая психология не является общей: ее основой является интенсивное изучение отдельных случаев. Ее особенность в том, чтобы углублять наблюдения, а не умножать их. При этом психоанализ, будучи частью клинической психологии, как и экспериментальная психология, - это наука о поведении. Хотя важная особенность психоанализа с его точки зрения - это то, что это исследование поведения связано с субъективным опытом и бессознательным. Клиническая психология дает направления и гипотезы для экспериментального исследования, а экспериментальные исследования позволяют отшлифовать клинические наблюдения [8].

Против психологии, в том числе и той, которую транслировал Лагаш, выступил Жорж Кангилем. Психология ужасала

его, ведь это наука, которая редуцирует дух к вещи, психику - к физиологическому детерминизму, мысль - к рефлексу, человека - к насекомому [5, 47]. Он называл психологию философией без строгости, этикой без требований и медициной без контроля. Он заметил, что у психологии нет объекта, и поэтому ее единство призрачно, это пакт о сожительстве клинических психологов, психоаналитиков, экспериментальных психологов и т.д. Психология обречена быть в тупике, ведь она обречена быть наукой о поведении и реакциях, а это сведет ее к биологии, и человек предстанет инструментом, а сама она утонет в текстах, экспертизе и процедурах отбора. Превращая человека в инструмент научного инструмента - мы рискуем превратить человека в инструмент любого инструмента, так как это “содержит общий имплицитный постулат, что: природа человека есть орудие, его назначение быть установленным на свое место, выдрессированным для выполнения своей задачи”. [2, 223]. В этом ключе есть угроза превращения психоанализа в инструмент порабощения и нормализации.

Лакан использовал достижения психологии для развития своей теории, прежде всего мы знаем, что в основе теории стадии зеркала лежит теория марксистского психолога Анри Валлона, а размышление над работами Блюмы Зейгарник послужили обоснованию сеансов с переменной продолжительностью. Для Лакана психология - это если не противоположное психоанализу, то параллельное, ведь в целом психология - это сфера сознания, *cogito*. В первом семинаре Лакан саркастически говорит, что “психологи являются людьми более духовными - в техническом, религиозном смысле слова - чем принято о них думать. Как и Августин, они верят в озарение, разумность”. Действительно - мало общего с психоанализом. Если психоанализ и порождает концепты психологического толка, то добывает он их путем незнания психологии, ведь

“психоанализ – это диалектика и то, что Монтень в восьмой главе своей третьей книги называет “искусством беседы”. Сократовское искусство беседы в “Меноне” состоит в том, что раба учат придавать своей собственной речи ее истинный смысл. Подобное же искусство присуще и Гегелю. Другими словами, позиция аналитика должна быть позицией *ignorantia docta*, где *docta* означает, не научное, а формальное, и которое может стать для субъекта фактором его формирования. Велико искушение, поскольку оно соответствует духу времени, времени ненависти, - преобразовать *ignorantia docta* в то, что я назвал, и не вчера, *ignorantia docens*. Если психоаналитик полагает, что знает нечто, в психологии например, он уже готовит свое поражение, по той простой причине, что в психологии никто ничего особенного не знает, разве лишь то, что сама психология есть не что иное, как искажения перспективы человеческого бытия” [3, 365].

Позиция психолога противоположна позиции психоаналитика во время аналитической сессии, если психоаналитик займет место психолога, то он займет место, которое противоположно месту аналитика - это место знающего, хотя со стороны анализанта это место таковым и кажется.

Психология может быть поддана критике в лаканианской парадигме, подобно тому, как это делал Кангилем, ведь психология как дисциплина, изучающая поведение и адаптацию - это противоположность эмансипации субъекта, поиска его истины, а, значит, и противоположность психоанализу.

Ян Паркер говорит, что лаканианский психоанализ может быть полезным психологам, ведь лаканианцы смогли накопить корпус материала, который теперь может действовать в качестве альтернативного полюса притяжения для тех психологов, которые разочаровались в том, что их собственная дисциплина может предложить. Также работы Лакана могут спровоцировать новую интерпретацию, которая создает пространство

для работы внутри психологии, интерпретацию, которая касается вопросов, которые он задавал о природе человеческого субъекта. Вопросы, а не ответов, которые обычно исключают дальнейшее исследование [9, 110].

А теперь можно ответить на вопросы - зачем защита психоанализа и его сохранение в психологии нужно нам всем? Зародившись в духе нигилистической науки, некой базаровщины, когда вся психика была сведена к работе нервной системы и изучение человека приравнивалось к изучению его поведения, психология сделала шаг в сторону защиты автономности субъекта, когда появился психоанализ.

Психоанализ создал представление о душевном пространстве, о том, что наша душа - это конфликт, о том, что душа не сводима к поведению, что душа не сводима к биологии, что душа не сводима даже к ансамблю общественных отношений. С Фрейдом душа вновь вернулась в психологию. Конечно, психоанализ не дает ответы на вопрос о том, как устроена наша *psyche*, но он ищет ответ на этот вопрос, а практика анализа непременно подразумевает, что это пространство души существует. Именно этим психоанализ и нужен человечеству, и нужен психологии - чтоб спасти нас от нигилизма, когда человек превращается в биологический компьютер. Конечно, это единство с психологией сложно воплотить, это единство будет представлять из себя некую химеру в настоящем и что-то гармоничное в утопическом будущем, но любая идеология, конституция, или идея об организации общности представляет собой утопию. Утопия единства психологии и психоанализа предлагает себя исключительно как невозможное место, едва ли возможно видеть ее как будущее, которое воплотится в своей чистоте.

В единстве психоанализа и психологии есть угроза превращения психоанализа в инструмент нормализации, контроля и, шире, биополитики, но есть и другая возможность - подрыв

нормализующей функции психологии, обеспечение психологии эмансипационным инструментом. и к такой утопии можно стремиться.

Литература:

1. Бадью А., Рудинеско, Е. (2020). Жак Лакан: сучасність минулого. Діалог/ пер. з фр. П. Швед. - К.: Комубук.
2. Кангилем, Ж. (2012). Что такое психология? Выступление на конференции 18 декабря 1956 г. в Философском колледже в Париже. Журнал “Эпистемология и философия науки” № 1/ пер. с фр. Т.Д. Соколова. - Москва.
3. Лакан, Ж. (2009). Работы Фрейда по технике психоанализа (Семинар, Книга 1 (1953/54). Пер. с фр./ М. Титова. М.: издательство “Гнозис”.
4. Лапланш Ж., Понталис Ж. — Б. (2016). Словарь по психоанализу/ пер. с фр. Н.С. Автономова - М.: Центр гуманитарных исследований.
5. Рудинеско, Е. (2007). Філософія в обіймах бурі /пер. з фр. О.А. Юдіна. - К.: Ніка-Центр, 2007
6. Фрейд З. Введение в психоанализ/ пер. с нем. Ф.М. Боковикова. - М.: Азбука
7. Signol, A. (2011). La psychanalyse est-elle une science? Le Journal des psychologues 2011/8
8. Lagache, D. (1949). L'Unité de la psychologie.
9. Parker, I. (2003). Jacques Lacan, Barred Psychologist. Theory & Psychology.

Для посилання на цю статтю: Khrystenکو, O. (2021). A utopia of the unity of psychology and psychoanalysis. The French experience of comprehension [In Russian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 111-118.

Василий Манзар

Психолог психоаналитической ориентации, brainspot-терапевт, психолог в “100% life”, член Дивизиона “Психоаналитическая психология и психотерапия” Национальной психологической ассоциации Украины

**ОТРИЦАНИЕ СМЕРТИ, КАК ОТРИЦАНИЕ ЖИЗНИ.
ОТРИЦАНИЕ СВЯЗИ**

В одном из древнейших эпосов Махабхарата, повествуется о диалоге, длиною в сто вопросов, между вопрошающим богом смерти Ямой и императором мира Юдхишхира.

Ямараджа (Бог смерти) спросил царя Юдхишхиру:

“Что в этом мире самое удивительное?”

Праведный царь Юдхишхира ответил ему так:

“Ежесекундно умирают сотни, тысячи живых существ, и тем не менее, каждый по глупости своей думает, что он будет жить вечно. Ничего более удивительного в мире нет”

(Махабхарата, Вана-парва, 313.116)

Попробуем представить и помыслить о том, что происходит на континууме между жизнью и смертью, о том, что в наше время становится выброшенным и вытесненным в темноту бессознательного.

Апеллируя к идеи бессознательного, бессознательное тождественного инфантильному, как подмечает Жак Андре, обладающее логикой всемогущества. Бессознательное подобно дикому зверю, не имеющее следа памяти о бренности жизни. Или же наличия обращения этого следа в негативную галлюцинация - отрицание того, что есть. Человек таким образом будит у себя вещи малосовместимые с жизнью: гордыню, жадность, ревность, соперничество и другие атрибуты смерти.

Одновременно, что может быть банальнее и правдоподобнее смерти - абсолютно неизбежной предопределенности. Ведь от смерти невозможно отмахнуться, и ее нельзя отменить. Смерть как признавал Хайдеггер “стоит перед нами как нечто неминуемое”.

Но для Фрейда смерть нечто гораздо большее, чем просто стоящее перед нами, смерть скорее располагается внутри нас как внутренний импульс к аннигиляции. И здесь банальность смерти уже не в том, что она случается с нами, а в том, что она - это мы. Она наша внутренняя суть.

Иной вертекс предлагает философ Рене Жирар. На вопрос о связи насилия и религии вызывающее сегодня немалый и вполне оправданный интерес. Вопрос сам по себе не простой. “Спрашивая, насколько воинственна или миролюбива та или иная религия, мы словно не замечаем того, что насилие исходит от нас, людей”.

В сегодняшней, уже не у кого не вызывающей сомнения, катастрофе современного мира, возник феномен, так называемого просвещенного катастрофизма, как “уловке, позволяющей человечеству отмежеваться от совершаемого им насилия” - умерщвляющий сон безразличия.

Уловка состоит в том, чтобы показать, будто человечество жертва насилия, продолжая скрывать, что причина происходящего с нами - в нас же самих. В этой игре отрицания не может быть иного решения, кроме пробуждающего здравого смысла.

Однако человечество, благодаря данному императиву отрицания, забывает, в чем причина катастроф, с ним приключаются. Философ Жан-Пьер Дюпюи видит в этом повод для того, чтобы поставить диагноз человечеству. Диагноз этот - метафизическая гордыня, не иначе как предвестник смертности.

Психоаналитик Дэвид Белл в своем докладе “Феноменология влечения к смерти” приводит три модели того, как в современной кляйнианской мысли разыгрывается влечение к смерти:

Модель № 1 сосредоточена на влечении субъекта, стремящемся к разрушению живого, всего, что идентифицировано с жизнью, особенно мышления и способности к восприятию, от которой зависит мышление.

Модель № 2 делает акцент на аннигиляции самости и объекта, которая проявляется иначе (отрицание инаковости). Она функционирует как постоянная тенденция или склонность, выраженная в качестве соблазнительной тяги к бездушию (mindlessness, отсутствие психики). Ее действие мы можем усмотреть в стремлении к омертвляющей пассивности.

Согласно **Модели № 3**, влечение к смерти так же бесшумно и нацелено на умерщвление / предотвращение развития, но нацелено оно не на аннигиляцию, а скорее на поддержание паралича определенного типа, когда объект должен оставаться живым, чтобы его можно было продолжать трактовать таким образом. Соответствующее наслаждение имеет садистический характер. Эта модель, подобно второй, полагает влечение к смерти действующим более непрерывно, довольно тихо и зачастую – слабо различимо.

Предложенные модели показывают как субъект играя с влечением к смерти относится к субъективности и мышлению другого, а так же то, как он обращается с пространством, объектами и другими на службе атрибутов влечения смерти. Далее коротко рассмотрим, как происходит возможное пользование атрибутами психоаналитиком.

Такое желанное обретение субъекта, как стать психоаналитиком, может экстернализовать мечты о власти. Условная власть над самим собой и абсолютная власть над пациентами, обеспечивающая господство над ними. Благоклонно принимать

пациентов, потому что они слабые, страдающие, заблудившиеся в самих себе. Или же наказывать пациентов фрустрацией, и таким образом, тайно избавляться от собственной тревоги, созданной собственным всемогуществом.

Психоаналитик Дидье Анзье утверждает, что психоаналитическое образование, как любое образование, отвечает на потребность оборониться и защититься против смерти всемогуществом. “Стать психоаналитиком – в фантазии, означает стать бессмертным”.

Подводя итог затронутой мною темы, я сошлюсь на размышления психоаналитика Уилфреда Биона, который предложил рассматривать глубинные проблематики, в предписаниях мышления, задаваясь размышлением “Что это такое?”, вместо вопроса “Почему это так?”.

Литература:

1. Махабхарата. Вана-парва, 313.116
2. Mills, J. (2006). Reflections on the death drive. *Psychoanalytic Psychology*, 23(2), 373-382.
3. Bell, D. L. (2015). The death drive: Phenomenological perspectives in contemporary Kleinian theory. *The International Journal of Psychoanalysis*, 96(2), 411-423.
4. Bion, W. R. (1959). Attacks on linking. *International Journal of Psycho-Analysis*, 40, 308-315.
5. Анзье, Д. (1973). Выступление по поводу идеальности и фантазии в психоаналитическом образовании. Перевод Надежда Кривуля 2017. *Française de Psychanalyse*, n. 5-6, p. 1029.
6. Дюпюи, Ж. П. (2019). Малая метафизика цунами. СПб.: Издательство Ивана Лимбаха.
7. Жирар, Р. (2008). Насилие и религия: причина или следствие?. *Логос*, (4), 129-139.

Для послання на цю статтю: Manzar, V. (2021). Denial of death as the denial of life. Denial of connection [In Russian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 119-122.

Наталья Турбина

*Психоаналитик, тренинговый аналитик
и супервизор ЕКПП (Австрия) и УАП*

*Магистр клинической психологии и психоанализа
Университета Страсбурга (Франция)*

*Преподаватель клинического психоанализа и психоанализа
детей и подростков*

**СОТРУДНИЧЕСТВО ПСИ-СООБЩЕСТВ:
ПУТЬ К ОБРЕТЕНИЮ ИЛИ К УТРАТЕ?**

Я хотела бы поразмышлять о сообществе, как о системе способной или неспособной к развитию, и о том, что может этому развитию способствовать. Поскольку процесс жизни всего живого разворачивается на двух планах, внешнем и внутреннем, в качестве ориентиров для своих размышлений я выбрала один критерий, который в большей мере характеризует внутреннее, второй отсылает к внешнему. Однако мы помним, что одно всегда перетекает в другое, и Лента Мебиуса прекрасно демонстрирует это. Внешняя устойчивость любой системы напрямую зависит от степени внутренней крепости. Какой бы яркой ни была внешняя манифестация, в случае, если она не подкреплена внутренним содержанием, в процессе жизни структура будет обнаруживать свою хрупкость.

Итак, критерий *внутренний* - **потенциал сообщества**. Это то, что будет составлять его базовый ресурс, основной источник питания. И то, как сообщество с ним обходится, скажется и на продолжительности его жизни, и на качестве результатов его деятельности. По изменениям этого показателя можно судить о том, сообщество развивается, стагнирует или умирает. Говоря о потенциале, мы рассматриваем как индивидуальный потенциал каждого из членов сообщества, так и общий,

групповой потенциал. При этом сразу стоит выделить несколько закономерностей:

- внутренний потенциал сообщества напрямую связан с потенциалом каждого из его членов, но он никогда не равен математической сумме потенциалов участников;
- общий потенциал сообщества качественно возрастает и существенно превосходит сумму отдельных потенциалов участников, если речь идет об их плодотворном сотрудничестве.

При этом **общий потенциал сообщества** будет определяться только той частью, в которой удалось достигнуть взаимной согласованности потенциалов участников и эффективно ее использовать.

Рассмотрим одну стратегию, которую частенько используют некоторые современные сообщества в надежде, что это обеспечит им процветание. Всегда легче заниматься не развитием внутреннего потенциала организации, а пригласить уже готовых звезд профессии, чтобы они своей звездностью создавали звездность организации. И кажется, что это беспроигрышный вариант. Но только спустя время становится понятным, что такие мероприятия повышают рейтинг приглашенных гостей, но никак не укрепляют жизнеспособность самого сообщества изнутри, разве что финансовым притоком. Мало того, в большинстве своем такой способ организации внешней активности и популяризации сообщества за счет приглашенных гостей приводит к тому, что совершенно исчезает общая ось внутренней деятельности сообщества (которая могла бы его скрепить), что в итоге ведет к возрастанию внутренней разобщенности. Это очень напоминает жизнь человека, который сам не зная, чем ему заняться, ищет уже существующие интересные, веселые компании, к которым он мог бы присоединиться, чтобы было чем заполнять свой день. В итоге он будет путешествовать, плавать, петь, изучать языки и древние искусства, заниматься спортом или еще чем-нибудь. Событий

может быть много, но они не создают в человеке ощущения собственной внутренней наполненности. Он остается зависим от внешнего. Так и деятельность сообщества может внешне казаться весьма разнообразной (из-за обилия гостей), а в сути своей она становится хаотичной, что приводит к постепенному внутреннему выхолащиванию. Здесь я упомяну еще один удивительный закон, который тысячекратно подтверждается в аналитической работе: внутреннее обогащение субъекта никогда не приходит извне (за счет внешнего знания кого-то другого), оно становится возможным только тогда, когда в том числе и благодаря внешнему воздействию будет задето что-то глубоко внутреннее, и именно это задетое запускает внутреннюю работу, результатом которой и будет обогащение. В случае приглашенных гостей, если их приезды не подвигают членов сообщества к совместной внутренней работе, которая может выливаться в дальнейшем в совместные проекты сообщества, гостевые выступления мало скажутся на способности сообщества как системы к развитию. Да, фасад внешней активности соблазнит и обеспечит какой-то приток новых членов. Но что дальше? Количество не переходит в качество автоматически.

Итак, первый акцент, который я хотела бы сделать: **необходимость работы с потенциалом сообщества, сотрудничество внутри.**

Говоря о сотрудничестве, хочу обозначить как минимум три уровня:

- взаимодействие членов внутри одного сообщества;
- сотрудничество разных психоаналитически-ориентированных сообществ;
- и сотрудничество психоаналитических сообществ с другими пси-сообществами и с представителями других областей знания.

Чтобы проиллюстрировать перспективу взаимного обогащения в результате взаимообмена опытом, приведу пример из геометрии, который использует Виктор Франкл в одной из своих работ: представьте себе стакан в трехмерном пространстве. А потом спроецируйте это стакан на разные двухмерные плоскости. На одной мы получим круг, на другой - прямоугольник. И то, и другое действительно описывает стакан. Но ни одна из проекций не отражает его суть в полной мере. Мало того, ни одна проекция не сообщает нам о том, что в трехмерном пространстве стакан - это открытая система.

Еще в начале 20 в. в своих работах по технике Фрейд напишет: “Каждый день мы обнаруживаем, что разные формы заболеваний не могут быть излечены одной единственной техникой”. В конце 20 века все больше и больше современных психоаналитиков говорят о необходимости вариативности техники и введении на сцену других техник, используемых в терапии, в силу роста числа пациентов не-невротических категорий. При этом речь ни в коей мере не идет о размывании границ методов, а лишь о признании того, что в некоторых случаях (в зависимости от диагностической категории пациента, от степени анализабельности, от его индивидуальных особенностей, специфики травматизации и т.д) другие методы могут оказаться более действенными или наилучший эффект может быть достигнут при их определенной комбинации. При этом остается важным, чтобы каждый специалист хорошо делал свою часть работы. Так например психодрама и символдрама незаменимы там, где наблюдается явная переполненность чувственным (во многом нерепрезентированным) опытом. Эти техники делают материал доступным для наблюдения, позволяют сформировать подступы для последующей символизации (которая может происходить уже в ходе психоанализа) и для возможной трансформации. Гештальт-терапия вносит неоценимый вклад в работу с пациентами с ярко выра-

женной нехваткой чувственного опыта (или с запретом на его проживание) и т.д. И это только быстрые наброски, чтобы проиллюстрировать идею возможного сотрудничества методов.

Идея сотрудничества с представителями других парадигм у многих может вызывать опасения. И первое якобы препятствие - отсутствие единого теоретического фундамента. И здесь кроется подвох: иногда в требовании единого теоретического видения может имплицитно присутствовать представление о тотальности именно нашего, психоаналитического, знания и требование, чтобы другой это признал, приняв наши основания и отказавшись от своих. Но это и будет препятствием к развитию. При стереоскопическом зрении, например, именно благодаря расхождениям изображений открывается ни много ни мало - целое пространственное измерение. Сотрудничество не означает слияния или растворения, стирания основ и границ методов. Речь идет о расширении видения (круг и прямоугольник шире описывают стакан, чем отдельная фигура сама по себе), когда речь идет об исследовании психического функционирования субъекта, и о необходимой в определенных случаях взаимодополняемости - когда речь идет о клинической практике. Мало того, именно невозможность полной согласованности разных взглядов создает зазор, в котором развитие нашего понимания становится возможным. В нашем случае стакан - это человек. И какой-бы гениальной не была одна теория, пытающаяся его описать, он всегда будет оставаться чем-то большим и требовать от нас заглянуть еще дальше.

Перейдем ко второму критерию оценки развития, *внешнему*. Начну с описания еще одной стратегии, которая на первый взгляд будто бы о состоятельности сообщества. Итак, сообщество повышает требования к стандартам при сертификации, существенно осложняет и удлиняет интеграцию новых членов, сужает поля для профессионального роста, а именно

требует, чтобы все профессиональное обучение, личный анализ кандидатов, супервизирование их практики происходило только у собственных специалистов. Никто другой не признается профессионалом, чей опыт мог бы заслуживать доверия. И все это под эгидой заботы о качественной профессиональной подготовке. Внешне все очень оправдано: качество и уровень обучения может быть гарантирован только, если речь идет о проверенных специалистах и высоких стандартах качества. И так действительно может быть и приносить свои достойные плоды. Главным пробным камнем того, доказательство это состоятельности или только ее имитация, оказывается последующий выход (или невыход) сообщества в более широкое профессиональное поле, готовность взаимодействовать с другими, с обществом в целом. Появится ли на внешней арене его деятельность, которая могла бы во всей красе проявить тот уровень профессионализма, о котором так заботились и возвращали, когда шли на определенную изоляцию? Это схоже с подростком, который креп и формировался внутри семьи (и в этом нет ничего плохого, наверняка есть даже свои преимущества), но все это для того, чтобы наконец наступил день, когда он выйдет в поле себе подобных, чтобы теперь там проявить себя, обрести свое место с учетом своих особенностей, талантов и способностей к внешнему взаимодействию и реализации в этом поле. Это здоровая логика развития. Она в равной мере справедлива и для развития субъекта, и для развития сообщества. Однако бывают случаи, когда никакого выхода сообщества из своей изоляции не происходит. Можно услышать объяснение по типу: “эти другие недостаточно хороши\профессиональны для нас, чтобы с ними строить что-то общее, или это взаимодействие может навредить и дискредитировать нас, повлечет за собой размывание профессиональной идентичности и т.д”. Но если подросток избегает взаимодействия с другими под предлогом того, что

оно опасно или разрушительно для его идентичности, мы понимаем, что это не про сформированность и разборчивость в связях, а про незрелость и внутреннюю хрупкость, которые порождают страх перед взаимодействием. То же может быть справедливо и для отдельных сообществ: не страх ли и ощущение внутренней хрупкости и нестабильности толкает их на усиление формальных требований на фоне избегания любого взаимодействия в профессиональном поле? Завышенные стандарты и требования выполняют функцию щита, сохраняя при этом какое-то время внешнюю привлекательность, которая держится на хорошо известном правиле: все запретное или трудно достижимое становится особенно желанным, т.е. предпринимается попытка стать более престижным и соблазнительным за счет собственной недоступности. Но помните, как у истерички: неизбежно наступит время, когда ей придется раздеться, и тогда окажется, что никакого фаллоса там нет.

Итак, второй акцент моего доклада: **внутреннее наполнение обязательно должно выливаться в плоды внешней деятельности.**

Наблюдая живые природные системы, мы видим естественные законы обмена: меньшее совершает свой вклад во что-то большее. При этом, большая система, объединяя в себе более мелкие, позволяет каждой малой системе питаться из общего источника и развиваться сообразно своей уникальной природе. При этом если малая система самоизолируется или ее существование не согласовано с более крупной системой, она или постепенно отторгается, или погибает из-за невозможности противостоять законам, в которых живет и развивается единая система. Здесь появляется вопрос двустороннего обмена и вклада в общее.

Обратимся к современному бизнес-пространству. В начале 21 века появился новый критерий оценки качества проектов.

Это понятие **общественной ценности** или т.н. **коэффициент социальной ответственности**.

В Швейцарии на основе концепта общественной ценности была создана международная платформа “Атлас общего благосостояния” (GemeinwohlAtlas), где были сделаны доступными к пониманию вклады крупных предприятий и организаций в общее благосостояние – или другими словами общественная ценность. В мае 2014 и сентябре 2015 были опубликованы данные для Швейцарии. А в 2015 г подобный атлас был создан впервые для Германии. В международном бизнес-понимании Корпоративная Социальная Ответственность трактуется как добровольный систематический вклад бизнеса в развитие общества, а не как разовые акты благотворительности. Эта часть определяется как стратегическое направление деятельности, повышающее деловую репутацию компании и во многом формирует сегодня имидж организации. Оказывается, что сегодня уже недостаточно “просто делать деньги”. Но это в бизнесе.

А как с этим обстоят дела у нас, в поле психоанализа? Можно сказать, что наша деятельность уже автоматически несет в себе социальную ценность, т.к мы работаем с людьми, зачем нам дополнительные коэффициенты? Но как раз вчера в своем докладе Элина Евланова уже подчеркивала тенденцию многих современных сообществ постепенно (иногда даже незаметно для самих себя) вырождаться в бизнес-структуру, где работа с людьми оказывается обычным зарабатыванием денег. И как раз в этих случаях никакой деятельности, относящейся к уровню социальной ответственности мы не обнаружим. Это будет простым деланием денег.

Именно потому, что наша работа изначально предполагает работу с людьми, и потому, что природе психоанализа свойственна определенная камерность, интимность, думаю, нам стоит искать подходящие формы, в которых будет реализовываться наш вклад в единую систему. И сегодня, в мире, где

наблюдается рост массового безумия, возрастают и становятся все более изощренными формы насилия, применяемые по отношению не только к отдельным людям или группам, но и к целым народам, в мире, где все сложнее складываются отношения субъекта с его телом и сексуальностью (об этом свидетельствует огромное количество операций не только в индустрии красоты, а и операции по смене пола) нам наверняка есть что делать. Мы все действительно в одной лодке, и наши кабинеты не спрячут нас от всего, что происходит сегодня в мире. В нашей работе мы признаем важность переходного пространства. Где встречается возможное и невозможное, реальное и фантазийное. Именно в этом пространстве появляется возможность для трансформаций, для развития. И мы, будучи такими разными, можем создавать такое совместное пространство, там встречаться и творить.

Для послання на цю статтю: Turbina, N. (2021). Collaboration in the field of psy-communities: a way to acquisition or to loss? [In Russian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 123-131.

Ирина Амосенок
Психолог-психоаналитик
Частная практика, город Токио, Япония

ПСИХОАНАЛИТИЧЕСКИЙ ЭТЮД С ЯПОНСКОЙ ПАЦИЕНТКОЙ

Уважаемые коллеги, благодарю Вас за возможность участия в конференции и выражаю признательность ее организаторам. В докладе хочу представить этюд терапии с японской пациенткой в психоаналитической модальности. Пациентка пришла ко мне на прием, по рекомендации моего коллеги психиатра, для прохождения психоанализа.

На прием пришла худенькая, очень миловидная девушка 28 лет. В имени пациентки присутствуют 2 иероглифа (井口), один со значением “колодец”, другой со значением “рот, отверстие, вход”. Пациентка очень говорливая, речь не прерывается, говорит с удовольствием, без стеснения, действительно как будто открыли многоводный колодец. Имя отражает способ коммуникации с людьми в социуме, общительность, потребность в контакте.

Запрос пациентки: “Как вообще с этим, что сейчас происходит у нее в жизни справляться?” Ее история такова: Из полной семьи, есть сестра, которая на 3 года ее младше. После школы поступила в университет, оформила кредит на обучение, оплачивала обучение самостоятельно. Во время обучения подрабатывала, зарабатывая себе на жизнь и оплату кредита. Год назад разорвала отношения с родителями и семьей. Три года назад разорвала отношения с молодым человеком, который жил за ее счет в ее съемном жилье и бил ее. На данный момент состоит в отношениях с молодым человеком, с которым планирует съехаться, для совместного проживания. Молодой

человек трудится в другом городе, и планирует переехать в Токио, работает в одном из филиалов компании, в которой работает и пациентка. Ей стали поступать звонки от девушки, которая стала ей угрожать своей беременностью от ее молодого человека, с требованием разорвать отношения с ним. В это время она обратилась к моему коллеге, врачу психиатру, с многочисленными жалобами на боли во всем теле, волнении и тревоге, плохой сон. Был поставлен диагноз “Соматизированное расстройство”, Ф45 по МКБ 10. Назначены успокоительные препараты и рекомендована психотерапия.

В ходе терапии выяснилось, приезжая домой на выходные, мама всегда требовала с нее деньги на семью и помощь по хозяйству. И хотя денег она зарабатывала немного, она была вынуждена давать деньги матери, так как боялась потерять семью. С сестры деньги не требовались, что очень обижало. В течение одной из сессий я спросила, что ей хочется больше всего в жизни? Она ответила: что есть.

И приложила руки в область желудка. Я поинтересовалась, что же происходит у нее в животе? Она рассказала, что почувствовала внезапную боль. Когда еще случалась подобная боль? Она опустила глаза, когда мама отдавала мою еду отцу. Почему мама так поступала? Папа любит есть, он толстый, а я ем медленно и мне вообще не нужно кушать, потому как не заслужила, о том, что в родительском доме постоянно испытывала чувство голода, что и послужило поводом разрыва с семьей. Ей постоянно указывали на недостатки, заставляли много трудиться по дому, и постоянное чувство голода от недоедания. Мы много говорили о том, кто в нынешней жизни разрешает ей кушать, наслаждаться, устанавливать правила, не испытывать чувство вины, жить как ей хочется. Были вопросы, не плохой ли она человек, будет ли она счастлива, можно ли ей доверять самой себе.

Пациентка рассказала, что первые отношения с парнем, были бегством от одиночества и желанием найти близкого человека, но все 3 года чувствовала, что она недостаточно хорошо, парень отбирал еду и в конце концов начал заниматься рукоприкладством, и она разорвала эти отношения. Говорила о том, что, наверное, она все-таки что-то делала не так, что нужно быть лучше.

В конце 1-й сессии она задала вопрос, когда мы начнем сам анализ? Вернее, она спросила, когда же мы будем делать сам анализ? И была в большом недоумении, что что все эти разговоры и есть анализ. Многие японцы спрашивают и говорят о психоанализе, как о некотором акте или действии, которое необходимо совершить и в переносе всегда есть ощущение, что ты что-то пациенту не показал главный фокус.

Замечу, что после 2-х психоаналитических сессий, пациентка не вернулась на лечение к психиатру. Хочется рассматривать это как знак, что девушка научилась справляться с проблемами или успешно справляется с ними в текущей жизни.

Структура личности пациентки - депрессивная, о чем свидетельствует ее ощущение собственной внутренней плохости, и излишняя терпеливость по отношению к несправедливостям и тяготам жизни и желание быть хорошей дочерью и женщиной.

Размышляя об этом случае, можно увидеть, с одной стороны, много злости и агрессивности, направленной против себя, об этом говорят взаимоотношения с родителями и сестрой, в виде финансовой помощи, физического труда на благо семьи, принятие идеи о том, что она не может жить просто так в их доме и так или иначе должна им помогать. Хотя внутренне, вместе с взрослением, у нее это вызывает все большее возмущение, протест и злость. С другой стороны, отношения, которые она выстраивает в своей частной жизни, основываются на подавлении, своей внутренней враждебности и отличного отношения к абьюзеру, дабы заслужить его хорошее располо-

жение в свою сторону. Это можно проследить в трехгодичных отношениях с рукоприкладством и издевательствами, с последующим разрывом отношений или желание строить новые отношения, несмотря на вымышленную или реальную беременность параллельной настоящей или же нереальной подруги нового молодого человека, готовность предоставить ему свое жилье и себя в распоряжение во имя любви и надежды обрести счастье.

Фрейд отмечал, что люди в депрессивном состоянии направляют большую часть своего негативного аффекта не на другого, а на самого себя, ненавидя себя вне всякого соотношения со своими актуальными недостатками. В этом же случае можно отметить также действие другого механизма переживаний эмоций, описанного Нэнси Мак Вильямс, когда человек с депрессивной структурой личности, боясь признать свою внутреннюю враждебность, ведет себя исключительно хорошо по отношению к абьюзера, искренне считая, что отличное поведение прекратит плохое отношение со стороны абьюзера. По мнению Мак Вильямс: эта формулировка не совпадает со старой моделью направленного вовнутрь гнева, описанной Фрейдом. Но в клинической картине, мы можем проследить и тот и другой механизм, которые действуют поочередно или параллельно, иногда перетекая в друг друга.

Хотелось бы заметить, что японское невероятно сплоченное общество, каждый член которого, должен быть как все, оправдывать ожидания группы, не выносить на всеобщее обозрение свои эмоции и чувства, хранить их в себе, справляться самостоятельно, не оставляет выбора для тех, чей дух настроен чуть более чувствительно, чем у других, быть изгоем или же закончить земной путь самостоятельно, не посягая на устоявшиеся устои и скрепы социума. Потому как выжить можно только всем вместе, соблюдая одни и те же правила, не выделяясь и не предъявляя свою инаковость миру, тем

самым себя хаос в многовековой уклад. И понимание, невозможности инаковости приводит к формированию депрессивной структуре личности и депрессивного склада общества в целом.

Возвращаясь к теоретической базе, депрессивные люди, нередко справляются со своей бессознательными импульсами благодаря тому, что помогают другим, что в свою очередь, помогает позволять им противостоять своей вине. Таким образом, ребенок выходит из переживаний травматической или преждевременной потери, идеализируя потерянный объект и вбирая все негативные аффекты в ощущение собственного “Я” (сэлф). Эта депрессивная динамика создает глубинное переживание собственной “плохости”, отделяющейся от образа доброжелательной личности, в которой ощущается потребность. Данная динамика должна быть очень сильна, чтобы собственная “плохость” не спровоцировала в дальнейшем очередной уход. Если некто, пережив болезненный опыт сепарации, верит, что именно собственные плохие качества привели к сепарации с любимым объектом, он может очень сильно стремиться к тому, чтобы испытывать только позитивные чувства к тому, кого любит. В таком контексте становится понятно сопротивление депрессивных людей признанию собственной, даже вполне естественной, враждебности. Оно, например, проявляется в поведении человека, который остается с абьюзным партнером, считая, что если бы он сам был достаточно хорошим, то плохое обращение партнера прекратилось бы.

Дети экзистенциально зависимы. Если те, от кого они вынуждены зависеть, ненадежны и недостаточно хороши, дети имеют выбор между соприкосновением с подобной реальностью, или жизнью в хроническом страхе и отрицании его. Они верят, что источник их несчастий находится в них самих, таким образом сохраняется ощущение, что улучшение себя может изменить ситуацию. Обычно люди идут на любого рода страдания, чтобы избежать беспомощности. Лучше испыты-

вать чувство вины, чем невыносимое чувство слабости. В случае эмоционально опасного общения поворот против себя наилучшее развитие событий.

Одним из важных условий терапии депрессивно организованной личности будет принятие, уважения, понимание, не осуждение.

Анализирование предположений пациента о неизбежном отвержении и понимание его стремления быть “хорошим” в целях его предотвращения составляет большую часть работы с депрессивной личностью.

Примечание:

**F45.0 по классификации МКБ-10
Соматизированное расстройство**

Основными чертами являются многочисленные, повторные, часто меняющиеся физические симптомы, имеющие место по крайней мере в течение двух лет. Большинство пациентов имеют длительную и сложную историю контактов со службами первичной и специализированной медицинской помощи, в ходе которых могло быть выполнено множество безрезультатных исследований и бесплодных диагностических манипуляций. Симптоматика может относиться к любой части тела или системе органов. Течение расстройства хроническое и неустойчивое и часто ассоциируется с нарушением социального, межличностного и семейного поведения.

Литература:

1. Кляйн, М. (2007). Любовь, вина и репарация. том 2. Ижевск ERGO.
2. Мак-Вильямс, Н. (1998). Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе. М.: класс, 480 с.
3. The International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems. 10th revision (ICD-10). 2016.
4. Freud, S. (1917). Mourning and melancholia. Standard Edition, 14, 243-258.
5. LaPlanche, J., & Pontalis, J.B. (1973). The language of psychoanalysis. New York: Norton.

Для послання на цю статтю: Amosenok, I. (2021). A psychoanalytic case with a Japanese patient [In Russian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 131-137.

Олександра Білявська

*Практичний психолог, психоаналітичний консультант,
керівниця психоаналітичного центру “Alter-Ego”,
здобувач Ph.D. з психології*

*Член і експерт із сертифікації освітніх програм
Дивізіону “Психоаналітична психологія і психотерапія”
Національної психологічної асоціації України*

**ОПЕРАЦІОНАЛІЗОВАНА
ПСИХОДИНАМІЧНА ДІАГНОСТИКА (OPD2),
КРОК ДО КОНТРОЛЬОВАНОЇ ПРАКТИКИ**

На сьогодні в Україні триває реформування системи охорони здоров'я України, а в подальшому всіх нас чекає орієнтація на страхову медицину, все більше розвиваються приватні психотерапевтичні та психологічні центри та приватні індивідуальні практики. В свою чергу постає питання ціноутворення та фінансування, а також контроль якості психологічних послуг.

Тож викликом для психотерапевтичної спільноти найближчого майбутнього є створення зваженого, обґрунтованого, стандартизованого підходу до діагностики, планування психотерапії та оцінки її результатів з метою залучення фінансових ресурсів Національної служби здоров'я України та страхових компаній. Забезпечення збереження, конфіденційності та захисту даних.

Актуальні проблеми на ринку ментального здоров'я, та перспективи рішення

1) Відсутність спільного дискурсу між:

- психіатром/психотерапевтом/психологом
- психотерапевтами різних психодинамічних напрямків
- сімейним лікарем/психотерапевтом

Рішення: OPD2 - це універсальна діагностична система створена для об'єднання спеціалістів в сфері ментального здоров'я в інтересах клієнта, по запити страхової медицини.

2) Відсутність єдиної електронної бази медичних (в тому числі в сфері психіки) документів по клієнту на протязі життя.

Рішення: авторська платформа opd-online.com - дозволяє не тільки вести психотерапевтичну практику on-line, а й за потребою передавати карту клієнта в рамках клініки (при зміні психотерапевта), або для додаткової консультації (наприклад психіатра) - без порушення конфіденційності.

3) Низький рівень діагностико-прогностичної компетенції, як індивідуальної так і в рамках спільнот.

Рішення: OPD2 - складається з оптимізованих, операціоналізованих та уніфікованих експертних висновків, які наповненні прикладами за рівнями оцінки в балах. Що в свою чергу дозволяє в рази підвищувати спільні показники в постановці діагнозу серед незалежних експертів.

4) Складність в вимірюванні ефективності терапії

Рішення: OPD2 - це система, яка окрім постановки діагнозу дозволяє скласти план терапевтичного втручання в динаміці. Тобто це фокусована терапія с можливістю відслідковувати динаміку від моменту відсутності усвідомлення до повного опрацювання і розчинення в рамках конкретного фокусу (до 5-ти): дисфункціональні стосунки, конфлікт, елемент структури. Гейдельберська шкала.

5) Відсутність єдиного формату представлення супервізійних випадків.

Рішення: OPD2 - це світова практика супервізій, за рахунок 5-ти вимірного протоколу, та представленню 3-х типів інформації: об'єктивної, суб'єктивної та сценічної, при цьому в баченні клієнта на перетині його соматичного/психологічного та соціального статусу.

6) Відсутність єдиного стандарту якості послуг в сфері ментального здоров'я.

Рішення: Заповнення протоколу OPD2 - дозволяє чітко бачити суперечності та оцінити компетентність діагноста, за рахунок диференційної кореляції між осями.

Операціоналізована психодинамічна діагностика (ОПД-2).

Психотерапевтична робота починається з діагностики, мета якої - виявити принципово важливі для вибору фокуса і планування терапії характеристики пацієнта.

Підручники по психотерапії обов'язково включають главу про те, як проводити первинне діагностичне інтерв'ю, як збирати анамнез та ін. Але мало який дає виразний, структурований опис алгоритму постановки психотерапевтичного діагнозу і подальшого планування психотерапії.

ОПД (операціоналізована психодинамічна діагностика) являє собою сучасний діагностичний інструмент, який дозволяє структурувати отриману в ході діагностики інформацію і, виділивши найважливіше, поставити діагноз і грамотно спланувати лікування. З цією метою, робоча група ОПД (близько 50 провідних німецьких психотерапевтів) в вересні 1992 почала розробку клінічних і емпіричних посібників. Проаналізувавши сучасні психодинамічні дослідження, робоча група виділила 5 осей, 4 з яких психодинамічні, засновані на психоаналітичному підході (структура особистості, інтрапсихічний конфлікт, перенесення і контрперенос) і одна описова вісь.

У Німеччині оплату психотерапії переймають страхові каси. У зв'язку з цим, німецьким психотерапевтам необхідний був універсальний, незалежний від теоретичної школи, діагностичний інструмент, який могли б використати в науковій і практичній діяльності терапевти всіх напрямків. За роки застосування був зібраний великий емпіричний матеріал. Цей практичний досвід і численні дослідження дали підставу переглянути деякі положення ОПД-1, і створити новий варіант ОПД-2 (змінений і доповнений).

Література:

Онлайн-платформа OPD-2 українською мовою https://alterego.net.ua/seminar_opd/#collapseOne

Для посилання на цю статтю: Biliavska, O. (2021). Operationalized psychodynamic diagnostics (OPD2) as a step to the controlled practice [In Ukrainian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 138-140.

Мар'яна Великодна¹, Євгеній Гергель²

1. *Психоаналітик, клінічний психолог, кандидат психологічних наук
Криворізький державний педагогічний університет
Модератор Дивізіону “Психоаналітична психологія і психотерапія”
Національної психологічної асоціації України*
2. *Практичний психолог психоаналітичного спрямування, кандидат
психологічних наук, Криворізький державний педагогічний університет
член Дивізіону “Психоаналітична психологія і психотерапія”
Національної психологічної асоціації України*

“ДОСТАТНЬО ХОРОША” ПСИХОАНАЛІТИЧНА СПІЛЬНОТА ОЧИМА УКРАЇНСЬКИХ ПРАКТИКІВ: РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

Психоаналітичним спільнотам чимало докоряють у стилі побудови відносин як із власними членами, так і з іншими професійними інституціями та їх представниками. Самі психоаналітики, наприклад F.M. Lachmann [3], J. Sloane [8], H. Nilsen [5], описують свій особистий чи колегіальний болісний досвід дискримінації, невизнання, відмови в присвоєнні статусів чи вигнання їх або їхніх колег у різних психоаналітичних асоціаціях світу. Інші (Kernberg, 1986 [2]; Reeder, 2004 [6]; Szecsödy, 2008 [9]) вказують на наявні проблеми психоаналітичного тренінгу, що пов'язані з особливостями функціонування психоаналітичних інститутів та спільнот як таких, що часто мають надмірну секретність рішень та оцінок, підтримують ідеалізацію викладачів та протистоять посиленню індивідуальності кандидата в психоаналітики, а в деяких випадках — схвалюють мало не інцестуозну близькість між кандидатами та старшими членами спільноти. Щодо загальної атмосфери, J. Reeder (2004) говорить про постійну двозначність, що панує в психоаналітичній культурі [6], O. Kernberg (1986) підкреслює одночасні ідеалізацію та переслідування [2], а D. Shah (2018)

викриває традицію зверхності як виразну рису багатьох психоаналітичних спільнот, яка не лише спрямована на інших колег не-психоаналітичних галузей, але і реалізована в самій психоаналітичній практиці, що проявляється часом і у контрперенесенні з аналізантами [7]. Як наслідок, чутливістю та крихкістю психоаналітиків у спільнотах часто знехтувано, що породжує відчуження одних та зловживання владою в інших (Ellis, 2020 [1]). Втім, долученість до спільноти є важливою, зокрема для відчуття підтримки колег та зміни техніки роботи в кризові періоди (Velykodna, Tsyhanenko, 2021 [10]).

Окрім аналізу та переосмислення історії життя психоаналітичних спільнот для опрацювання недоліків чи помилок, які вже сталися, важливим може бути також аналіз того, які потреби і побажання щодо перебування в спільноті є у самих психоаналітиків. Користуючись концепцією Д. Віннікотта про “достатньо хорошу матір” (яка не завжди може *вгадати*, чого конкретно хоче її дитина, але вона *намагається* зрозуміти, прислухатися, вловити те, що є важливим саме зараз і саме для її дитя [11]), а також тим чудовим фактом, що наші колеги давно не є немовлятами, ми вирішили також здійснити спробу почути те, що вони самі розцінюють як важливе і потрібне для психоаналітичної спільноти.

Відтак, *мета* цієї доповіді – висвітлити результати дослідження уявлень українських практиків психоаналітичного спрямування про значущі риси психоаналітичних спільнот та здійснити спробу моделювання “достатньо хорошої” психоаналітичної спільноти.

Опис дослідження. Для реалізації поставленої мети було організоване і проведене анонімне україномовне онлайн-опитування для психоаналітиків, психоаналітичних психологів та психоаналітичних психотерапевтів, до якого долучилося 62 особи (54 жінки та 8 чоловіків). Збір відповідей відбувся з 17 по 24 листопада 2020 року.

Опитування включало такі елементи: 1) поінформовану згоду на участь у дослідженні та на збір даних; 2) особливості веденої практичної діяльності (професійний статус, вид діяльності, членство у психоаналітичних спільнотах, кількість років досвіду роботи); 3) оцінку елементів запропонованого переліку рис і можливостей психоаналітичних спільнот за варіантами “Дуже важливо” / ”Скоріше важливо” / ”Важко визначитися” / “Скоріше неважливо” / “Зовсім не важливо”; 4) стать респондента, 5) числову оцінку прийняттого розміру річного членського внеску у психоаналітичній спільноті.

Для встановлення статистично достовірних відмінностей нами було використано декілька методів: t-критерій Стьюдента, а також однофакторний дисперсійний аналіз за Фішером та Краскелом-Уолесом. Однофакторний дисперсійний аналіз за Фішером як основний, більш “потужний”, та однофакторний дисперсійний аналіз за Краскелом-Уолесом як допоміжний та перевіряючий. Обробка та статистичний аналіз даних здійснювалася за допомогою EOM (пакет Statistica).

Обговорення результатів. Спершу зупинимося на детальному описі вибірки респондентів опитування. До неї увійшло:

- 51,6% психоаналітичних психологів (n=32);
- 11,3% психоаналітиків або психоаналітичних психотерапевти (n=7);
- 37,1% осіб, що здобувають психоаналітичну освіту.

Відтак, за характером вибірки, результати цього опитування більшою мірою (хоч і не винятково) висвітлюють те, чим психоаналітичні спільноти можуть бути привабливими для практиків, що розпочинають чи недавно розпочали свій шлях в психоаналізі. Тим не менше, щодо специфіки своєї діяльності, респонденти відзначили, що принаймні 38,7% з них практикують психоаналіз, а 50% вказали, що практикують психоаналітичну психотерапію. Більшість (62,9%) практикує психоаналітично орієнтоване консультування. В той же час 17,7% опитаних

практиків є науковцями-дослідниками в полі психоаналізу. Тільки 4 особи (6,5%) повідомили, що поки не практикують нічого з перерахованого. Цікаво, що 27,4% опитаних не є членами жодної психоаналітичної спільноти, а 29% є членами кількох спільнот.

Середньогрупові значення цінності різних особливостей чи можливостей психоаналітичних спільнот, які роблять їх привабливими для членства подано в Рисунку 1. Їхній підрахунок спирався на присвоєння таких числових значень: “Дуже важливо” – 2, “Скоріше важливо” – 1, “Важко визначитися” – 0, “Скоріше не важливо” – -1, “Зовсім не важливо” – -2. Передусім ми виходили з припущення, що зможемо побачити топ-перелік рис психоаналітичної спільноти, які отримують середньогрупове значення в діапазоні від 1 до 2, а також визначимо риси з від’ємним значенням від -1 до -2 відповідно свого маркування як неважливі для респондентів.

Як видно з Рисунку 1, до топ-переліку рис, що мають діапазон середньогрупової значущості від 1 до 2 увійшло 18 рис, в той час як рис із середньогруповим значенням від -1 до -2 не виявлено. Наведений в Рисунку 1 перелік є *рейтингом ознак*, які, на думку учасників опитування є важливими і бажаними характеристиками “достатньо хорошої” психоаналітичної спільноти. Варто звернути увагу, що в топі характеристик виділяються такі, які стосуються, з одного боку, офіційних підстав її функціонування, як наприклад: “Є визнаною в країні” (найвища позиція - 1,47), “Дотримується закону країни, в якій функціонує” (1,24) і т.п. А з іншого, внутрішніми, так би мовити, організаційними “кліматичними” характеристиками, що функціонують на демократичних засадах: “Дає рівні права і можливості своїм членам” (1,31), “Є демократичною за процедурою прийняття рішень” (1,26), “Не толерує дискримінацію” тощо.

Рис. 1. Середньогрупові значення цінності різних характеристик психоаналітичних спільнот

Втім, і перші, і другі більшою мірою можна прокоментувати як апелюючі до Закону (імені Батька; Ж. Лакан, 1960 [12]) та його фалічності, втілюваної через соціальне визнання. Іншими словами, ми спостерігаємо тут виражене бажання колег, і мабуть це не дивно, працювати за зрозумілими, надійними правилами, і відчувати повагу до себе і почуватися захищено в колі однодумців.

Окремого обговорення потребує пара рис, значення яких виявилось близьким до нуля (*Об'єднує однодумців певного психоаналітичного підходу чи профілю* 0,16; *Має відомого авторитетного лідера* 0,15; *Є багаточисельною за своїм складом* -0,06). Таке числове значення могло би вказувати на певну байдужість респондентів до цих рис, що було би справедливим, якщо б опитані дійсно найчастіше давали відповідь 0 (тобто “Важко визначитися”). Однак, якщо подивитися на графічний розподіл відповідей (Рисунок 2, 3 та 5), стає очевидним, що думки розділилися практично навпіл між варіантами відповідей, числове значення яких відповідає -2, -1, 1 та 2.

Отже, наближення до 0 в зазначених трьох випадках вказує саме на неоднотайність опитаних в цих питаннях.

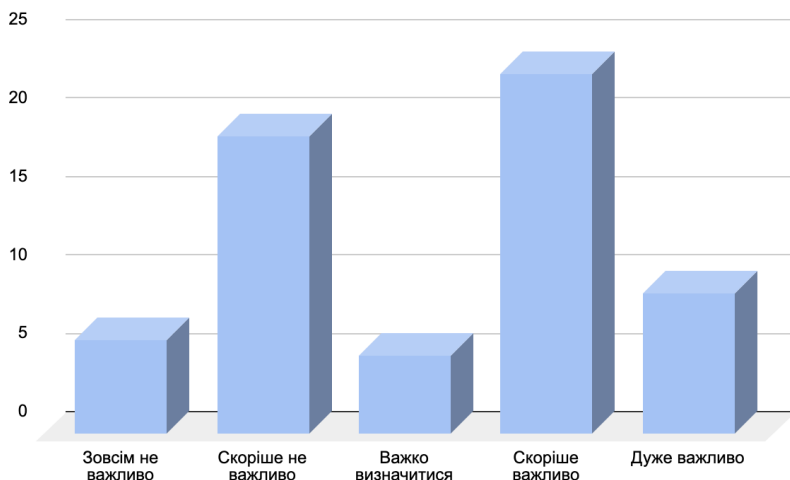

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів за рисою “Об’єднує однодумців певного психоаналітичного підходу чи профілю”

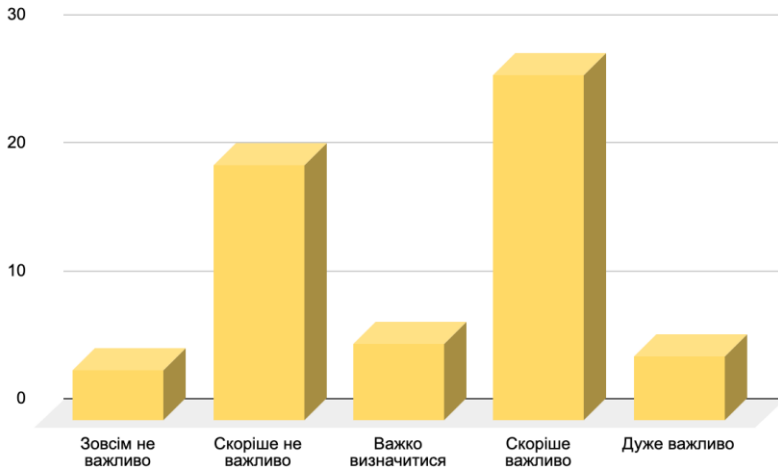

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів за рисою “Має відомого авторитетного лідера (чи лідерів)”

Гадаємо, що такий розподіл відповідей щодо питання авторитетних лідерів може перегукуватися зі спостереженнями колишніх президентів Данської, Шведської та Норвезької психоаналітичних спілок (Lunn, Nøydahl, Berggren, 2016 [4]), які вказали на неоднозначність теми авторитетності в психоаналітичних спільнотах, оскільки (а) ця авторитетність часто рольово-задана, тобто пов’язана не з особистісними рисами чи професійними якостями, а з посадою, ніби “нав’язана”; (б) може бути односторонньою (визнання авторитету тільки від старших колег чи тільки від молоді спілки) і тим самим знову ж виглядати штучно; (в) часто ризикує перерости в авторитарність і зловживання владою. Відтак, авторитетний лідер може бути бажаним для одних як натхненник і лякаючим чи зайвим для інших як хтось потенційно деспотичний або розчаровуючий.

Перевіримо тепер, чи можна побачити подібну неоднозначність і в інших пунктах опитування, а також те, чим вона може бути зумовлена. Для цього ми скористалися t-критерієм

Стьюдента і виміряли подібність чи розбіжність відповідей за одними і тими ж пунктами рис психоаналітичних спільнот, наданих респондентами з різним освітнім статусом, різною статтю та різною приналежністю до психоаналітичних спільнот на момент опитування.

У таблиці 1 подано ті результати підрахунків за t-критерієм Стьюдента щодо різниці між дипломованими (сертифікованими) психоаналітиками та особами, котрі ще здобувають психоаналітичну освіту, які подолали або виявилися близькими до високого рівня статистичної довіри ($p < 0,01$; $p < 0,05$).

Таблиця 1

Статистично значуща різниця у виборах рис психоаналітичних спільнот між дипломованими (сертифікованими) спеціалістами та особами, що здобувають психоаналітичну освіту

	СЕРЕДНЄ Здобуваю освіту	СЕРЕДНЄ Дипломований (сертифікований) спеціаліст	Значення t-критерію Стьюдента	Рівень значимості <i>p</i>	N Здобуваю освіту	N Дипломований (сертифікований) спеціаліст
Має власні освітні програми	1,39	0,90	1,8	0,07627	23	39
Має відомого, авторитетного лідера (чи лідерів)	-0,22	0,36	-1,9	0,05750	23	39
Є фінансово забезпеченою	1,17	0,26	3,0	<u>0,00383**</u>	23	39
Відстоює права і гідність своїх членів перед громадськістю	0,87	1,54	-2,8	<u>0,00728**</u>	23	39
Не толерує дискримінацію	0,91	1,36	-2,1	<u>0,04405*</u>	23	39
Дотримується закону країни, в якій функціонує	1,00	1,38	-1,7	0,08995	23	39

Примітка: ** рівень статистичної довіри – $p < 0,01$; * рівень статистичної довіри – $0,01 < p < 0,05$; виділена напівжирним шрифтом – більша змінна.

Як видно з Таблиці 1, найбільша встановлена різниця стоується оцінки риси “Є фінансово забезпеченою”, яка виявилась суттєво важливішою у сприйнятті психоаналітичної спільноти як привабливої для осіб, які ще здобувають психоаналітичну освіту. Ми можемо порівняти це також із отриманими даними за кількістю років досвіду на психоаналітичній ниві (Рисунок 4). Якщо підсумувати, то ті, хто працює менше років та ще навчається, більшою мірою розцінює заможність психоаналітичної спільноти як привабливу рису для свого членства. Цікаво, що важливість цієї риси знижується з досвідом понад 4 роки, але знову стає помірно актуальною, коли досвід перевищує 9 років.

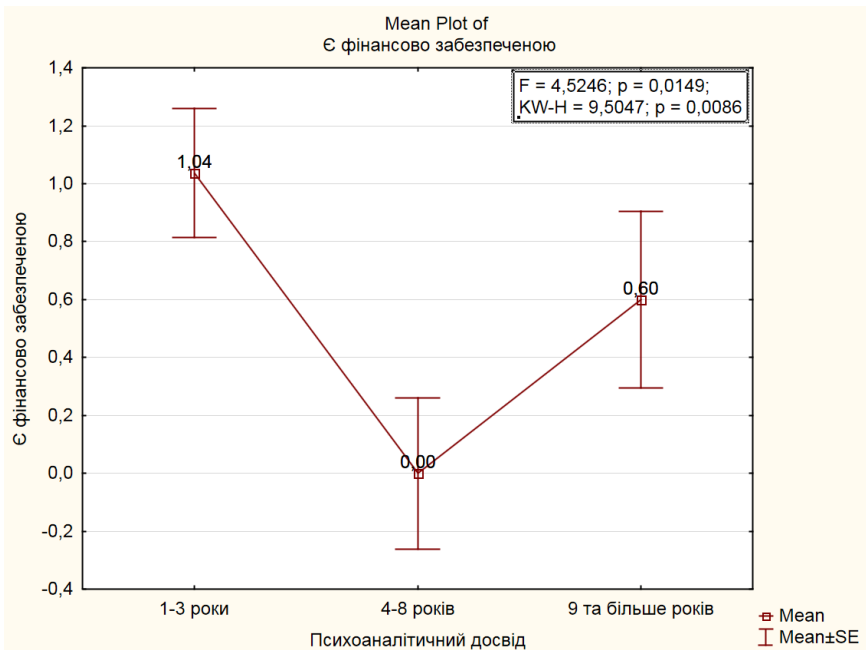

Рис. 4. Розподіл середніх оцінок риси “Є фінансово забезпеченою” респондентами з різним досвідом у галузі.

Наступна значуща різниця, наведена в Таблиці 1, стосується того, що для дипломованих і сертифікованих психоаналітиків чи психоаналітичних консультантів істотно важливішим стає пункт про те, що психоаналітична спільнота *“Відстоює права і гідність своїх членів перед громадськістю”*. Більше того, середньогрупове значення відзначеної риси серед цих фахівців доволі високе – 1,54, що підкреслює її неабияку актуальність. Іншою рисою з високим значенням для дипломованих і сертифікованих фахівців стала *Нетолерантність до дискримінації* (1,36), що виявилася вищою, ніж в недипломованих колег на рівні значущості $p < 0,05$. Відтак, постає питання, про що можуть свідчити ці дані: 1) про болісний досвід опитаних дипломованих і сертифікованих психоаналітиків, в якому вони зіштовхнулися з дискримінацією у спільнотах та тим, що спільнота не захищає “своїх” в разі потреби? 2) про позасвідомі процеси, внаслідок яких світ виглядає ворожим і переслідуючим, а “достатньо хороша” спільнота – турботливою і потентною в захисті своїх членів? Це питання залишається дискусійним.

Додатково з Таблиці 1 випливає, що є деякі тенденції у відмінностях, які не подолали рівня статистичної довіри у $p < 0,05$, але наблизилися до нього ($p < 0,1$). Так, для ще не дипломованих і не сертифікованих респондентів більш цінним є, коли психоаналітична спільнота *Має власні освітні програми* (1,39), а для їх дипломованих і сертифікованих колег – більшого значення набуває *законність діяльності спільноти* (1,38). Крім того, хоча рису *“Має відомого та авторитетного лідера (чи лідерів)”* й було оцінено неоднотайно (як ми вже ілюстрували Рисунком 3), все ж, згідно з Таблицею 1, існує певна тенденція, що дипломованими і сертифікованими психоаналітичними практиками вона частіше оцінюється як важлива (0,36).

Звернімося тепер до різниці у відповідях опитаних, які є або не є членами психоаналітичних спільнот (Таблиця 2).

Таблиця 2

Статистично значуща різниця у виборах рис психоаналітичних спільнот між тими, хто належить і хто не належить до психоаналітичної спільноти

	СЕРЕДНЕ Без членства	СЕРЕДНЕ Є членами пси- хоаналітичної спільноти	Значення t-критерію Стюдента	Рівень значимості p	N Без членства	N Є членами пси- хоаналітичної спільноти
Є фінансово забезпеченою	1,24	0,36	2,6	0,0111*	17	45
Популяризує психоаналітичну практику в очах громадськості	1,65	0,98	2,3	0,0274*	17	45
Відстоює права і гідність своїх членів перед громадськістю	0,88	1,44	-2,1	0,0396*	17	45
Налаштована на кооперацію між членами	1,65	1,13	2,0	0,0506	17	45
Поважає інші напрямки психологічної та психотерапевтичної практики	1,65	1,13	2,0	0,0506	17	45
Має не завищений розмір членського внеску	1,65	0,73	3,5	0,0009**	17	45

Примітка: ** рівень статистичної довіри – $p < 0,01$; * рівень статистичної довіри – $0,01 < p < 0,05$; виділена напівжирним шрифтом – більша змінна.

Передусім, для не-членів спільнот значно привабливішим є пункт “Має не завищений розмір членського внеску” (1,65) і при цьому “Є фінансово забезпеченою” (1,24), що – принаймні на перший погляд – виглядає протирічно. Третє місце за значущістю різниці посів пункт “Популяризує психоаналітичну практику в очах громадськості” (1,65), який теж виявився важливішим для не-членів спільнот. Наближеними до статистично значущих виявилися також пункти “Налаштована на кооперацію між членами” (1,65) та “Поважає інші напрямки психологічної та психотерапевтичної практики” (1,65), обрані респондентами без членства в психоаналітичних спільнотах. Ті ж, хто є членами однієї чи кількох психоаналітичних спільнот, більшою мірою цінують здатність спільноти “Відстоювати

права і гідність своїх членів перед громадськістю” (1,44). Що, враховуючи вищевикладені результати за цим пунктом, підтверджує гіпотезу про внесок досвіду членства у формулюванні цього запиту: залученість до спільнот створює, стимулює чи виступає об’єктом проєкції для відчуття уразливості перед світом поза спільнотою та потребу в захисті себе громадою колег.

Втім, слід визнати, що у тих респондентів, які сказали, що не є членами психоаналітичної спільноти, ми не уточнили, чи вони були членами такої спільноти раніше. Це дозволило б уточнити те, чи можна представлені результати інтерпретувати в більшому зв’язку з наявністю чи відсутністю досвіду членства в спільнотах.

Дані порівняння середніх значень оцінок рис психоаналітичних спільнот чоловіками та жінкам подано в Таблиці 3.

Таблиця 3

Статистично значуща різниця у виборах рис психоаналітичних спільнот між жінками і чоловіками

	СЕРЕДНЄ Жінки	СЕРЕДНЄ Чоловіки	Значення t-критерію Стьюдента	Рівень значимості p	N Жінки	N Чоловіки
Надає можливість для міжнародної сертифікації	1,30	0,63	1,82	0,0744	54	8
Є демократичною за процедурою прийняття рішень	1,41	0,25	3,33	<u>0,0015**</u>	54	8
Відстоює права і гідність своїх членів перед громадськістю	1,37	0,75	1,72	0,0897	54	8
Підтримує освітні ініціативи своїх членів	1,20	0,38	2,08	<u>0,0422*</u>	54	8
Поважає інші психоаналітичні спільноти	1,46	0,63	2,49	<u>0,0155*</u>	54	8
Поважає інші напрямки психологічної та психотерапевтичної практики	1,37	0,63	2,19	<u>0,0325*</u>	54	8
Не толерує дискримінацію	1,30	0,50	2,60	<u>0,0118*</u>	54	8
Дотримується закону країни, в якій функціонує	1,33	0,63	2,24	<u>0,0289*</u>	54	8

Примітка: ** рівень статистичної довіри – $p < 0,01$; * рівень статистичної довіри – $0,01 < p < 0,05$; виділена напівжирним шрифтом – більша змінна.

Як бачимо, серед опитаних респондентів жінки частіше відзначали як важливі риси “Є демократичною за процедурою прийняття рішень” (1,41), “Не толерує дискримінацію” (1,30), “Поважає інші психоаналітичні спільноти” (1,46) та “Поважає інші напрямки психологічної та психотерапевтичної практики” (1,37), “Дотримується закону країни, в якій функціонує” (1,33), “Підтримує освітні ініціативи своїх членів” (1,20), що в цілому може відбивати як більшу потребу в повазі й підтримці, так і більшу готовність їх надавати самій.

Частина відмінностей також була встановлена при аналізі відповідей осіб з різним ступенем досвідченості. Для зручності підрахунків ми об’єднали фахівців у три групи: 1-3 роки досвіду, 4-8 років досвіду, 9 і більше років досвіду. Виявилося, що є кілька рис, розподіл вибору яких відрізняється саме за цим критерієм.

Наприклад, неоднорідна зацікавленість у тому, щоб психоаналітична спільнота була багаточисельною, виявилась узгодженою із досвідом залученості до психоаналітичної галузі: респонденти з досвідом 1-3 роки частіше відзначали цю рису як важливу, а ті, чий досвід має 4 роки і більше — як не важливу (Рисунок 5). Отже, з досвідом психоаналітики та психоаналітичні психологи меншою мірою покладаються на багаточисельність психоаналітичної спільноти як на щось, що робить її привабливою (оскільки вона є бажаною іншими), в той час як для початківців це може бути важливим орієнтиром для вибору, адже поки що вони ймовірно менше орієнтуються в інших важливих для себе критеріях. Окрім власне недосвідченості, така тенденція може бути пояснена з точки зору Лаканівського “Іншого, наділеного знанням” [12]: якщо так багато інших обирають певну спільноту, то можливо вони щось знають, знаються на цьому, і варто й собі долучитися. З часом, з відкриттям нестачі на місці, де раніше локалізувався *Інший, наділений знанням*, психоаналітик може менше покладатися на те, як обирають колеги, і вступати до спільноти, яка йому симпатизує за його унікальним суб’єктивним вибором.

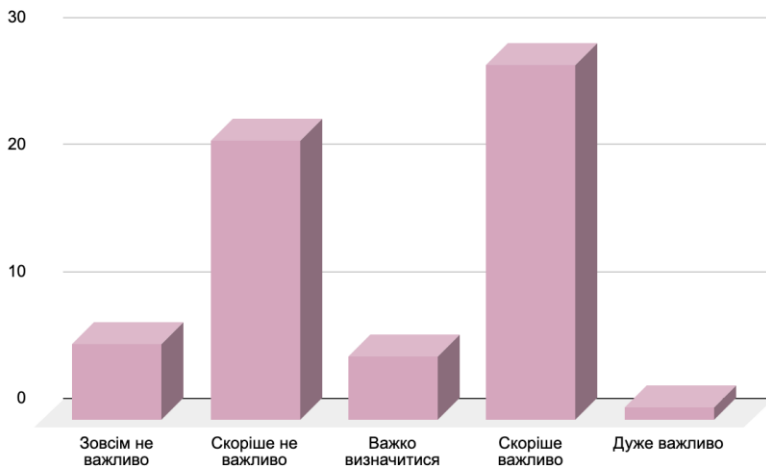

Рис. 5. Розподіл відповідей респондентів за рисою “€ багаточисельною за своїм складом”

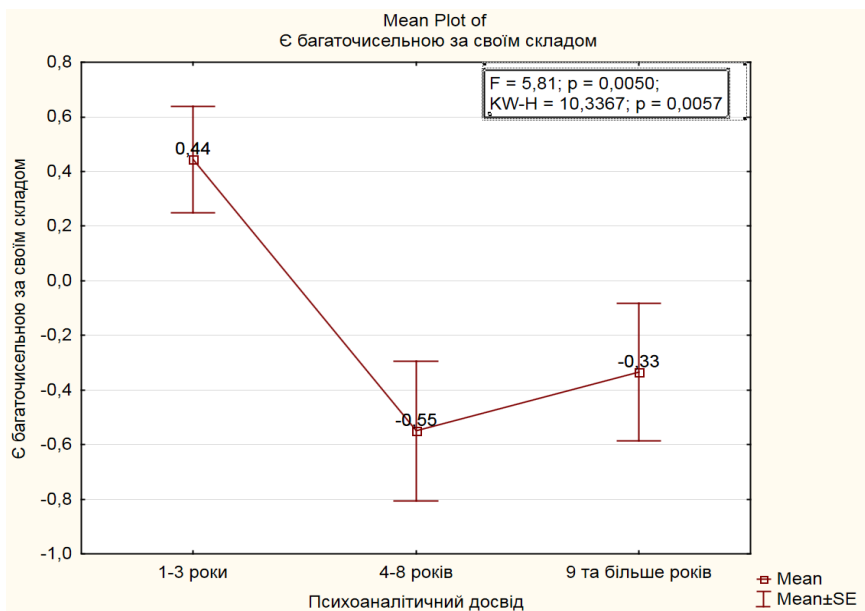

Рис. 6. Розподіл середніх оцінок риси “€ багаточисельною за своїм складом” респондентами з різним досвідом у галузі.

Погляньмо також на відповіді до риси про те, чи важливо психоаналітичній спільноті мати свій журнал (Рис. 7). Він є переважно важливим для тих, хто ще має відносно небагато досвіду (можливо, як щось, що вони змогли б читати, чи загалом як атрибут статусності спільноти) та тих, хто вже є досить досвідченим (ймовірно, як щось, через що можна висловлюватися, ділитися досвідом, навчати молодших колег).

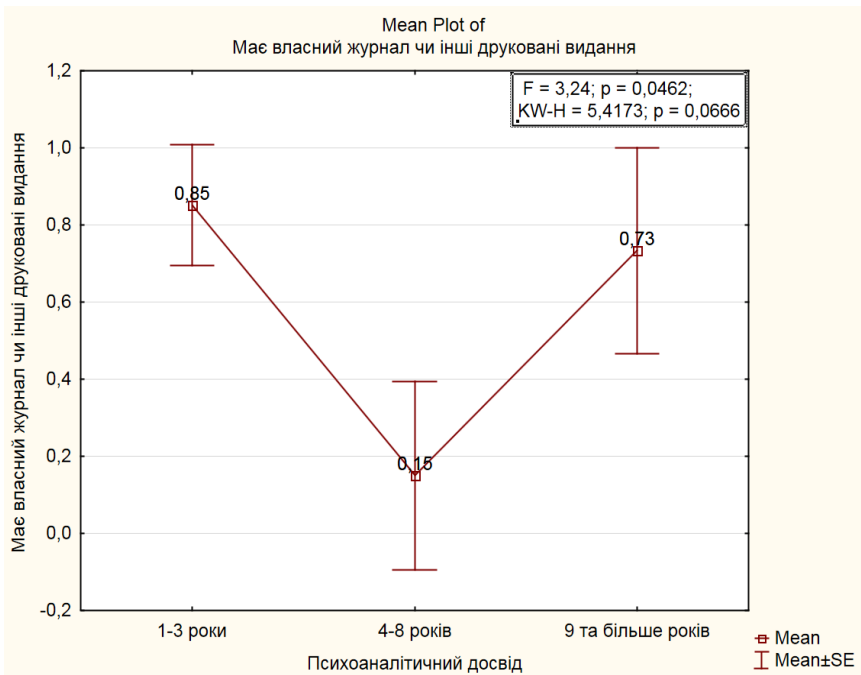

Рис. 7. Розподіл середніх оцінок риси “Має власний журнал чи інші друковані видання” респондентами з різним досвідом у галузі.

Висновки. Дослідження показало, що опитані нами українські психоаналітики істотно (на високому рівні статистичної значущості) в певних питаннях збігаються, а в інших відрізняються у своїх поглядах на привабливу психоаналітичну спільноту

відповідно до їх досвіду роботи (кількості років), освітнього статусу (ще навчаються чи вже здобули освіту) та приналежності до спільноти фахівців. Зокрема, встановлено, що:

1. Респонденти, що мають малий досвід роботи або ще здобувають психоаналітичну освіту в середньому частіше оцінюють привабливість психоаналітичної спільноти через її багаточисельність та фінансову заможність, ніж їх дипломовані і сертифіковані колеги. Відповідно, з досвідом психоаналітики та психоаналітичні психологи меншою мірою покладаються на багаточисельність та заможність психоаналітичної спільноти як на щось, що робить її привабливою (оскільки вона є бажаною іншими і може сприйматися фалічною, потентною через заможність), в той час як для початківців це може бути важливим орієнтиром для вибору, адже поки що вони ймовірно менше орієнтуються в інших важливих для себе критеріях. Окрім власне недосвідченості, така тенденція може бути пояснена з точки зору Лаканівського “Іншого, наділеного знанням” [12]: якщо так багато інших обирають певну спільноту, то можливо вони щось знають, знаються на цьому, і варто й собі долучитися. З часом, з відкриттям нестачі на місці, де раніше локалізувався Інший, наділений знанням, психоаналітик може менше покладатися на те, як обирають колеги, і вступати до спільноти, яка йому симпатизує за його унікальним суб’єктивним вибором. Крім того, заможність спільноти може давати певну “едипальну обіцянку” про те, що ця спільнота в майбутньому посприє фінансовому становищу і свого нового члена.

На додачу, респонденти, які поки здобувають психоаналітичну освіту, схильні оцінювати вище те, щоб спільнота мала власні освітні програми.

2. Дипломовані (сертифіковані) фахівці серед пріоритетних характеристик спільноти виділили здатність до відстоювання їх прав і гідності перед громадськістю, а також нетолерування дискримінації. Крім того, для них особливо важливою

виявилась законність діяльності спільноти в країні. Припускаємо, що сертифіковані фахівці мають багатий досвід, в тому числі і негативний, і, можна припустити, вони або зіштовхувалися особисто чи інформаційно з ситуаціями, де спільнота викидає, а не захищає в разі якихось складностей. В той же час тут можуть бути задіяні і позасвідомі процеси, внаслідок яких світ виглядає ворожим і переслідуючим, а “достатньо хороша” спільнота – турботливою і потентною в захисті своїх членів.

3. Загально вибрані як важливі топ-риса психоаналітичних спільнот апелюють до Закону (імені Батька; Ж. Лакан, 1960) та його фалічності, втілюваної через соціальне визнання спільноти в країні, світі, іншими людьми.

Одне з найнижчих місць у загальному рейтингу значущості посіла риса “Має авторитетного лідера (лідерів), за важливість якої проголосували практично 50 на 50, що може регулюватися зі спостереженнями колишніх президентів Данської, Шведської та Норвезької психоаналітичних спілок (Lunn, Нюудahl, Berggren, 2016) [4], які вказали на неоднозначність теми авторитетності в психоаналітичних спільнотах, оскільки (а) ця авторитетність часто рольово-задана, тобто пов’язана не з особистісними рисами чи професійними якостями, а з посадою, ніби “нав’язана”; (б) може бути однією (визнання авторитету тільки від старших колег чи тільки від молоді спілки) і тим самим знову ж виглядати штучно; (в) часто ризикує перерости в авторитарність і зловживання владою. Відтак, авторитетний лідер може бути бажаним для одних як натхненник і лякаючим чи зайвим для інших як хтось потенційно деспотичний або розчаровуючий.

4. Цікаво, що фахівці, які наразі не належать до жодної психоаналітичної спільноти, частіше розглядають привабливу спільноту дещо подібно до ідеалізованої материнської фігури: заможна, але не бере багато грошей, сиблінгам не доводиться конкурувати за неї, поважає інших і любить своїх дітей.

Отже, в цілому, різні категорії практиків входять до спільноти зі своїм унікальним запитом, мінливим у часі. Відтак, припускаємо, що “достатньо хорошою” є також спільнота яка, якщо просуватися і далі у материнській метафорі, змінює свій вплив відповідно до нового віку своєї дитини, відповідаючи на потреби саме цього періоду. Виразним є також і запит на батьківську функцію через законність спільноти, взаємоповагу між спільнотами і їх членами, соціальне визнання, здатність стати на захист, при цьому залишаючи достатній простір для свободи, ініціативності, взаємодії, взаємообміну та зростання.

Література:

1. Ellis, M. L. (2020). Dissenting colleagues; power, alienation, vulnerability. *Psychodynamic Practice*, 26:2, 124-135, doi: 10.1080/14753634.2020.1745677
2. Kernberg, O. (1986). Institutional problems of psycho-analytic education. *Journal of American Psychoanalytic Association*. 34:799-834.
3. Lachmann, F. M. (2004). Beyond the Mainstreams, *Psychoanalytic Inquiry: A Topical Journal for Mental Health Professionals*, 24:4, 576-592, DOI: 10.1080/07351692409349103
4. Lunn, S., Høydaahl, K., Berggren, G. (2016). On the authority of the presidents of psychoanalytic societies: perspectives from inside and outside, *The Scandinavian Psychoanalytic Review*, 39:2, 118-125, DOI: 10.1080/01062301.2017.1295199
5. Nilsen, H. F. (2019). The history of the Norwegian Psychoanalytic Society. In P. Loewenberg Ed. (2019). *100 Years of the IPA: The Centenary History of the International Psychoanalytical Association 1910-2010: Evolution and Change*, 138.
6. Reeder, J. (2004). *Hate and love in psychoanalytic institutions. The dilemma of a profession*. New York: Other Press.
7. Shah, D. (2018). Arrogance in countertransference. In *Arrogance* (pp. 115-129). London, New York: Routledge.
8. Sloane, J. (2020). Belonging and choosing not to belong to psychoanalytic society. In R.C. Curtis Ed. (2020). *Belonging Through a Psychoanalytic Lens*. Routledge.
9. Szecsödy, I. (2008). Does Anything Go in Psychoanalytic Supervision?, *Psychoanalytic Inquiry: A Topical Journal for Mental Health Professionals*, 28:3, 373-386, DOI: 10.1080/07351690801962455

10. Velykodna, M., Tsyhanenko, H. (2021). Psychoanalysis and psychoanalytic psychotherapy in Ukraine during the COVID-19 pandemic unfolding: results of practitioners' survey. *Psychological journal*. Issue 1 (45).
11. Winnicott, D. W. (1956). Primary maternal preoccupation. In P. Mariotti Ed. (2012). *The maternal lineage: identification, desire, and transgenerational issues*, London, New York, Routledge, 59-66.
12. Лакан, Ж. (2019). *Семинары. Книга 8: Перенос (1960/61)*. Пер. А. Черноглазова. М.: Гнозис.

Для посилання на цю статтю: Velykodna, M., Herhel, Ye. (2021). A “good enough” psychoanalytic society from the Ukrainian practitioners` perspective: results of the survey [In Ukrainian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 141-159.

УДК 159.964

Мар'яна Великодна¹, Еліна Євланова², Наталія Наливайко³

1 - Психоаналітик, клінічний психолог, кандидат психологічних наук

Криворізький державний педагогічний університет

Модератор Дивізіону "Психоаналітична психологія і психотерапія"

Національної психологічної асоціації України

2 - Консультант психоаналітичної орієнтації, магістр клінічної психології і терапевтичної медіації Університету Ніцци Софія-Антиполіс

Викладач Інституту професійної супервізії

Член і експерт із сертифікації освітніх програм Дивізіону

"Психоаналітична психологія і психотерапія"

Національної психологічної асоціації України

3 - Психоаналітикиня, тренінгова аналітикиня і супервізорка Європейської конфедерації психоаналітичних психотерапій (ЕКПП, Австрія). Магістерка

гуманітарних наук зі спеціальності психоаналіз, клінічна психологія,

психопатологія (Університет м. Страсбург, Франція). Членкиня ЄАП, УАП,

УСП та Дивізіону "Психоаналітична психологія і психотерапія"

Національної психологічної асоціації України

ПОЄДНАННЯ ІНАКШОСТЕЙ, ВИДИМІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПСИХОАНАЛІТИКІВ, ПИСЕМНІСТЬ ЯК СПОСІБ СУБ'ЄКТИВАЦІЇ: ОГЛЯД НОВИХ ІДЕЙ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС ОБГОВОРЕНЬ НА ВЕЛИКИХ ГРУПАХ

У кінці обох днів конференції було проведено 1-годинні великі групи з усіма учасниками конференції (62-ма доповідачами і слухачами), мета яких полягала в рефлексії піднятих тем упродовж дня, обміні новими ідеями та асоціаціями, що виникли в цей час, інтеграції вражень у пропозиції чи подальші плани. Група працювала під керівництвом професора, доктора психологічних наук Валерія Дорожкіна, який є сертифікованим лідером балінтівських груп.

У перший день роботи група, після початкових рефлексій щодо свого комфорту і задоволення говорити про спільноти

у колі інших захоплених колег, підхопила питання з доповіді Галини Савченко про те, чому ж український психоаналітик залишається невідомим світовій професійній спільноті, ніби тримаючись за позицію ще не дозрілого суб'єкта, учня. Піднялася тема невпевненості у своєму праві на виголошення думки, а також питань того, як це подолати. Це розгорнулося далі у питання, як українського психоаналітика бачать закордонні колеги. Чи є він видимим для них як рівний? Ведучий групи Валерій Дорожкін припустив, що поки ми не починаємо мовити міжнародною мовою - англійською - в своїх наробках, ми буквально можемо сприйматися іншими як немовлята (тобто "ті, що не мовлять"), а отже - ще надто недосвідчені, з незрілою суб'єктивністю. Ця частина дискусії перегукувалася з доповіддю Ольги Павловської, після якої в обговоренні теж постала тема написання статей і книг як один зі способів забезпечити психоаналітику істинну сублімацію. Наталія Наливайко додала, що не тільки англійська, але й українська психоаналітична преса формує позиції українського психоаналізу. Вона висловила думку, що сучасні українські психоаналітичні спільноти вже певний час зазнають бурхливого розвитку, проте кожна із них ніби закрита у своїй "нарцистичній капсулі". І таке невизнання інших спільнот, відсутність бажання до взаємодії, позиція "суб'єкта, що все знає", хвороблива нарцистичність, закритість, не визнання інакшості аж до "хто не з нами, той проти нас", як говорила в цей день і Ксенія Аршевська-Ґерен, в деяких особливо ортодоксальних спільнотах визначають позицію психоаналітичних осередків в Україні взагалі. Вони в цілому роз'єднані, хоч і наповнені потягом до життя та істинним бажанням до самовизначення. Цінним може бути формування власної ідентичності через консолідацію навколо центрального означувальника - "український психоаналіз", а не, скажімо, Східно-Європейський, як запропонувала у доповіді Галина Савченко.

Далі група поставила собі питання про те, а як ми самі - українські психоаналітики - сприймаємо колег, чи читаємо їхні роботи. Зі слухачів було виголошене бажання створити реєстр-каталог публікацій українських психоаналітиків з різних спільнот, що знайшло свою підтримку і серед організаторів конференції.

Далі група говорила про цінність досвіду конференції на тему життя і смерті психоаналітичних спільнот. Багато йшлося про те, що доповіді відображували дуже близькі погляди, ґрунтуючись на різних теоретичних концепціях. Учасники повідомляли, що їм комфортно перебувати в цій інакшості, поєднуючись та цікавлячись інакшістю інших, почувуючись прийнятим. Відзначена толерантність до інакшості, як сказала Наталя Турбіна, дозволяла в тому числі й вільно отримувати задоволення від доповідей як дещо пасивований слухач, без напруженої вимоги до себе щось обов'язково прокоментувати.

Під час проведення великої групи наприкінці другого дня роботи конференції, її учасники говорили про необхідність зберегти надбання двох днів роботи. В першу чергу це стосувалося атмосфери простору професійної дискусії, в якій було місце для точки зору кожного із виступаючих. Учасники групи змогли створити відчуття безпечного професійного середовища, в якому кожен з повагою сприймає навіть найбільш неочікувані ракурси та точки зору. Виголошувалися думки щодо того, що таке середовище вкрай необхідно відтворити і в психоаналітичній спільноті. Втім, учасники вагалися: як саме це можна зробити. Цю тему прокоментувала Альона Ессе-Чуканова, яка поділилася власним позитивним досвідом знайомства з Міжнародною асоціацією реляційного психоаналізу, де наявність вертикальних зв'язків заборонена установчими документами, а в спілкуванні панує рівність і взаємоповага. Інші коментарі підкреслили важливість Закону і законності в роботі спільноти, з прозорими правилами, як у наведеному дослідженні

в останній доповіді конференції - Мар'яною Великодною і Євгенієм Гергелем. Окремою лінією йшлося про те, як може посилитися психоаналіз, збагачуючись співпрацею з іншими психологічними практиками і оптиками, що було певним продовженням доповіді Наталії Турбіної. Певна одностайність вчувалася в ідеї, що психоаналіз потребує переосмислення відповідно до нових суспільних умов та нових знань, які накопичили клініцисти-психоаналітики та колеги інших підходів за понад 120 років своєї практики. І частина цього перосмислення стосується діяльності психоаналітичних інститутів та спільнот.

Крім того, важливість зберегти надбання конференції стосувалася тих питань та ідей, що промовлялися і обговорювалися безпосередньо після доповідей другого дня. Наприклад, доповідь Валерія Дорожкіна про практику роботи онлайн викликала таку бурхливу дискусію щодо етики і сетингу психоаналітичних інтервенцій у віртуальному середовищі, що було запропоновано взяти цю тему за основу наступної конференції, щоб виділити більше часу для проголошення різних позицій. Доповідь Євгена Неліна про історію розвитку психоаналітичної педагогіки викликала великий інтерес в ключі можливого об'єднання у нову дослідну групу з такої тематики. Породжані нові ідеї та плани потребували конкретного планування для втілення у реальності.

Ще однією темою групових обговорень стали рефлексії щодо того, як по-особливому чулися доповіді українською мовою. Дехто зазначав, що не тільки отримав естетичне задоволення, слухаючи україномовні доповіді колег, але й по-іншому, з іншого ракурсу сприйняв раніше добре відомі психоаналітичні поняття, почувши їх словесне вираження українською. З огляду на необхідність збільшення психоаналітичної літератури українською мовою, Євланова Еліна зазначила, що психоаналітик - це людина, яка працює словом, і добре розуміє, наскільки мова важлива для ідентичності, в тому числі й про-

фесійної. Пропонуючи підтримати вживання української мови в професійному спілкуванні, у видавництві власних наукових праць та перекладів робіт іноземних колег, ми не можемо не звертати увагу на те, що цей процес завжди надзвичайно афектований для людини, тому він має відбуватися виключно на добровільних засадах, де кожен починає з себе. Поважаючи Закон загалом і Закони України, психоаналітик утім пам'ятає, що спілкування тією чи іншою мовою завжди керується поза-свідомим бажанням, тому, як і в психоаналізі, кожен має свій крок.

Підводячи підсумки, учасники групи говорили про бажання до нових плідних об'єднань з колегами у конкретні дослідні проєкти та очікування подальших конференцій. Окремо йшлося про вдале модерування конференції: було висловлено подяку модераторці Мар'яні Великодній за щире зацікавлення та тактовність до кожного з учасників.

Для посилання на цю статтю: Velykodna, M., Yevlanova, E., Nalyvaiko, N. (2021). Combination of othernesses, visibility of Ukrainian psychoanalysts, writing as a way of subjectivation: review of conference participants' new ideas during large group discussions [In Ukrainian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 160-164.

УДК 159.964

Валерий Дорожкин

*Доктор психологических наук, профессор кафедры психологии
Института подготовки кадров
государственной службы занятости Украины,
Психотерапевт, сертифицированный лидер Балинтовских групп,
Член “Дивизиона психоаналитической психологии и психотерапии”
Национальной психологической ассоциации Украины,
ведущий большой группы на конференции*

**МЕНТАЛИЗАЦИЯ ОБРАТНОЙ СВЯЗИ
НА ИТОГИ КОНФЕРЕНЦИИ
“ЖИЗНЬ И СМЕРТЬ ПСИХОАНАЛИТИЧЕСКИХ СООБЩЕСТВ”:
КОММЕНТАРИЙ ВЕДУЩЕГО
БОЛЬШОЙ ДИСКУССИОННОЙ ГРУППЫ**

Традиционно, шеринг в конце конференции имеет когнитивный характер. Он построен на рефлексии докладов, отдельных идей, обсуждений и дискуссий. Шеринг на нашей конференции, наоборот, напоминал свободно плавающее внимание аналитика, которое прикреплялось к наиболее эмоциональным для слушателей частям процесса. С позиции ведущего мне представлялось это в виде группового фантазирования, которое было не столько индивидуальным, сколь коллективным. Фантазирование было, на удивление, целостным и схожим в основных своих наблюдениях.

Участники отметили историческую параллель в докладах. Она была прочерчена на уровне истории сообществ, взаимоотношений ключевых фигур психоанализа и позволила слушателям приобщиться к аналитическому дереву. Так были определены отдельные направления развития практики и уточнены позиции современных украинских ассоциаций в отношении друг к другу.

История психоанализа выступила объединяющим фактором, она распахнула свои вехи и приняла современность с ее нынешними конфликтами и конкурентными отношениями. Расколы, разрывы, отречения или даже предательства прошлого примирили нас с современностью и придали энергии для будущих союзов. Отдельно отмечу, что обсуждение развития психоаналитического движения вынесло на обозрение участников украинский след, который напрямую указывал не только на Николая Осипова и Моисея Вульфа, но и на самого основателя психоанализа З.Фрейда с его первыми анализантами.

Фантазия большой группы превратилась в фантазм в той точке, когда соприкоснулась с особенностями миссионерского подхода европейских аналитиков по отношению к нашим практикующим психотерапевтам. Этот фантазм был скорее немой, как и коллективный аналитик стран восточной Европы, который все еще не представлен своими печатными текстами в поле европейских языков. В группе мы остро прочувствовали необходимость символизации нашего опыта и важности выхода в пространство символического господства, все еще заданное английским, французским, немецким, испанским и итальянским дискурсами.

Мы много говорили о самой аналитической группе, с которой имеем дело в повседневности украинских реалий. Дискутировали о том, как эта группа помогает контейнировать желание аналитического субъекта, его боль, страдание и либидо - все то, что прямо указывает на его жизненность и живость. Также обсудили главную нехватку этого субъекта - его нужду в другом участнике диалога, образующем с ним пару, в пространстве интерсубъективности которой рождается аналитический дискурс.

Мы исследовали этот дискурс, и пришли к соглашению, что либидо в нем пристегнуто не только соблазнами приобщения к большому аналитическим фигурам прошлого, но и возможно-

стями настоящего, а также будущего моментов. Условия, среда и правила этих моментов меняются и заново создаются в текущих обстоятельствах. И их нужно ментализировать уже сейчас. Именно они открывают перспективу не только в “тут-и-теперь” сотрудничестве, но создают новые возможности развития аналитического поля в онлайн отношениях.

Нам удалось прожить два дня конференции душевно и эмоционально. Это было заметно и по одухотворенности высказываний, и по смысловой наполненности впечатлений от конференции. Главное же, о чем удалось договориться - это возобновлять подобный диалогический формат, который позволит укрепить рамку украинского психоаналитического сообщества.

Для послання на цю статтю: Dorozhkin, V. (2021). Mentalizing the feedback on the results of the Conference “Life and Death of Psychoanalytic Societies”: a commentary of the leader of the large discussion group [In Russian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The 1-st All-Ukrainian online conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv [electronic book]. pp. 165-167.

Наукове видання

**Життя і смерть психоаналітичних спільнот:
уроки історії і нові перспективи об'єднань**

Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції з міжнародною участю,
23-24 січня 2021 року, Київ, Мілан, Єреван, Токіо

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 9,80. Обл.-вид. арк. 7,26.

Видавець Р. А. Козлов
вул. Рокоссовського, 5/3, м. Кривий Ріг, 50027
097-192-20-77

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4514 від 01.04.2013 р.

Друкарня С. Г. Щербенка «Літерія»
вул. Рокоссовського, 5/3, м. Кривий Ріг, 50027
097-192-20-77

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4561 від 13.06.2013 р.